

Методичні алгоритми: поєднання знань, емоцій і гри

*Методичний посібник для педагогічних працівників
у сфері дошкільної освіти, батьків дітей дошкільного віку
(Перша частина)*

Київ – 2025

УДК 316.442.4:159.942:37 (072)

Авторський колектив: Ольга Косенчук, Наталія Тарнавська, Олеся Шитікова, Людмила Шульга, Ірина Карапузова, Наталія Ковалевська

Рецензенти:

Гавриш Наталія Василівна, доктор педагогічних наук, професор;

Піроженко Тамара Олександрівна, доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України;

Крайнова Олена Вікторівна, завідувач спеціального закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №146 «Вербичка» Запорізької міської ради

К52 Методичні алгоритми: поєднання знань, емоцій і гри: методичний посібник для педагогічних працівників у сфері дошкільної освіти, батьків дітей дошкільного віку (Перша частина) / О. Косенчук, Н. Тарнавська, О. Шитікова, Л. Шульга, І. Карапузова, Н. Ковалевська. Київ: **Вид-во**, 2025. 157 с.

Графічний дизайнер: Наталія Колесник

Художник-ілюстратор: Вікторія Загоруй

Методичний посібник «Методичні алгоритми: поєднання знань, емоцій і гри» розроблений та апробований у рамках проекту «Покращення доступу до дошкільної освіти в умовах надзвичайних ситуацій та раннього відновлення в Україні», який реалізує ВГО «Асоціація працівників дошкільної освіти» за підтримки ЮНІСЕФ в Україні, профінансований Федеральним міністерством закордонних справ Німеччини, урядом Іспанії, а також Національним комітетом ЮНІСЕФ у Швейцарії. Думки, висловлені в публікації, не обов'язково відображають політику Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ).

У методичному посібнику «Методичні алгоритми: поєднання знань, емоцій і гри» представлено орієнтовну систему (комбінацію) методів та підходів, структурованих в алгоритми, на п'ятимісячний термін організації роботи з дітьми старшого дошкільного віку для сприяння їхнього різнобічному розвитку за загальноприйнятими в Україні та світі показниками. У посібнику вміщено критерії та показники розвитку; планування з покроковим ускладненням; методичні алгоритми, які відображають поступові досягнення дітей старшого дошкільного віку. Запропоноване видання буде корисним для педагогів закладів дошкільної освіти, батьків дітей дошкільного віку, фахівців, які надають приватні послуги у сфері дошкільної освіти, здобувачів вищої освіти та викладачів спеціальності «Дошкільна освіта».

© О. Косенчук, Н. Тарнавська, О. Шитікова,
Л. Шульга, І. Карапузова, Н. Ковалевська, 2025

© ЮНІСЕФ, 2025

© ВГО «АПДО», 2025

Висловлюємо щирі подяки всім, хто зробив внесок в успішне імплементування Українського проєкту здобуття дошкільної освіти за «Моделлю навчання 2 на 2».

Відданим співробітникам ЮНІСЕФ – за вашу непохитну підтримку, керівництво та відданість справі покращення життя дітей і громад. Ваше керівництво та ресурси зробили цю ініціативу можливою.

Команді ВГО «Асоціація працівників дошкільної освіти» – ваші знання та невтомні зусилля надихнули команду експертів, методистів, педагогів у сфері дошкільної освіти на реалізацію новітньої освітньої моделі.

Батькам – за довіру, співпрацю та активну участь. Співпраця з вами була важливою частиною цієї подорожі, яка триває, забезпечуючи найкращі результати для ваших дітей.

Разом ми досягли значних змін, результати яких частково представлені в запропонованому методичному посібнику. З нетерпінням чекаємо на прогрес та розширення можливостей у царині дошкільного дитинства.

ЗМІСТ

I. ПЕРЕДМОВА	6
II. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА ВАЖЛИВІСТЬ ГНУЧКОГО РОЗПОРЯДКУ ДЕННОГО ДЛЯ ЇХНЬОГО УСПІШНОГО ЗРОСТАННЯ	13
III. ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК: ВЕЛИКА ТА ДРІБНА МОТОРИКА	19
ВЕЛИКА МОТОРИКА:	21
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ КОМПЛЕКСНОГО ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ РУХІВ ТА РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ	21
ДРІБНА МОТОРИКА:	27
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ	27
IV. СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК	29
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ, СПРЯМОВАНИЙ НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА	30
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ, СПРЯМОВАНИЙ НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	35
V. КОГНІТИВНИЙ РОЗВИТОК	41
1. МОВА ТА ГРАМОТНІСТЬ	41
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОНЕМАТИЧНОГО СЛУХУ, СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ ТА ГРАМАТИЧНО ПРАВИЛЬНОГО МОВЛЕННЯ	43
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ РОЗПОВІДАННЯ ТА ПЕРЕКАЗУВАННЯ З ЧІТКОЮ ПОСЛІДОВНІСТЮ ПОДІЙ	48
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЕЛЕМЕНТІВ ГРАМОТИ	52
2. ЕЛЕМЕНТАРНІ МАТЕМАТИЧНІ УЯВЛЕННЯ	58
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З УТВОРЕННЯМ ЧИСЕЛ: «6», «7», «8», «9», «10», ПОРЯДКОВОЮ ТА КІЛЬКІСНОЮ ЛІЧБОЮ	60
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЦИФРАМИ: «6», «7», «8», «9», «10»	62
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ РІЗНИМИ ТИПАМИ ЗАДАЧ	65
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ОРІЄНТУВАННЯ НА АРКУШІ ПАПЕРУ	68
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ПЛАНОМ-СХЕМОЮ, ЛАБІРИНТОМ	72
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЧАСОМ	75
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПЛОЩИННИМИ ГЕОМЕТРИЧНИМИ ФІГУРАМИ	77
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ НАВЧАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ВИМІРЮВАННЯ СИПУЧИХ І РІДКИХ РЕЧОВИН, ЗА ДОПОМОГОЮ ОДНІЄЇ ЧИ БАГАТЬОХ МІР, А ТАКОЖ ЛІНІЙНИХ ВИМІРЮВАНЬ	80

3. ПРИРОДА ТА ДОСЛІДЖЕННЯ	85
ПРИРОДНИЧІ УЯВЛЕННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ	85
КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ	85
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОСЛИНАМИ	92
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ТВАРИНАМИ	97
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОБ'ЄКТАМИ ПРИРОДИ	102
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЯВИЩАМИ ПРИРОДИ	106
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З КОСМОСОМ	109
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГОДОЦІЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ФОРМУВАННЯ ОСНОВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	111
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	117
4. ГРА	119
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОРГАНІЗАЦІЇ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	122
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕЖИСЕРСЬКОЇ ГРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	125
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ГРИ	127
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРИ – ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	129
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ	131
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОРГАНІЗАЦІЇ РУХЛИВОЇ ГРИ У СТАРШІЙ ГРУПІ	134
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОРГАНІЗАЦІЇ КОНСТРУКТИВНО-БУДІВЕЛЬНОЇ ГРИ	136
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАСТІЛЬНО-ДРУКОВАНОЇ ГРИ	138
5. ОБРАЗОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ (МИСТЕЦТВО)	139
ОБРАЗОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ (МИСТЕЦТВО):	139
КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ	139
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬОГО СПРИЙМАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО ОБРАЗОТВОРЕННЯ	145
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ АПЛІКУВАННЯ, ЛІПЛЕННЯ, КОНСТРУЮВАННЯ	150
ЛІТЕРАТУРА	154

І. ПЕРЕДМОВА

Шановні фахівці дошкільної освіти та батьки дітей дошкільного віку! Зараз перед вашими очима – новаторський методичний посібник, у якому запропоновано ефективні методичні алгоритми для прогресу розвитку дітей старшого дошкільного віку за основними напрямками.

Діти старшого дошкільного віку проходять вирішальний етап свого дорослішання, у процесі якого закладаються основи моральних цінностей, соціально-емоційного розвитку та знанневої бази, що становить фундамент успішного майбутнього. Баланс знань, емоцій та гри – це ключові компоненти, які в правильному поєднанні значно ефективніші, ніж фрагментальне та хаотичне чергування активностей.

Термін «баланс» використано не випадково. Варто зазначити, що в процесі багаторівневого моніторингу основних напрямів розвитку (критеріїв) та показників здійснено систематичне відстеження динаміки та статистичний аналіз для забезпечення збалансованості методичних алгоритмів. У відповідні терміни – кожних три місяці на проміжному етапі та на етапах вступного й підсумкового моніторингу – робили зріз рівнів розвитку дітей. Такі дослідження засвідчують позитивний поступ у різнобічному розвитку дітей. Кожна хвиля відвідування дітьми локацій тривала 5 місяців у рамках «Моделі навчання 2 на 2». Представники міжнародної спільноти, які підтримують реалізацію цього проєкту в регіонах України, наближених до зони активних бойових дій, здійснювали оцінку та аналіз результатів дослідження. У методичному посібнику (Перше видання) покращення рівнів розвитку дітей за визначеними показниками із застосуванням ефективних методичних алгоритмів.

Друге заплановане видання міститиме доповнений методичний конструкт, призначений на 9 місяців роботи в умовах щоденного 8-годинного перебування дітей у ЗДО для середнього та старшого дошкільного віку.

Відстеження розвитку дітей дошкільного віку за ключовими сферами та показниками – частина системного підходу. Універсальні критерії розвитку дітей раннього та дошкільного віку застосовують в усьому світі, оскільки закономірності їхнього розвитку підпорядковані спільним законам, незалежно від культури чи освітньої системи. Ці критерії та показники важливі для оцінки загального благополуччя, сприяння розвитку на кожному етапі дошкільного дитинства та готовності до школи. Добре усвідомлюючи, які показники розвитку притаманні кожному періоду дошкільного дитинства, педагог із легкістю може прокладати індивідуальний маршрут розвитку кожної дитини.

Рисунок 1. Прокладання індивідуального маршруту розвитку дитини

Певні, не сформовані в дошкільному дитинстві показники можуть значно гальмувати прогрес дитини в майбутньому. Наприклад, якщо дитина дошкільного віку має недостатні уявлення про множини й те, що їхню потужність позначають числом, у подальшому це може викликати проблеми, пов'язані з нерозумінням зв'язку між числом і об'єктами; труднощі в розв'язанні задач: «не бачить» умови задачі, формальне та механічне (без усвідомлення) виконання обчислень тощо.

Систематичні спостереження – основне джерело інформації, що лежить в основі оцінювання якості педагогічного впливу, стимулювального середовища та інших чинників, які впливають на розвиток дитини відповідно до основних напрямів і показників її розвитку.

У методичному посібнику представлено комплексний підхід до розуміння розвитку дитини в дошкільному віці. Ми враховуємо те, що середовище фізичної активності, взаємостосунки дітей один з одним, зі значущими дорослими, якісне поєднання педагогом методів навчання й виховання мають суттєвий вплив на різнобічний розвиток дитини. Більша частина того, чого педагог навчає дитину, вона засвоює не тільки в процесі структурованих, спеціально організованих видів діяльності, які досить важливі, а й упродовж усього дня, коли відбувається активна взаємодія, кооперація, продуктивна діяльність.

Сучасні підходи, відображені в методичних алгоритмах, спираються на результати досліджень у галузях педагогіки, психології та нейронауки. Багато з цих досліджень мають універсальне значення, що зумовлено спільними потребами дітей у всьому світі та глобальним обміном знаннями й досвідом. Методи навчання та виховання дітей старшого дошкільного віку, незалежно від культури чи країни, мають спільні риси та ґрунтуються на

інтегрованому підході. Міжнародні організації, зокрема такі, як ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ, розробляють стандарти й рекомендації для дошкільної освіти, які сприяють уніфікації підходів, зберігаючи при цьому академічну свободу педагога. Вони ґрунтуються на ключових принципах, зокрема інклюзивності, рівному доступі до якісної освіти та створенні безпечного й сприятливого середовища для розвитку дітей.

Деталізація концепції відстеження особистісного зростання дитини дошкільного віку на різних рівнях освітнього процесу:

1. Індивідуальний рівень

На індивідуальному рівні увага зосереджена на особистісному зростанні. До нього належать регулярне відстеження фізичного, соціально-емоційного, мовленнєвого та когнітивного розвитку відповідно до показників, притаманних цьому віку. Педагоги спираються на спостереження, аналізують продукти дитячої діяльності. Збирають портфоліо – колекцію робіт і досягнень дітей за певний час для відстеження прогресу й визначення тих труднощів, які необхідно подолати, надаючи дитині підтримку та допомогу. Визначають індивідуальні підходи до кожної дитини, які враховують її конкретні потреби та сильні сторони.

2. Груповий рівень. На рівні групи моніторинг охоплює колективний прогрес і динаміку розвитку дітей у групі. Сюди належить оцінка того, як фізичне та соціальне середовище сприяє розвитку дитини. Важливим є також аналіз загальної продуктивності та участі групи в різних видах діяльності. На основі конкретних даних педагоги розмірковують про свою систему роботи та її ефективність, дбають про створення сприятливого освітнього середовища. Ефективність освітньої програми залежить від її відповідності потребам розвитку дітей у групі. Основний принцип полягає не в реалізації програми, а в забезпеченні потреб конкретної дитини завдяки програмі / програмам та іншим методичним ресурсам.

Відстеження та аналіз особливостей розвитку дитини старшого дошкільного віку за основними сферами здійснюється на основі збору даних про кожну дитину:

- *метод педагогічних спостережень*, який ґрунтується на безпосередньому сприйнятті педагогічних явищ і процесів у цілісності та динаміці. Основне завдання спостереження – збір фактів, детальна фіксація їхніх суттєвих ознак за встановленою вимірною шкалою. Інформативна цінність спостережень в умовах перебування дітей у закладах дошкільної освіти різних типів ефективна, оскільки діти поводять себе невимушено, природно, а дослідник може простежити явище, яке його цікавить, у всій повноті; спостереження як метод оцінки певного критерію щодо розвитку дитини старшого дошкільного віку, відповідно до основних

сфер, є цілеспрямованим, заздалегідь обдуманим педагогом та реалізується коректно, без грубого втручання в реальну ситуацію;

- вивчення продуктів діяльності кожної дитини передбачає організацію педагогом відповідних форми роботи з дітьми та аналіз продуктів, наприклад, образотворчої та ігрової діяльності (малюнки, аплікації, різноманітні зображення, конструкції, власноруч створені засоби гри); мовленнєво-творчої діяльності (творчі розповіді, діалоги тощо); математичної (конструювання споруди за схемою, створення математичного лабіринту, відтворення цифр за допомогою різноманітних засобів – штрихування, викладання з використанням дрібних матеріалів тощо) з подальшим співвіднесенням із показниками.

Переваги систематичного моніторингу:

- дає комплексне уявлення про розвиток і контекст навчання кожної дитини;
- визначає сфери, де дітям може знадобитися додаткова підтримка;
- гарантує, що методики дошкільної освіти підтримують високі стандарти та постійно вдосконалюються в частині оптимізації засобів, застосування технологій;
- статистика на основі даних допомагає педагогам приймати обґрунтовані рішення;
- залучає батьків до освітнього процесу через регулярний зворотний зв'язок.

Поточний моніторинг важливий для того, щоб діти дошкільного віку отримали найкращий можливий початок свого освітнього шляху. Щоб упровадити нову освітню модель, важливо розуміти традиційні підходи та їх відмінності від запропонованої.

Таблиця 1

Порівняння підходів до педагогічної діяльності вихователя ЗДО

<p>Підходи, які ґрунтуються на чітких регламентах і використанні стандартних зразків педагогом ЗДО</p>	<p>Підходи, що передбачають академічну свободу педагога ЗДО у виборі методів і форм навчання та виховання дітей дошкільного віку</p>
<p>- для педагога заздалегідь визначені тематичний цикл, розроблені заняття (інші форми роботи), передбачені способи діяльності дітей, засоби тощо</p>	<p>- педагог самостійно обирає тему дня або тижня, тривалість її реалізації, спираючись на сферу інтересів дітей;</p> <p>- визначає засоби для ігрової та пізнавальної діяльності, зважаючи на наявний контекст, темп і спроможності дітей;</p> <p>- застосовує алгоритм (автономно, або інтегруючи з іншими компонентами) під час спеціально організованих занять, частини заняття, вільної діяльності, безпосередньо організовуючи або долучаючись до дитячої діяльності;</p> <p>- обирає місце проведення з огляду на доцільність та бажання дітей – на прогулянці, у груповій кімнаті тощо;</p> <p>- застосовує методичний алгоритм, реалізуючи будь-яку програму розвитку (для групи дітей, для окремої дитини), користуючись різноманітними посібниками у сфері дошкільної освіти.</p>

Методичний посібник вирізняється оригінальним компоюванням змісту та схематично-візуалізованим оформленням.

Педагоги, користуючись посібником, можуть чітко визначати, де виникла прогалина в дитини за основними сферами розвитку, на якому саме етапі методичного ланцюжка.

У посібнику поєднано теорію та практику, надано педагогам зрозумілу мапу для послідовних дій, яка допомагає орієнтуватися в поступовому ускладненні змісту та передбачуваності результатів.

Запропоновані педагогам методичні алгоритми мають актуальну тематику й відображають виклики сьогодення, ураховують сучасні виклики, що допомагає дітям розвивати навички, необхідні в майбутньому, зокрема вільний прояв емоцій, управління емоціями, усвідомлення своїх сильних сторін, екологічне мислення, прийняття різноманітностей, користування інформацією, продуктивність і творчість.

Чому саме методичний алгоритм найкраще формує та закріплює навички дітей за основними напрямками розвитку:

1. Чітка структура та системний підхід.

Чітка структура допомагає дітям легко зорієнтуватися – чого очікувати, що передбачено, зменшуючи тривогу та створюючи позитивне середовище для пізнання. Послідовне вправління із застосуванням тих самих методів, але різних засобів і матеріалів сприяє передбачуваності та впевненості дітей, покращує ефективність сприйняття: «Я знаю як це вирішити, я вже робив подібне». Наприклад, працюючи над засвоєнням дітьми різних чисел та цифр, ви дотримуєтеся тієї самої послідовності щодо кожного наступного числа й цифри або літери й звука тощо.

2. Поетапний прогрес.

Алгоритм передбачає покрокову прогресію – від простих до більш складних завдань. Це поступове збільшення складності гарантує, що діти опанують базові навички, перш ніж переходити до більш складних. Це також допомагає закріпити попередні знання.

3. Повторення та закріплення.

Методичний алгоритм містить повторення, яке має вирішальне значення для запам'ятовування та закріплення навички.

4. Мультисенсорне сприйняття та діяльнісний підхід.

Методичний алгоритм базується на мультисенсорному сприйнятті того самого предмета / об'єкта, процесу або явища із залученням різних органів чуття, зокрема таких, як зір, слух, дотик, кінестетика. Наприклад, діти можуть побачити букву, почути / відтворити відповідний звук і через рухово-дотикове обстеження сприйняти форму з подальшим

багатоваріативним відтворенням (діяльнісний підхід) – зліпити з тіста, написати за штрихпунктиром, викласти з мотузки тощо.

5. Оперативний зворотний зв'язок.

Навчальні методи, сконструйовані в алгоритм, передбачають оперативний зворотний зв'язок. Педагог чітко бачить, відстежує, на якому етапі (послідовному кроці алгоритму) відбулося незасвоєння матеріалу, регрес або виникли труднощі, і через індивідуальний підхід допомагає дітям швидко виправляти помилки. Це також найкращий інструмент у надолуженні освітніх утрат і прогалин.

6. Адаптивність.

Методичний алгоритм можна адаптувати до індивідуального темпу та стилю навчання кожної дитини. Індивідуалізований освітній шлях гарантує, що діти не будуть нудьгувати через занадто легкий зміст, розчаровуватися через надмірну складність.

7. Дослідницькі практики.

Методичні алгоритми базуються на освітніх дослідженнях і когнітивній науці, яка гарантує, що комбінація використовуваних методів ефективна та підтверджена. Методичні алгоритми створені, щоб зіставляти те, що діти пізнають природно, з тим, що вони можуть пізнати тільки через спеціально організоване навчання.

8. Цілеспрямоване / спеціально організоване навчання.

Деякі знання складні, щоб діти могли їх засвоїти без керованих інструкцій. Структурована діяльність на основі алгоритму дій розбиває ці складні компоненти на керовані частини з чіткими й досяжними цілями. Це допомагає дітям відстежити власний прогрес і створює відчуття радості та впевненості від досягнутого результату, проходження кожної віхи.

9. Керовані в часі послідовні кроки.

Застосування методичних алгоритмів – як повністю, так і частинами – протягом дня або тижня, залежно від необхідного часу, сприяє формуванню стійких базових навичок і компетентностей, важливих для майбутнього успіху.

10. Інтеграція.

У методичних алгоритмах передбачено об'єднання різних освітніх напрямів (мовлення, математика, мистецтво тощо) в єдину навчально-виховну діяльність. Наприклад, алгоритм може об'єднувати розвиток математичних уявлень із конструюванням споруди, грою в супермаркет, моделюванням лялькового одягу або пошуком геометричних форм у картинах сучасних художників тощо.

Матеріали методичного посібника різноспрямовано сприяють покращенню показників розвитку дитини старшого дошкільного віку й можуть бути використані для:

- якісного планування, яке має на меті визначення освітніх цілей і завдань, застосування методичних алгоритмів, що сприяють різнобічному розвитку дітей, а також поєднання різних видів діяльності, зокрема таких, як ігри, творчі завдання та пізнавальні активності;
- покращення фізичного здоров'я, що безпосередньо впливає на когнітивний та емоційний розвиток;
- емоційної підтримки;
- створення стимулювального середовища;
- розробки багатокомпонентних методичних моделей;
- правильної зміни активностей та видів діяльності;
- активної участі батьків у розвитку своєї дитини.

II. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА ВАЖЛИВІСТЬ ГНУЧКОГО РОЗПОРЯДКУ ДЕННОГО ДЛЯ ЇХНЬОГО УСПІШНОГО ЗРОСТАННЯ

Старший дошкільний вік зазвичай вважають віком від 5 до 6 (7) років, який є базовим та дуже важливим етапом у розвитку особистості. За цей час діти набувають інтенсивного розвитку за основними напрямками – велика та дрібна моторика; соціальний-емоційний розвиток; когнітивний розвиток (розвиток мови; мова та грамотність; елементарні математичні уявлення; природничі уявлення та експериментування; образотворча діяльність (мистецтво)).

Фізичний розвиток.

Велика моторика: покращуються координація, рівновага, кидання-ловіння-метання, підлізання-лазіння, стрибки, різні види ходьби й бігу. Діти стають більш вправними, виконують основні рухи різними способами й у різних умовах. У них зростає м'язова сила та руховий контроль.

Дрібна моторика: покращується координація рук та очей, що дає змогу виконувати такі завдання, як елементи письма, малювання деталей, різання ножицями та маніпулювання дрібними предметами. Це свідчить про готовність до навчальних завдань і підвищену точність рухів.

Фізичний ріст: постійне збільшення зросту, ваги та м'язового тонусу. Це свідчить про загальний стан здоров'я та розвиток.

Соціально-емоційний розвиток.

Стосунки з однолітками: зрослий інтерес до дружби з наголосом на спільних іграх і груповій діяльності. Це відображає соціальну обізнаність і навички міжособистісного спілкування, здатність до кооперації.

Морально-етичне розуміння.

Чесність і правила: підвищення обізнаності про справедливість і здатність дотримуватися встановлених правил в іграх або групових активностях. Це свідчить про розвиток моральних міркувань.

Емпатія: більша здатність розуміти почуття та думки інших, що вказує на початковий етап розвитку емоційного інтелекту.

Групова ідентичність: зацікавленість бути частиною соціальних груп у грі чи структурованій діяльності.

Емоційна регуляція: кращий контроль над емоціями, хоча дітям старшого дошкільного віку все одно може знадобитися допомога в навігації зі складними почуттями, однак покращується здатність керувати імпульсами та адекватно відповідно до ситуації виражати емоції.

Почуття відповідальності: виконання невеликих завдань або виконання правил (наприклад, допомога вихователю в групі чи вдома батькам засвідчує про розвиток почуття самостійності та відповідальності).

Когнітивний розвиток.

Зростання словникового запасу: швидке розширення словникового запасу, поява більш складних слів та фраз, що відображає розуміння структури мови.

Розповідання й комунікація: здатність розповідати деталізовані історії, ставити доречні запитання та вести розмови, що демонструє покращене вербальне мислення й здатність чітко висловлювати ідеї, обґрунтовувати власні міркування, робити припущення.

Фонематична обізнаність: розпізнавання звуків у словах, початок співвіднесення звука та літери, знаходження окремих знайомих літер у друкованих текстах, що є попередниками навичок читання та письма.

Елементарні математичні уявлення, розуміння понять та формування навичок: інтерес до множин, чисел і цифр, дослідження форм і геометричних фігур, розуміння понять «величина», «маса», «міра». Орієнтування в просторі й часі, вимірювання, порівняння, зіставлення, вирішення елементарних прикладів і задач на основі практичних дій. Розпізнавання цифр у навколишньому, відтворення їх різним способом.

Елементи логічного мислення: здатність сортувати, класифікувати, здійснювати серіацію та групувати об'єкти на основі різних ознак (розмір, колір, маса тощо), абстрагуватися від несуттєвих ознак, що свідчить про розвиток навичок міркування та побудови найпростіших логічних ланцюжків.

Уява та креативність: участь у символічній грі, яка передбачає використання предметів-замінників як іграшок та створення складних сценаріїв, що свідчить про підвищену когнітивну гнучкість.

Розв'язування проблем: вирішення проблем методом проб і помилок, наприклад, якщо гра не працює або блок не закріплюється, діти пробуватимуть різні рішення, доки не знайдуть того, що працює.

Розширення знань про природу: формування уявлень про явища природи (пори року, рослини, тварини), здатність розуміти взаємозв'язки між природними процесами, проводити прості експерименти.

Формування естетичних уявлень, самовираження через мистецтво: експериментування із засобами художньої виразності (фарби, пластилін, кольоровий папір), створення простих композицій, володіння елементарними техніками малювання, ліплення, конструювання для передавання своїх емоцій, почуттів, переживань.

У старшому дошкільному віці діти переживають етап значних змін у розвитку. Це період, коли діти активно освоюють нові навички, розвивають свою самостійність, здатність до співпраці та вирішення проблем. Вони починають краще розуміти свої емоції, потреби та інтереси, тому важлива складова їхнього розвитку – це не тільки навчання й виховання, а й створення умов для самовираження та творчої діяльності.

Один із визначальних факторів для гармонійного розвитку дітей у цьому віці – правильно організований розпорядок денний. Проте важливо, щоб цей розпорядок був гнучким. Жорстке регламентування може обмежувати дитину в прояві її ініціативи, самостійності та творчості. На противагу цьому гнучкий розпорядок дає змогу дітям мати більше простору для здійснення вибору. Такий підхід допомагає дитині розвивати навички самоорганізації, відповідальності та вміння планувати свій час, що важливо для їхнього подальшого розвитку.

Правильний розподіл активностей, структурованої та неструктурованої діяльності ефективний для закладів дошкільної освіти з різними типами організації освітньої діяльності.

Український досвід здобуття дітьми дошкільної освіти за «Моделлю навчання 2 на 2» базується на підході, який передбачає створення гнучкого багатокомпонентного освітнього конструкту, в основу якого покладено забезпечення прогресу в розвитку дитини старшого дошкільного віку завдяки системному підходу, що вміщує в собі поміж інших правильну черговість різних видів діяльності, особливо за умов короткотривалого перебування, наприклад, на освітніх локаціях у групах із різновіковим складом дітей.

Така модель здобуття дошкільної освіти передбачає організацію освітнього процесу на різних локаціях із наявністю укриттів, де відвідування дітьми локації відбувається, наприклад, 2 рази на тиждень по 3 години – для дітей старшого дошкільного віку та 3 рази на тиждень по 2 години – для дітей середнього та молодшого дошкільного віку з подальшим збільшенням часу перебування та кількості днів відвідування на тиждень. Будь-які зміни в системі організації роботи на локаціях визначають на основі вивчення потреб та запитів педагогів і батьків та з урахуванням динаміки розвитку дітей. Такий підхід дає підстави вчасно реагувати на зміни та створювати гнучку освітню систему комфортну як для дітей, так і для педагогів і батьків.

На дошкільній локації, яка працює лише три-чотири години, переходи між діяльністю та приблизний розпорядок денний мають бути ретельно сплановані та структуровані, щоб максимізувати ефективність освітнього процесу та залучити дітей активної участі в різних видах діяльності протягом обмеженого періоду часу, а також в умовах перебування в укритті. Плавні переходи допомагають підтримувати увагу дітей, зменшують перешкоди та створюють більш лагідне й зрозуміле для дітей середовище з осередками розвитку.

Особливості керування переходами та приклад приблизного розпорядку денного (може бути використаний у закладах дошкільної освіти будь-якого типу, форм власності та часу перебування).

Особливості переходів.

Використання послідовних сигналів для повідомлення про перехід до іншого виду діяльності – звук сопілки, удари в барабан, пісочний годинник, стрілковий циферблатний годинник, лазерна указка та рух променем світла. Зазначені вище звуки сигналізують про закінчення однієї діяльності та початок іншої.

Перехід від одного виду діяльності до іншого відбувається на основі приблизного розпорядку денного. Дітям дошкільного віку важлива рутинна, це покращує потенціал їхнього розвитку, урівноважує емоційну сферу та сприяє стресостійкості. Коли дії відбуваються в передбачуваній послідовності, переходи стають більш плавними, оскільки діти знають, чого очікувати далі.

У фронтальній наочності має бути відображена в доступній для дітей формі (картинки) послідовність різних видів діяльності. У процесі застосування звукового сигналу педагог додатково вказує на картинку. Діти також можуть обирати вид діяльності, яким вони хочуть займатися зараз. Педагог має передбачити цю можливість для дітей, що вчить їх робити вибір, брати на себе відповідальність, покращує самооцінку.

Активна участь і залучення дітей до переходів.

Варто визначити невеликі завдання під час переходів, наприклад, прибирання або переміщення матеріалів, щоб діти були залученими до процесу.

Оскільки програма коротка (три-чотири години), переходи мають бути швидкими та ефективними, але все ж спокійними та неквапливими. Необхідно уникати різких переміщень, які можуть негативно впливати на емоційну сферу дітей.

Можна застосувати цікаві рухи між переходами: цікава рухова активність між переходами допомагає дітям зосередитися, «перезавантажитися» між різними типами когнітивних завдань.

Також необхідно використовувати візуальні підказки, щоб показати дітям, що буде далі. Це допомагає їм зрозуміти перехід і почуватися більш упевнено щодо змін – це може бути предмет, який підказує дітям, що вони будуть робити, або картинка.

Приблизний зразок 3-4 годинного розпорядку денного з триразовим-чотириразовим відвідуванням дітей освітніх локацій на тиждень:

Прибуття та зустріч (15-20 хвилин).

Діяльність: діти приходять, розвішують свої речі, вітаються один з одним та вихователем, наприклад, обирають візуальний образ у фронтальній наочності –вітатися ніжками, ліктями, спинками, тиснути руки у звичайний спосіб, обійматися. Також діти беруть участь у короткій вільній грі в обміні враженнями.

Перехід: використовуйте знайому пісню або сигнал, який інформує дітей про те, що час гри закінчився і їм потрібно зібратися для наступної діяльності (5 хвилин).

Час ранкового кола або спостереження за об'єктом, відзначення свого настрою на термометрі емоцій тощо (20-25 хвилин).

Діяльність: обговорення планів на день, погоди, коротка історія чи пісня, пов'язана з темою дня.

Перехід: використовуйте певний сигнал (наприклад, плескання), щоб завершити час кола та підготуватися до наступної діяльності (5 хвилин).

Спеціально організовані заняття за основними сферами розвитку (чотири зустрічі на тиждень; кожна зустріч по 2 заняття; тривалість одного заняття – 20-25 хв.; тематичні зустрічі відповідно до ТОПчика або Маршрутизатора).

Зустріч 1.

Заняття 1. Математичні уявлення.

Заняття 2. Мова та грамотність.

Зустріч 2.

Заняття 1. Природа та дослідження.

Заняття 2. Навчання елементів грамоти.

Зустріч 3.

Заняття 1. Читання.

Заняття 2. Мистецтво.

Зустріч 4.

Заняття 1. Фінансова грамотність.

Заняття 2. Знайомство зі світом емоцій.

Перехід між першим та другим заняттям: використовуйте фізкультурні паузи, хороводні ігри малої рухливості, руханки **(5 хвилин)**.

Після занять – перехід до рухової активності: використовуйте цікавий рух або візуальну підказку **(5 хвилин)**.

Активності для розвитку великої моторики – основних рухів (у групі, або в укритті, або на відкритому повітрі) із застосуванням портативного та стаціонарного обладнання: наприклад, ходьба по вузькій дерев'яній дошці – рівновага; кидання м'ячів у корзину, кидання предмета в ціль – кидання / ловіння / метання; зістрибування з лави – стрибки; підлізання під натягнуту мотузку – повзання/лазіння / підлізання тощо **(25-30 хв.)**

Перехід: використовуйте чіткий сигнал, наприклад, дзвінок або удари в бубон, що повідомляє дітям, що прийшов час вільної діяльності. Під час переходу педагог нагадує / презентує дітям наявні ігрові засоби **(5 хвилин)**.

Вільна діяльність (сюжетно-рольові ігри, діяльність в осередках дрібної моторики, математики, природи та науки, образотворчого мистецтва, кубиків, музики, усамітнення) (50 хв.)

Перехід: використовуйте предмет, пов'язаний із прогулянкою, – скакалку, лопатку, м'яч, що повідомляє дітям, що прийшов час прогулянки **(5 хвилин)**.

Прогулянка (20 хвилин).

Діяльність: спостереження, ігри з піском / снігом, фронтальні ігри підвищеної рухливості (1-2), сюжетно-рольові ігри, збирання природного матеріалу тощо.

Завершення зустрічі. День закінчується заспокійливою діяльністю (розповідь, спокійна гра чи роздуми).

Прощання (5-10 хв.)

Діяльність: коротка бесіда з батьками, сюрприз-прихильності від вихователя для дитини (розкривається вдома й містить миле зображення / наліпку / браслетик тощо), пропонують дитині взяти із собою щось із результатів її продуктивної діяльності: листівку, малюнок, саморобку тощо.

Цей приблизний розпорядок денний (рутини) допоможе ефективно керувати переходами, забезпечуючи ефективне використання обмеженого часу в 3-4- годинній програмі перебування дітей на дошкільних освітніх локаціях або в ЗДО з різними типами освітньої діяльності.

ІІІ. ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК: ВЕЛИКА ТА ДРІБНА МОТОРИКА

Таблиця 2

ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК: КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ

Критерії		
Часовий період	Велика моторика	Дрібна моторика
	(1-2 навички щомісяця – акцентований розвиток), зокрема й увесь діапазон основних рухів.	(1-2 навички щомісяця – акцентований розвиток), зокрема й увесь діапазон розвитку дрібної моторики.
	Показники розвитку	
перший місяць	<p>Володіє балансом та координацією: ходьба по низькій площині (по канату, дошці), ходьба по підвищеній площині (по колоді / лаві), стояння на одній нозі (ластівка), ігри на рівновагу (класики).</p> <p><i>Розвиток сили та витривалості:</i> ігри з бігом урозтіч / ловінням, смуги перешкод, прогулянки та пішохідні переходи.</p>	<p>Розвиває м'язи рук і координацію: маніпуляції з тістом (розкочування, роздавлювання та формування); діяльність зі щипцями / пінцетом (збирання дрібних предметів за допомогою щипців); стискання антистресових кульок або губок.</p>

<p>другий місяць</p>	<p>Удосконалює вправність та контроль: стрибки у висоту, у довжину, зістрибування, більш складні прогулянки з подоланням природних перешкод, прості естафети.</p> <p>Удосконалює спритність і час реакції: спортивні ігри та вправи – елементи футболу, баскетболу, волейболу, тенісу.</p>	<p>Здійснює координацію рук та очей: нанизування намистин на нитки; складання пазлів із маленькими деталями; конструювання з невеликих блоків або ємностей; заштриховування, обведення за пунктиром літер / цифр.</p>
<p>третій місяць</p>	<p>Розвиває влучність та окомір: інтерактивні ігри на зразок «Городки», «Боулінг», відбивання на кшталт гри в бадмінтон та командна діяльність.</p> <p>Транслює впевненість у процесі використання великих груп м'язів: кидання та ловіння маленьких / великих м'ячів, удари м'яча в ціль, вправи на фітболі, танці під музику, наприклад, елементи гопака.</p>	<p>Володіє точністю в процесі кліщового хапання та утримання: збирання / нанизування дрібних предметів, зокрема таких, як намистини або гудзики, великим і вказівним пальцями; складання мозаїки / силуетне складання на зразок Танграм / Колумбове яйце.</p>
<p>четвертий місяць</p>	<p>Проявляє гнучкість та координацію: підлізання під дугу, гілку дерева, мотузку; пролізання крізь тунель, меблі, обруч; перелізання через лаву, колоду, спеціальні паркани; лазіння по канатній драбині, скалодромі.</p>	<p>Володіє двосторонньою координацією: вирізання ножицями; конструювання з паперу (просте орігамі); використання двох рук, щоб виконувати такі завдання, як рвати папір або застібати / розстібати гудзики.</p>

п'ятий місяць	<p>Реалізує основні рухи різними способами, інтегрує навички в складні рухи: стрибки в мішку, ходіння по вузькій смузі / бордюру, стрибки зі скакалками, крутіння хулахупа.</p> <p>Бере участь у командній руховій активності: групові ігри, що потребують передачі м'яча, партнерська взаємодія (наприклад, переліт повітряної кулі без падіння), командні смуги перешкод.</p>	<p>Використовує інструменти й маніпуляції: нарізання соломинки або тіста ножом / ножицями для тіста; забивання безпечних гвіздків на дошці з отворами; різьблення по дереву; створення візерунків на глині; роздавлювання горіхів горіходавкою; використання трафаретів і штампів.</p>
----------------------	---	--

ВЕЛИКА МОТОРИКА

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ КОМПЛЕКСНОГО ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ РУХІВ ТА РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ

Крок 1

Діагностика та планування

Спостерігайте за дітьми під час вільної гри, щоб оцінити їхні основні рухові навички (ходьба, біг, стрибки, метання, ловіння, підлізання, рівновага).

Зберіть інформацію в батьків про рівень фізичної активності та рухових навичок дитини.

Використовуйте вправи на оцінку розвитку моторики відповідно до віку.

Плануйте діяльність відповідно до встановлених показників фізичного розвитку для кожної дитини.

Щомісяця додавайте різноманітні заходи, щоб охопити всі основні рухи, акцентовано працюючи над 1-2 основними рухами.

Крок 2

Техніка виконання основного руху

Продемонструйте та поясніть виконання руху кожною дитиною.

Проаналізуйте техніку виконання й дайте позитивне підкріплення.

Сприяйте реалізації руху на етапах ознайомлення, закріплення та творчого виконання (різними способами), застосування в повсякденному житті.

Крок 3

Вибір видів діяльності: вільна рухова активність у груповій кімнаті та на відкритому повітрі – смуги перешкод

Організуйте засвоєння основних рухів, пропонуючи дітям смугу перешкод у груповій кімнаті та на повітрі. Установіть смуги перешкод із підручних матеріалів, які стимулюють такі види фізичної активності, як повзання під столами, лазіння крізь мотузковий лабіринт (мотузки зав'язані між двома вертикальними опорами в різній комбінації), перестрибування через накреслені або наклеєні кольоровим скотчем лінії зі стрілками-орієнтирами, балансування на дощечках, лазіння по лавочках, стимулювання бігу звивистими лініями, стрибки та координація з використанням візуалізованих образів, намальованих крейдою, або у вигляді наліпок у груповій кімнаті / на прогулянковому майданчику. Під час рухової активності педагог перебуває поруч із дітьми.

Крок 4

Вибір видів діяльності: застосування м'яких матраців / матів

В окремому осередку групи розкладіть м'які матраци / мати, щоб діти вільно рухалися в безпечному просторі – перекочувалися, стрибали, повзали, лежали з книгою або іграшкою в руках.

Крок 5

Прогулянки на природі та піші переходи.

Організуйте короткі прогулянки на природі з гідом-вихователем, щоб популяризувати рухову активність у природі: стрибання з купинки на купинку, ходьба по звивистій стежці, бігання врозтіч на пересічній місцевості та зупинки за сигналом вихователя біля цікавого природного об'єкта тощо.

Важливо також здійснювати піші переходи до якогось цікавого об'єкта: на стадіон, на квітучу галявину, на дитячий ігровий майданчик, де діти зможуть максимально цікаво реалізувати свою рухову активність.

Крок 6

Спеціально організовані фізкультурні заняття

Вступ. Розминка: починайте кожне заняття з п'ятихвилинної розминки (різні види ходьби, бігу, вправи на увагу).

Підготовча частина. Загальнорозвивальні рухи.

Основна частина. 1-3 основні рухи, наприклад, стрибки, рівновага, метання (1-й рух – ознайомлення, 2-й рух – закріплення, 3-й рух – виконання різними способами).

Фронтальна гра підвищеної рухливості.

Заклучна частина: розслаблення, наприклад, легке розтягування, ігрові дихальні вправи, медитації.

Крок 7 **Спорт та ігри**

Ігри з м'ячем. Такі дії, як удари ногами, кочення, метання та ловіння м'ячів різного розміру, відбивання м'яча від підлоги / стіни, допомагають у розвитку координації та зміцненні м'язів.

Естафети. Прості перегони з бігом, стрибками або рухами з подоланням перешкод сприяють фізичній активності та командній роботі.

Музика та рух. Вмикайте музику та заохочуйте дітей танцювати, стрибати та рухатися в ритмі.

Йога для дітей. Прості пози йоги можуть покращити баланс, гнучкість, відчуття тіла та сприяти релаксації.

Приклад застосування алгоритму Крок 7 «Спорт та ігри»

Гра з помірною руховою активністю та інклюзивною складовою: «Провідника маю – скарб наосліп шукаю» (на свіжому повітрі / у груповій кімнаті).

Мета: розвивати інклюзивну толерантність, емпатію, довіру та комунікативні навички в дітей дошкільного віку через співпрацю. Закріплювати навички орієнтування в просторі за словесною інструкцією товариша, розвивати велику моторику (основні рухи) – різні види ходьби.

Необхідні матеріали: невеликий «скарб» (наприклад, іграшка, яскрава кольорова кулька, кубик-трансформер); конуси, обручі, мотузка або крейда, щоб позначити маршрут із певними зонами та невисокими перешкодами (також можна використовувати природні об'єкти, зокрема каштани, листя, палички або камінці); пов'язки на очі або шарфи

Налаштування гри:

Виберіть відкритий, безпечний майданчик (на свіжому повітрі / у груповій кімнаті).

Створіть просту смугу перешкод із позначеними зонами – вузька стежка, калюжа, камінчик / скеля, звивиста доріжка, конус, обруч – зупинка. Переконайтеся, що шлях керований і безпечний. Розмістіть «скарб» у кінці маршруту у коробці.

Правила гри:

Дізнайтеся в дітей, хто бажає пограти в цікаву гру «Провідника маю – скарб наосліп шукаю». Розподіліть дітей на пари, роздаючи браслетики, наприклад, зелений і червоний. Сприяйте інклюзивній грі, об'єднуючи в пари дітей із різними здібностями. До гри варто залучати не більше трьох пар, щоб діти довго не чекали.

Одна дитина буде дослідником (із зав'язаними очима), а інша – провідником (із розплющеними очима).

Пояснення ролі:

Поясніть, що провідник використовуватиме слова (не можна тягнути / шарпати товариша, іноді дозволено підтримувати за руку), щоб допомогти досліднику знайти скарб, уникаючи перешкод, наприклад, чотири кроки вперед, поверни направо, іди повільно дрібними кроками, бо доріжка вузька, переступи камінчик тощо.

Нагадайте дітям про цікавий історичний факт: колись, у давнину, незрячих кобзарів ввели провідники / поводитири, сьогодні також незрячі люди можуть мати провідників, які роблять коментоване супроводження їхнього маршруту (дають коментарі), тобто розповідають про те, які предмети чи об'єкти є навколо.

Дослідникові потрібно уважно слухати вказівки провідника. Коли дослідник дає інструкцію, треба зупинитися й послухати.

Ігрові дії.

Провідник стоїть поруч із дослідником й описує маршрут до скарбу, наприклад, «Зроби два кроки вперед», «Поверни ліворуч», «Стережися озера праворуч, обійди його, наступаючи на мотузку» тощо.

Якщо дослідник зіб'ється з курсу, пара повинна повернутися на стартову лінію та спробувати ще раз.

Коли пара успішно знаходить скарб, вони міняються ролями та повторюють гру.

Підведення підсумків:

Після гри зберіть дітей та обговоріть їхні враження.

Для дослідників: що ви відчували, довіряючи комусь?

Для провідників: як ви міркуєте, ваші інструкції були зрозумілими та корисними?

Для всіх: Чому важливо довіряти та допомагати одне одному?

Адаптації:

Для дітей середнього віку спростіть шлях і зменшіть перешкоди.

Для дітей старшого дошкільного віку додайте обмеження за часом або складніші маршрути, щоб зробити гру більш складною.

ДРІБНА МОТОРИКА

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ

Крок 1

Поточна оцінка

Зробіть поточну оцінку розвитку дрібної моторики дитини за допомогою спостережень і конкретних завдань (наприклад, застібати сорочку, обводити літеру за пунктиром, різати ножицями).

Визначте сильні сторони та завдання для вдосконалення.

Крок 2

Постановка цілей.

Установіть конкретні, вимірні, досяжні, релевантні та обмежені в часі (SMART) цілі на основі оцінювання.

Приклади формування навички: «Покращити обведення олівцем цифр / літер за пунктиром протягом визначеного часу для конкретної дитини», «Уміти самостійно зав'язувати шнурки протягом визначеного часу для конкретної дитини».

Крок 3

Планування та структурування діяльності

Класифікуйте види діяльності та скористайтеся запропонованим приблизним плануванням: зміцнення м'язів рук і координація; двостороння

координація; точність і розвиток кліщового хапання; використання інструментів і маніпуляції.

Щотижня додавайте різноманітні заходи, щоб охопити всі види діяльності, акцентовано працюючи над 1-2 навичками щомісяця.

Виділіть час як для структурованих вправ, так і для вільної гри, яка заохочує дрібну моторику.

Крок 4

Реалізація заходів

Застосовуйте з дітьми такі види діяльності, як:

- вправи для розвитку дрібної моторики руки;
- пальчикові театри;
- настільно-друковані ігри, Lego, мозаїку, пазли, силуетне складання;
- мінізаняття з обведення різних форм, цифр, літер;
- ремісницькі види діяльності, зокрема такі, як оздоблення глиняних предметів, плетіння браслетів, створення невеликих прикрас;
- використання різних дитячих будівельних інструментів в ігровій і побутовій діяльності.

Крок 5

Відстеження прогресу та коригування діяльності

Здійснюйте відстеження результатів у кінці кожного місяця, щоб контролювати прогрес у досягненні цілей.

Використовуйте спостереження, аналіз продуктів дитячої діяльності та кількісні оцінки, щоб відстежувати покращення.

Крок 6

Поступове ускладнення способів виконання дій

Чергуйте різні види діяльності, щоб вони були складнішими від попередніх, оскільки навички дитини вдосконалюються.

Запроваджуйте нові види діяльності, щоб підтримувати інтерес і розвивати нові навички.

Відстежуйте результати розвитку дитини за показниками, зазначеними в таблиці 2, відповідно до сфери «Фізичний розвиток: велика та дрібна моторика».

Крок 7

Включення зворотного зв'язку та підкріплення

Забезпечуйте негайний позитивний відгук про зусилля та досягнення дитини. Використовуйте нагороди (наліпка, кольорова нитка на зап'ястя, штампування малюнка на руку) та похвалу, щоб мотивувати та заохочувати.

Крок 8

Участь батьків

Заохочуйте батьків займатися дрібною моторикою вдома. Надайте батькам перелік прикладів і порад для підтримки розвитку їхньої дитини.

IV. СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК

Таблиця 3

СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК: КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ

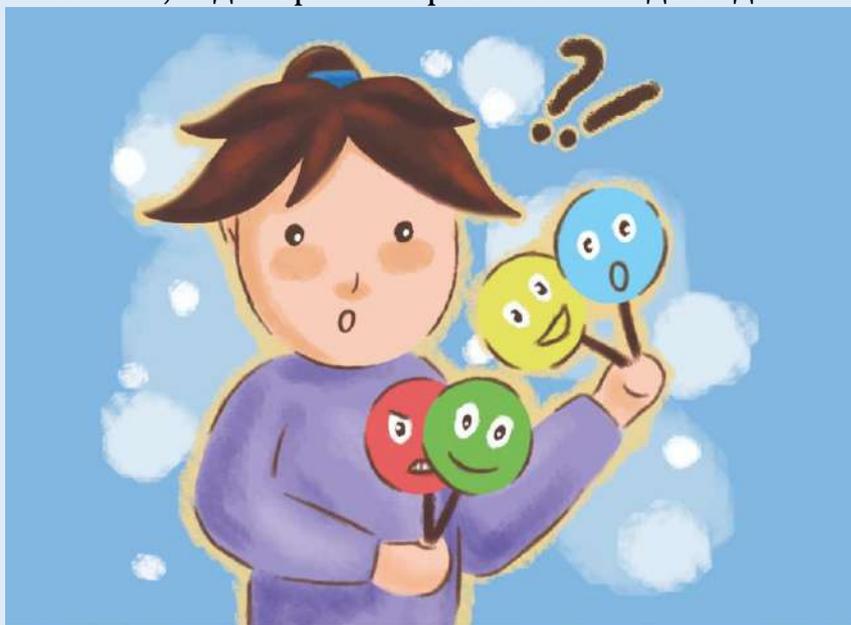
Критерії		
Етапи реалізації	Емоційна обізнаність	Соціальна взаємодія
Показники розвитку		
перший місяць	Ідентифікує та називає емоції (радість, страх, здивування, печаль, гнів, захоплення, відраза). Розуміє, що кожна емоція важлива й про щось сповіщає.	Проявляє різні форми соціальних / емпатійних переживань – співпереживання, пропозиції допомоги іншим людям. Позитивно сприймає різноманітність.
другий місяць	Пізнає емоції та вільно їх виражає через ігрові дії, у процесі повсякденних справ.	Розуміє та діє відповідно до принципів справедливості; під час ігрової спортивної взаємодії керується моральними правилами, ураховує інтереси інших; уникає егоїстичних проявів в оцінці досягнень однолітків; намагається бути об'єктивним під час заходів з елементами змагань.
третій місяць	Володіє прийомами регулювання емоцій, усвідомлює перепади настрою.	Проявляє здатність до кооперації, самовладання та може регулювати власну поведінку у взаємодії з однолітками й дорослими.
четвертий місяць	Розпізнає емоції інших людей, героїв казок і мультиплікації, пояснює, якими обставинами викликані різні емоції.	Має усвідомлення свого місця в системі стосунків із дорослими, розуміє, що мама, крім неї, любить ще сестричку, батьків, друзів; починає звільнятися від абсолютизму своїх суджень, егоцентричних тверджень; із розумінням ставиться до відмінної від власної позиції.
п'ятий місяць	Застосовує прості прийоми для подолання страху, тривоги.	Виражає свої бажання вербально, використовує слова, щоб описати свої почуття, допомагаючи навколишнім зрозуміти її; покращується здатність домовлятися й уникати конфліктів.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ, СПРЯМОВАНИЙ НА РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА

Крок 1

Розуміння та визначення емоцій

Педагог має допомогти дітям розпізнавати й назвати свої емоції, застосовуючи історії, вправи, ігри з цікавими персонажами, які транслюють розмаїття емоцій. Такі персонажі щоразу повинні бути однакових кольорів, щоб дитина асоціювала колір з емоцією. Кожне наступне заняття потрібно присвячувати певній емоції, щоб діти краще зрозуміли причини її появи, могли коротко описати її, відтворити через власний досвід.

Крок 2

Пізнання емоцій та їх вільне вираження через ігрові дії, у процесі повсякденних справ

Педагог читає книги, розповідає історії, де герої відчувають різні емоції (наприклад, щастя, смуток, гнів, роздратування). Аналізуючи героїв історії, педагог використовує візуальні підказки, наприклад, картки з емоціями або емоджі, що показують різні вирази обличчя. Ставте запитання на зразок «Як відчувається персонаж?» або «Коли ти відчувався так само як герой історії». Нехай діти називають емоції, особливо ті, які трапляються не так часто, наприклад, дратуватися, мати огиду, знітитися тощо.

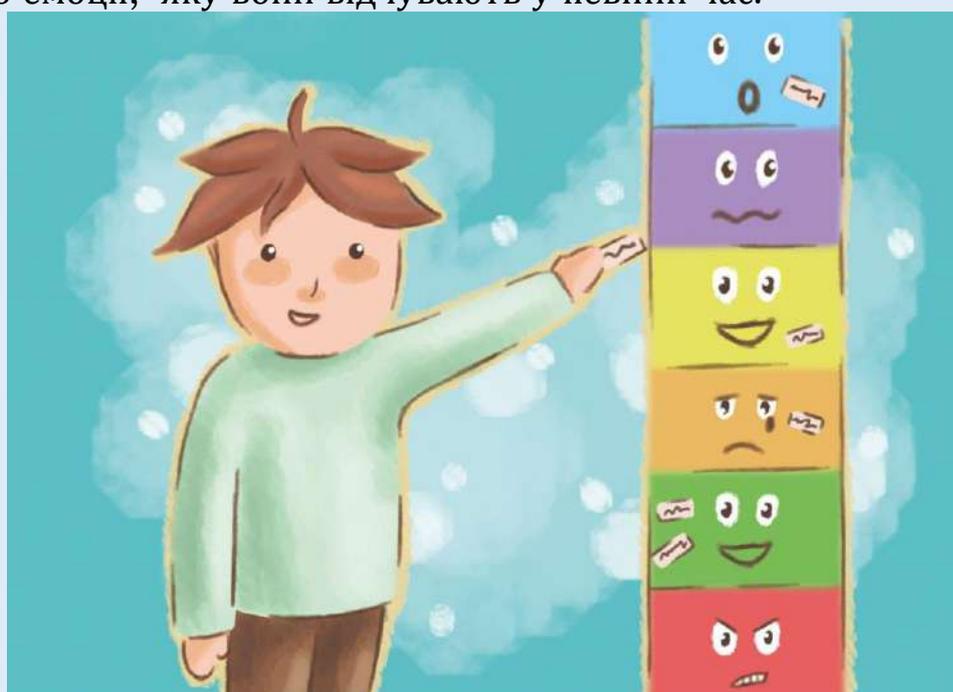
У повсякденній діяльності педагогу варто підтримувати дитину в переживанні негативних емоцій, нагадувати, що будь-які емоції доцільні й важливі, не треба соромитися плакати або сумувати. Кожна емоція підказує нам, через що ми засмутилися чи розлютилися.

Крок 3

Регулювання емоцій, щоденне відстеження емоцій на основі візуальних образів

Починайте кожен день зі слів підтримки, компліментів, усмішки, який би настрій не був у дитини, залишайтеся оптимістичними. Запропонуйте кожній дитині висловити свої почуття, скориставшись «Таблицею емоцій / Термометром емоцій», де діти можуть розташувати свою прищіпку з іменем відповідно до емоції, яку вони відчувають у певний час.

Регулювання емоцій: допоможіть дітям визначити свої емоції та пояснюйте, чому вони так почуваються. Створіть спеціальний простір, куди діти можуть піти, коли почуваються приголомшеними або засмученими. Передбачте сенсорні предмети (наприклад, м'ячі для стресу, м'які іграшки) та візуальні нагадування про стратегії заспокоєння (наприклад, глибоке дихання, рахунок до 10, стрибки, розривання цупкого паперу, «биття» подушки, розтирання долоньок до відчуття тепла тощо). Продемонструйте, як використовувати цей простір, і заохочуйте його використовувати, коли емоції зашкалюють.

Корисні щоденні ритуали: виконуйте разом прості дихальні вправи, зокрема такі, як «нюхання квітів» (вдих) і «задування свічок» (видих). Використовуйте візуальні підказки у фронтальній наочності, наприклад, зображення «нюхання квітів», «задування свічок», «обійми з іграшкою», «використання розфарбовок».

Регулярно додавайте дихальні вправи до розпорядку дня, особливо в процесі переходів до іншої діяльності або після активної діяльності.

Крок 4

Розпізнання емоції інших людей, героїв казок і мультиплікації, розуміння причин, якими викликані різні емоції

На цьому етапі важливо виховувати в дітей розуміння почуттів інших і сприяти співчутливим реакціям.

Застосовуйте рольові ігри, розігруйте сценарії, коли одна дитина відчуває певні емоції, а інші відповідають співчуттям. Використовуйте лялькові театри, щоб розіграти ситуації («Діти, ваш друг засмучений, він ненароком зламав свою улюблену іграшку. Чим ми можемо допомогти?»). Запитайте дітей, як би вони почувалися в такій самій ситуації і що вони могли б зробити, щоб підтримати свого друга.

Використовуйте ситуації з реального життя, коли діти конфліктували або між ними виникало непорозуміння. Заохочуйте дітей описати, що вони відчували та що інші могли відчувати в тому самому випадку. Спрямовуйте розмову на виявлення спільних почуттів і розуміння різних думок.

Крок 5

Сприяння стресостійкості: прийоми для подолання страху, тривоги

Підвищення стійкості в дітей старшого дошкільного віку потребує від педагога використання простих практичних прийомів, які допомагають їм зрозуміти свої емоції, особливо страх і тривогу, та керувати ними.

Застосовуйте вправи для напруження та розслаблення різних груп м'язів, починаючи від пальців ніг до голови, наприклад, «перетворитися на льодові статуї», а потім «розтанути, як морозиво на сонці». Це допомагає дітям усвідомити фізичне напруження та навчитися розслаблятися.

Використовуйте казки та оповідання, у яких наявні теми страху чи тривоги, і покажуйте, як герої однакового з дітьми віку долають подібні емоції. Історії – приклад для наслідування, вони допомагають дітям краще зрозуміти себе. Придумуйте разом із дітьми позитивні кінцівки до історій. Це допоможе їм побачити, що труднощі можна подолати, а також зрозуміти, що емоція страху попереджує про небезпеку або може бути безпідставною.

Поговоріть із дітьми про їхні страхи та тривоги, уважно вислухайте їх і не засуджуйте. Поясніть, що боятися – це нормально і що є способи почуватися краще. Спонукайте дітей висловити свої страхи та тривоги через гру з ляльками, театралізацію. Корисно створювати сценарії, які імітують реальні ситуації. Заохочуйте дітей малювати / конструювати те, що вони відчувають, або те, що їх лякає. Творчість може допомогти дітям надати форму тому, що вони ще не можуть висловити словесно.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ, СПРЯМОВАНИЙ НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Крок 1

Підготовчий етап

Проаналізуйте сформованість соціальних навичок старших дошкільників, наприклад, розуміння черги, здатність до емпатії, дотримання правил, соціально прийнятних норм.

Організуйте розвивальний простір для полегшення взаємодії, наприклад, осередки для сюжетно-рольових ігор, для групових настільно-друкованих ігор, дитячих оркестрів, спільної фізичної активності тощо.

Поставте чіткі цілі: визначте, які соціальні навички ви прагнете розвинути, наприклад, ділитися іграшками, вирішувати конфлікти, гратися в спільні ігри, доброзичливо спілкуватися, виховувати здатність до вдячності.

Крок 2

Сприяння прояву різних форм соціальних / емпатійних переживань

Групова рефлексія: після групових занять проведіть коротку рефлексію з дітьми. Запитайте їх, як вони почували себе під час спільної роботи й чого вони навчилися.

Налаштуйте діяльність: на основі спостережень адаптуйте складність або характер соціальної діяльності, щоб краще відповідати рівню розвитку групи.

Індивідуальний зворотний зв'язок: надайте дітям індивідуальний зворотний зв'язок, підтверджуючи те, що вони добре робили в соціальних ситуаціях взаємодії.

Крок 3

Розвиток уявлень про справедливість, моральні правила

Заохочуйте емпатію та сприяйте розумінню дітьми справедливості в процесі практичних дій. Організуйте ігри, використовуйте ситуації, коли

відбувається щось несправедливе, і попросіть дітей висловити, що вони відчуватимуть. Коли дитина ставить себе на місце інших, це розвиває емпатію, яка є ключем до розуміння справедливості.

Діти дошкільного віку багато чого вчаться завдяки спостереженню. Демонстрація моральної поведінки, як-от справедливості, чесності та співчуття у різноманітних взаємодіях, допомагає дітям засвоїти ці цінності. Вони, найімовірніше, наслідуватимуть те, як дорослі керуються мораллю.

Крок 4

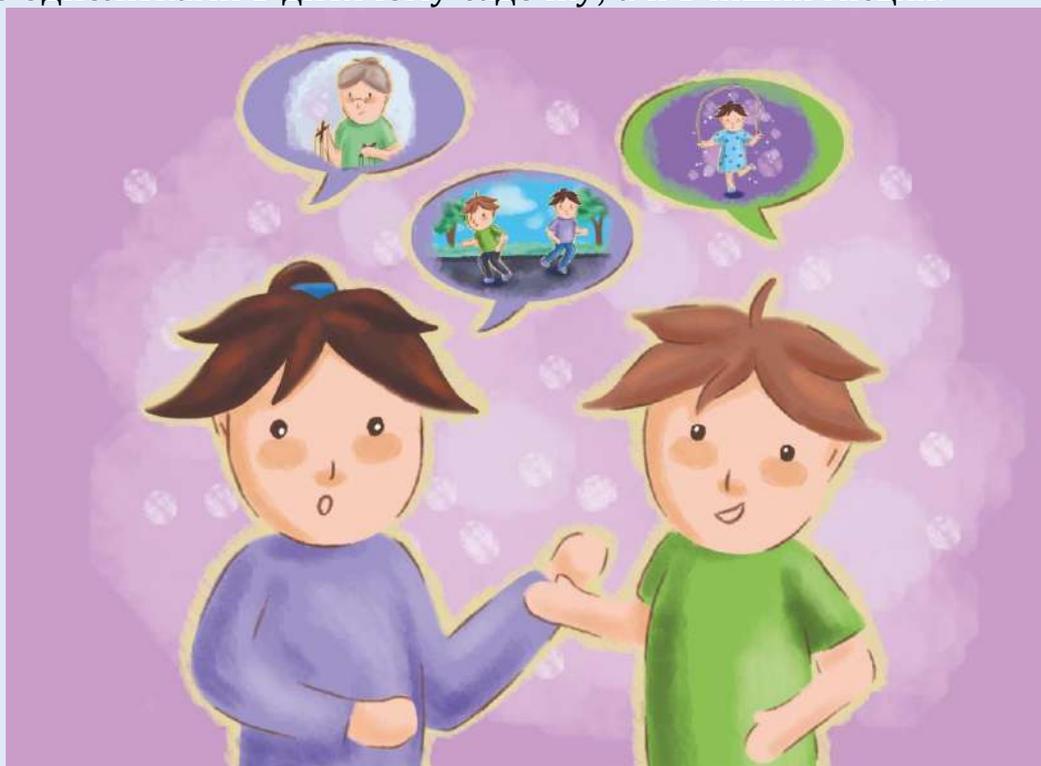
Здатність до кооперації у взаємодії з однолітками та дорослими, регулювання власної поведінки

Сприяйте позитивній соціальній взаємодії та вмінню працювати з іншими. Організуйте ігри, які передбачають командну роботу та кооперацію, як-от спільне будівництво парку розваг, автодоріг, кав'ярні тощо. Завдяки кооперації діти розуміють унікальні можливості кожного та усвідомлюють, чому різноманітність взаємозбагачує нас. Надавайте відповідні ігрові засоби, спирайтеся на дитячий досвід та інтереси. Неконкурентні ігри, орієнтовані на співпрацю, дають змогу дітям цінувати внесок кожного, розуміти, що люди мають різні можливості та інтереси й важливі одне одному. Завжди позитивно оцінюйте гарну командну роботу та хваліть дітей за доброзичливість і повагу.

Актуалізуйте практику вирішення конфліктів. Коли виникають конфлікти, використовуйте їх як навчальні моменти для перемовин та вирішення проблем. Надайте покрокову візуалізовану підказку з вирішення конфлікту, наприклад: «Зупиніться, поговоріть, вислухайте одне одного, знайдіть компроміс, вирішіть, як владнати проблему».

У фронтальній наочності відобразіть правила поведінки в соціумі, але не тільки з однолітками в дитячому садочку, а й в інших місцях.

Крок 5

Сприяння розумінню дитиною свого місця в системі стосунків із дорослими, прийняття відмінної від власної позиції

Використовуйте зображення різних ситуацій, де діти взаємодіють із дорослими, і попросіть їх описати ситуацію, визначити, що відчувають конкретні персонажі. Підбирайте зображення, відеофрагменти, пов'язані з досвідом реального життя дітей, коли вони відчували щось подібне.

Допоможіть дитині розпізнати позицію дорослих: поясніть, чому дорослі встановлюють певні правила або вимагають певної поведінки (наприклад, «Я прошу тебе тримати мене за руку, коли ми переходимо вулицю, тому що я хочу, щоб ти був у безпеці»). Це допомагає дітям зрозуміти вчинки дорослих.

Створюйте реальні можливості для взаємодії з дорослими, організуйте рольові ігри / театралізації, щоб діти навчилися інтерпретувати поведінку дорослих. Обговоріть відмінності в ролях: «Поміркуймо про те, що відчуває матуся, коли синочок ігнорує її прохання», «Як ви думаєте, про що думає вихователька, коли діти сваряться?» або «Як ви вважаєте, що думає / відчуває бабуся, коли ви не подякували їй за смачні млинці?». Допоможіть через моделювання різних ситуацій зрозуміти дітям, що дорослі не завжди будуть мати рацію.

Розіграйте разом із дітьми шанобливі діалоги з дорослими та однолітками, заохочуйте дітей думати про позиції інших, спокійно ставитися до протилежної думки.

Крок 6

Сприяння вираженню дітьми своїх бажань вербально, використовуючи слова, щоб описати свої почуття, що допомагає навколишнім зрозуміти їх

Застосовуйте з дітьми моделювання мовних ситуацій. Покажіть, як виражати бажання та почуття. Наприклад, якщо дитина тягнеться до іграшки, скажіть: «Ти хочеш іграшку? Ти можеш сказати: «Я хочу іграшку, дайте її мені будь ласка».

Використовуйте прості речення, які відповідають віку дітей та спроможностям зрозуміти почуте й сконструювати власну фразу, наприклад: «Я щасливий, тому що я...» або «Мені сумно, тому що я зламав свою іграшку».

Використовуйте відкриті запитання, замість закритих із передбачуваною відповіддю «так / ні», наприклад: «У яку гру ти хотів би пограти, якою буде послідовність твоїх дій?» або «Що ти відчував, коли це сталося?». Це спонукає дітей використовувати більш описову мову.

Переконайтеся, що діти відчувають себе почутими та зрозумілими, повторюючи те, що вони говорять, підтверджуючи їхні почуття та показуючи, що ви розумієте. Наприклад, «Ти кажеш, що злий, тому що хотів пограти з м'ячем. Поговорімо про це».

Сприяйте спілкуванню дітей з однолітками, пропонуйте теми або ситуації, що передбачають діалог.

V. КОГНІТИВНИЙ РОЗВИТОК

1. МОВА ТА ГРАМОТНІСТЬ

Таблиця 4

МОВА ТА ГРАМОТНІСТЬ: КРИТЕРІЇ Й ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ

Часовий період	Критерії		
	Фонематичний слух, удосконалення словника, граматично правильне мовлення	Розповідання та переказування з чіткою послідовністю подій	Елементи грамоти
Показники розвитку			
перший місяць	Правильно вимовляє звуки рідної мови, розрізняє голосні та приголосні звуки. Використовує в мовленні антоніми синоніми, багатозначні слова. Уживає різні частин мови: іменники, дієслова займенники, прикметники.	Складає описові розповіді на основі плану (3-4 запитання, які визначають зміст і послідовність викладу). Приблизний перелік тем: «Ляльковий будинок моєї мрії», «Моя іграшкова ферма», «Мое власне іграшкове місто», «Іграшковий природний парк збереження диких тварин» (2 теми на місяць).	Проявляє фонематичну обізнаність (розпізнавання звука): виділення звуків; заміщення звуків, щоб утворити нове слово. Установлює послідовність звуків у простих словах, застосовуючи схеми й фішки
другий місяць	Визначає звуки в словах на початку, у середині, у кінці слова. Змінює слова на протилежні за значенням, називає слова в однині та множині. Помічає свої помилки й помилки в мові інших людей.	Переказує казки / оповідання за частинами. Приблизний перелік: оповідання В. Сухомлинського «Хто кращий», «Найкрасивіше і найпотворніше», англійська народна казка «Троє поросят» (двічі на місяць).	Розуміє співвідношення між буквами та звуками. Застосовує мультисенсорне сприйняття: дії на встановлення відповідності.
третій місяць	Інтонаційно виокремлює певний звук із-поміж інших під	Складає сюжетні розповіді за запропонованою темою	Практикує письмо (обведення за контуром, накладання дрібних

	<p>час вправ та життєвих ситуацій. Уживає зменшувальну форму; узгоджує іменники з іншими частини мови в числі та роді. Використовує порівняння, епітети.</p>	<p>з використанням серії фото. Приблизний перелік тем: «Моя прогулянка з батьками в місцевому парку», «Мій вихідний у бабусі», «Цікаві пригоди кошенятка в новій оселі», «Як я відвідав музей» (2 теми на місяць). Складає цикл коротких розповідей навколо одного героя, наприклад, як Богдан у кінотеатр ходив.., з другом посварився.., пісочну фортецю збудував тощо.</p>	<p>предметів за контуром тощо).</p>
четвертий місяць	<p>Підбирає декілька слів з однаковими початковими звуками. Володіє прийомами словозміни та словотворення. Уживає граматично правильні мовленнєві конструкції.</p>	<p>Складає спільну розповідь за картиною / ілюстрацією, розділеною на частини – складники розповідання (двічі на місяць).</p>	<p>Складає речення прості, складносурядні, складнопідрядні за схемою або візуальними підказками.</p>
п'ятий місяць	<p>Вправляється в ізольованій вимові звуків, вимові звуків у словах та реченнях, скоромовках, віршах. Здійснює узагальнення: вантажний транспорт, громадський транспорт, ссавці, птахи, комахи. Змінює слова за відмінками, будує речення, дотримуючись правильного порядку слів.</p>	<p>Придумує кінцівку до розповіді. Приблизний перелік тем: «Як дбати про чистоту води, щоб зберегти природу», «Як сортування сміття рятує життя тварин» (двічі на місяць).</p>	<p>Поділяє слова на склади, визначає число: один склад, два склади...</p>

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОНЕМАТИЧНОГО СЛУХУ, СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ ТА ГРАМАТИЧНО ПРАВИЛЬНОГО МОВЛЕННЯ

Крок 1

Початкова оцінка

Проведіть вправи на оцінку фонематичного слуху, зокрема, покажіть дитині картинку, наприклад, собаки, і попросіть її визначити перший звук, який вона чує в слові «собака»; запропонуйте підібрати слова з однаковими початковими чи кінцевими звуками; запропонуйте поділити слова на окремі звуки к / і / т; запропонуйте замінити один звук іншим, щоб утворити нове слово мак – рак; скажіть слово й попросіть дитину плескати один раз для кожного складу (наприклад, «метелик» = три плескання); скажіть слово, наприклад, «пісок», і попросіть дитину сказати, що залишиться, коли ви приберете звук «с»; запропонуйте визначати предмети або зображення, які починаються з певного звука.

Перевірте поточний словниковий запас, використовуючи реальні предмети, об'єкти, або малюнки, та ставте запитання: «Як називають цей предмет?», «Для чого його використовують?», «Чи є таке слово, завдяки якому можна по-іншому назвати цей предмет?», «Назви ці предмети одним узагальнювальним словом?» тощо.

Оцініть граматику, використовуючи незакінчені речення, наприклад, «Орест грає з Lego конструктором і буде...», або вправи для виправлення помилок, наприклад, «Цуценя Мія сиділа на самій верхівці сосни й співала пісеньку ку-ку, ку-ку».

Крок 2

Розвиток фонематичного слуху

Сприяйте активному слуханню: вправляйте дітей у розрізненні фонем: використовуйте аудіоігри, які потребують визначення та розрізнення різних фонем, наприклад, у пісні (слова та музика Назара Совка) «Булька, булька, я весела булька, кругла, наче кулька, бульбашка, я булька» проспівайте разом із дітьми куплет, «спіймайте» звук на початку слова «булька»; заміна однієї фонемі на іншу та утворення нового слова (р...ід – к...іт; м...ак – р...ак; с...оти – н...оти).

Розповідайте разом із дітьми віршики, потішки, лічилки, допоможіть їм розпізнавати схожі звуки, «ловити рими» та розвинути фонологічну обізнаність.

Організуйте з дітьми слухання історій: використовуйте аудіоісторії, розповідайте казки, оповідання, історії з фонематичними повторами та чіткими звуками. Нехай у процесі слухання діти відтворюють звуки.

Крок 3

Покращення словникового запасу

Вводьте нові слова: запроваджуйте щотижневі теми та вводьте нові слова на основі теми (наприклад, тварини, їжа, кольори, мультиплікаційні герої, професії, збереження ресурсів планети Земля тощо).

Читайте книжки та розглядайте ілюстрації: читайте книжки та обговорюйте нові слова, просячи дітей описати ілюстрації до тексту, уточнюйте значення слів, наприклад, в історії Василя Сухомлинського «Хто кращий» дівчинка порівнює між собою квіти: «Хто кращий – троянда чи гладіолус, який раніше називали косариком». Вихователь може пояснити, що в давнину гладіолус називали саме косариком, і запитати в дітей чому така назва була в цієї квітки.

Розширюйте словниковий запас: використовуйте слова, однакові за звучанням, але різні за значенням (омоніми) в різних контекстах, вчіть розрізняти слова з переносним значенням, слова-синоніми.

Вчіть дітей застосовувати узагальнювальні слова до групи предметів / об'єктів, наприклад, фрукти, одяг, комахи, транспорт, щоб покращити пам'ять і розуміння.

Застосовуйте візуальні асоціації: використовуйте реальні предмети та зображення, щоб допомогти дітям створити асоціації між словами та їхнім значенням («Слово промовляю, картинку шукаю»), вправа в парі («Я предмет знайшов цікавий, його назвати – твоя справа»).

Крок 4

Розвиток граматично правильного мовлення (граматична будова мови)

Навчайте правил граматики, застосовуючи ігрові вправи та щоденні ситуації: уживати різні відмінкові закінчення слів – ось яблуко, немає яблука, листочок на яблуці, черв'як усередині яблука; дієслівні форми та їх видозміни – я... роблю, вона ... робить, я ... перу, вона ... пере, це можна ... випрати; змінювати слова на протилежні за значенням: приїхати – від'їхати, зайти – вийти; уживати зменшувальну форму: великий бегемот, а маленький бегемотик; узгоджувати іменники з іншими частини мови в числі та роді: одна пташка, дві пташки, три пташки ..; уживати прийменники та сполучники: «я люблю ромашки та...», «білий гриб росте під...»; називати слова в однині та множині: ягня – ягнята, мама черепаха та її діти черепашки.

Назви маму й
дитинчат

Де перебуває заєць
щодо циліндра?

Яка емоція в хлопчиків / у
дівчинки?
З'єднай олівцем емоції дітей зі
смайликами!

Запропонуйте вправи на виправлення речення з граматичними помилками «Квітка росте під клумбою», «Ластівка літає під землею», «Улітку

на дереві з'являються черешні, а після цього черешневий цвіт», «Дерево яблуна виростає з маленького жолудя».

Практика побудови та завершення речень: починайте з простих речень і поступово ускладнюйте – від простих до поширених, складносурядних (підрядних речень), наприклад, вихователь називає окремі слова або речення, діти мають додати ще одну або кілька фраз. Вихователь: «Орест дивиться мультфільм...», діти додають: «про Мавку»; вихователь: «Лялька Христя одягла пальто та...», діти додають: «пішла на прогулянку»; вихователь: «Після того, як ми помили руки...», діти додають: «ми витерли їх рушником», вихователь: «Рослини не можуть рости, якщо...», діти додають: «не отримуватимуть води, повітря й сонця».

Сприяйте діалогам та міркуванням: у повсякденних ситуаціях, на прогулянках, під час ігор спонукайте дітей до діалогів, міркувань, обґрунтування своєї думки, наприклад, під час прибирання та систематизації предметів в осередку дрібної моторики вихователь пропонує дітям аргументувати, навіщо потрібен той чи той предмет мамі, бабусі, вихователю, другу – нитки потрібні бабусі, щоб вишивати сорочку; ножиці потрібні тату, щоб змайструвати разом зі мною паперовий літак; подружці Марічці потрібні маркери, щоб прикрашати ляльковий одяг.

Крок 5

Зворотний зв'язок, похвала та винагорода

Давайте зворотний зв'язок і позитивне підкріплення: завжди відзначаєте найменші досягнення дитини, навіть якщо спроби були невдалими, акцентуйте на тому, що помилятися дуже добре, тому що наступного разу буде зрозуміло, як зробити краще, виправляйте помилки конструктивним і позитивним способом.

Винагороджуйте прогрес позитивними підкріпленнями (наклейками, балами або невеликими нагородами).

Крок 6

Постійне відстеження прогресу

Зберігайте записи про вдосконалення в кожній царині. Проводьте періодичні вправи для оцінки прогресу та відповідного коригування програми / щоденного та перспективного планування.

Інформуйте батьків про прогрес і царини, які потребують подальшого втручання.

Запропонуйте заняття вдома, які закріплюють набуті навички. Рекомендуйте корисні ресурси – книжки з ілюстраціями, мовні ігри з м'ячем, мовні вправи під час прогулянки.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ РОЗПОВІДАННЯ ТА ПЕРЕКАЗУВАННЯ З ЧІТКОЮ ПОСЛІДОВНІСТЮ ПОДІЙ

Крок 1

Введення в розповідання та актуалізація попереднього досвіду

Розкажіть просту історію, яка має початок (зачин та проблему, яка потребує вирішення), середину (розгортання подій) та кінець (розв'язок проблеми).

Ініціюйте обговорення. Запитайте дітей, що вони запам'ятали, що було на початку розповіді, у її середині, у кінці? Допоможіть дітям розпізнати початок, середину та кінець розповіді. Запропонуйте визначити основні елементи (персонажі, місце дії, основні події).

Після бесіди варто ще раз розповісти історію та запропонувати дітям розказати її частинами, використовуючи послідовну серію картинок. Що було на початку, що в середині розповіді, а що в кінці.

Схема для переказу казки «Двоє жадібних ведмежат».

Крок 2

Складання описової розповіді за зразком вихователя та на основі плану.

Сприяйте формуванню навичок розповідання за фактичними даними на основі дитячих спостережень або по пам'яті. Описова розповідь – це опис характерних ознак предмета чи явища. Для дітей старшого дошкільного віку потрібно пропонувати описові розповіді не тільки окремого предмета, об'єкта чи явища, а також описові розповіді процесу, у якому є багато компонентів (теми «Ляльковий будинок моєї мрії», «Моя колекція динозаврів»).

На початку вихователь називає предмет, об'єкт, явище, а потім указує на характерні ознаки, призначення предмета, дії з ним – це і є план розповіді, який може бути представлений як словесно, так й у вигляді знаково-символічної моделі на яку діти спираються під час розповідання.

Елементи моделі описової розповіді – символи-замінники якісних характеристик об'єкта:

- величина;
- колір;
- форма;
- деталі;
- якість поверхні;
- матеріал, із якого виготовлений предмет;
- як використовують.

Коли діти добре засвоюють розповідання за планом вихователя, їм доцільно запропонувати самостійно придумати план викладу своєї розповіді. Наприклад, дитина висловлює свої думки, а педагог відзначає найвдаліші судження, надає їм закінченої форми й зосереджує увагу дітей на тому, як створити план самостійно.

Крок 3

Складання сюжетної розповіді на запропоновану тему; складання циклу коротких розповідей навколо одного героя

Запропонуйте дітям скласти сюжетну розповідь, у якій передається послідовність подій, що змінюються в часі. У розповіді обов'язково повинні бути дійові особи. Сюжетна розповідь найчастіше має творчий характер, наприклад, сюжетна розповідь про «Відвідини парку» або сюжетна розповідь про «Екскурсія до музею». Героєм сюжетної розповіді може бути сама дитина, якщо вона розповідає про реальну подію, або може бути вигадана розповідь, коли дитина щось придумав, розповідає про свою мрію, наприклад: «Який день народження я зроблю для своєї улюбленої ляльки».

Спонукайте дітей до складання циклу коротких розповідей навколо одного героя. Дітям старшого дошкільного віку дуже цікаво спостерігати за пригодами якогось героя, схожого на них самих. Тому актуальним є розповідання про одного персонажа та його маленькі історії, наприклад: «Як Софійка за пташками спостерігала», «Як Софійка разом з іншими дітьми снігову бабу ліпила» або «Як Софійка вчилася кататися на роликівих ковзанах» тощо. Тематику таких розповідей важливо брати зі щоденних подій, які переживають діти. Для того щоб зацікавити дітей, можна використовувати такі прийоми, як читання чиєїсь розповіді перед групою або прослуховування аудіозаписів, які супроводжуються звуками природи, відомими дітям мелодіями.

Щоб полегшити дітям складання розповідей, запропонуйте свій зразок. Розповідь-зразок має бути простішим, ніж розповідь для слухання. Даючи зразок, вихователь має зупинятися на кожній частині та озвучувати: «Це вступ, це розгортання подій, це завершення розповіді». Зразок розповіді дають на початкових етапах дитячого розповідання.

Застосовуйте візуальну підтримку розповідання історій: використовуйте послідовності зображень – картинок / фото, які представляють події в хронологічному порядку. Попросіть дітей розповісти історію за малюнками.

Крок 5

Складання спільної розповіді за картиною / ілюстрацією частинами

Запропонуйте розповідати частинами, ознайомте дітей із цим цікавим способом розповідання. На малюнку повинно бути достатньо елементів (персонажів, предметів, дій), щоб учасники могли створювати різні інтерпретації. Педагог може за допомогою прозорої плівки, закріпленої / наклеєної на зображенні, та маркера на крейдяній або водній основі для скла

та акрилу (легко стирається) окреслити «царини розповідання». Учасники спільно створюють історію, кожен вносить частину розповіді на основі фрагменту ілюстрації в окресленій ділянці. Історія розвивається поступово, і кожна дитина додає власний поворот до сюжету.

Робіть запис розповіді на папері або скористайтеся диктофоном. Зробіть графічне представлення історії, оскільки після кожної розповіді необхідно обговорити з групою послідовність подій, гарні образні вислови, цікавинки.

У подальшому важливо застосовувати навички розповідання в різних контекстах і персоналізувати підхід до кожної дитини. Запропонуйте додаткову підтримку дітям, які відчувають труднощі, і запропонуйте додаткові виклики тим, хто демонструє добрі навички розповідання.

Крок 6

Придумування кінцівки до розповіді

Сприяйте творчому розповіданню, яке передбачає придумування кінцівки й дає поштовх творчій уяві дитини, знайомить її з цікавими героями, накреслює декілька можливих сюжетних ліній для розкриття задуму. Безпосередня участь педагога допомагає дітям краще виконати творче завдання. Початок розповіді має бути доступним дітям, близький їм за змістом, пов'язаний із їхнім досвідом, знаннями, подіями, які відбуваються щодня.

Початок розповіді може бути реалістичним або у формі казки. Запропонуйте дітям назву й початок розповіді, наприклад: «Назва: «Пригоди жука Сонечка». Одного яскравого й теплого осіннього дня в парку на галявині, де усілякими барвами майоріли квіти, жив маленький жучок Сонечко. Сонечко був маленьким симпатичним жучком із червоними крильцями, укритими блискучими чорними цятками, і серцем, сповненим цікавості. Щоранку Сонечко любляв досліджувати луку, відвідуючи своїх

друзів, – метушливих бджілок, пурхливих метеликів та прудких коників. Одного разу, коли Сонечко з друзями грав у хованки, він залетів під листок чорнобривця, не втримався лапками й перекинувся на спину прямисінько на землю. Почав чеберяти лапками, намагаючись перевернутися, але йому ніяк це не вдавалося, його охопив страх». Педагог: «А зараз ви продовжуйте розповідь. Чи змогли друзі допомогти Сонечку? Як вони це зробили?».

Крок 7

Відстеження прогресу

Записи про прогрес: робіть записи про вдосконалення за кожним способом розповідання. Сприяйте дитячому розповіданню для оцінки прогресу та відповідного коригування програми / щоденного та перспективного планування.

Залучення батьків: інформуйте батьків про прогрес і способи розповідання. Нехай вони практикують невеличкі розповіді й переказування в умовах родини.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЕЛЕМЕНТІВ ГРАМОТИ

Крок 1

Фонематична обізнаність

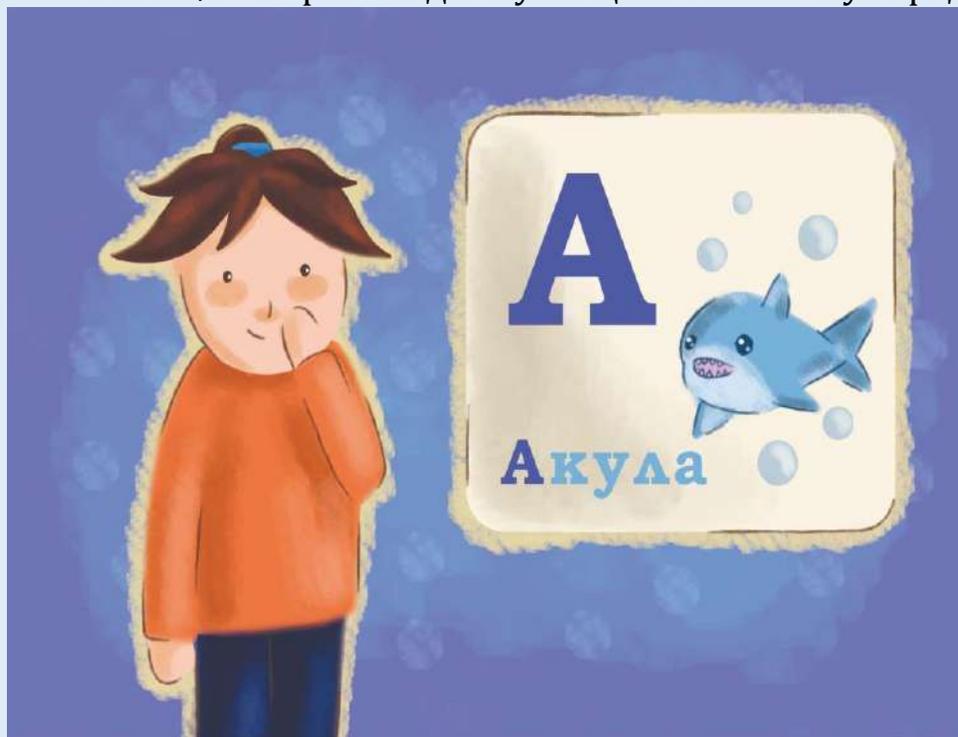
Розвивайте в дітей фонематичну обізнаність (розпізнавання звука).

Виділення звуків: почніть з артикуляційної гімнастики, чистомовки. Навчайте дітей установлювати послідовність звуків у простих словах, застосовуючи схеми й фішки. Червоний круг – голосні, чорна риска – приголосний. Надалі можна позначати тверді та м'які звуки, одна чорна риска – твердий звук, дві чорні риски – м'який звук.

Крок 2

Вибір однієї літери, на якій важливо зосередитися протягом дня
Розмістіть плакат / банер на видному місці в освітньому середовищі.

Візуальне та слухове сприйняття: жестом покажіть на літеру та чітко вимовляйте звук, акцентуйте, що літера – це графічне зображення, тому кожна літера по-різному звучить. Нехай діти повторюють звук разом із вами. Спробуйте проспівати звук голосно, тихо, під улюблену мелодію. Біля літери є зображення, що це / хто це? З якої літери починається назва цього персонажа, предмета.

Крок 3

Мультисенсорне сприйняття: дії на встановлення відповідності

Грайте в ігри на встановлення відповідності, де діти мають зіставляти літеру із зображеннями предметів, які починаються з цієї літери. Наприклад, побачивши в дитячій енциклопедії квітку ірис, попросіть вибрати в буквеному наборі літеру «І».

Дії з розпізнавання графічного зображення / форми.

Виставте перед дітьми, наприклад, літеру «І» у вигляді печива, м'якої подушечки, сконструйовану з металевого дроту, пластику, дерева тощо. Запитайте, чи ці предмети мають форму літери «І»? Так, бо форма в усіх предметів однакова, але величина й матеріали різні. Зображення / форма літери не змінюється від того, чи намальована вона на папері, чи зроблена у вигляді печива, з металу, пластику, або дерева. Величина також не змінює форми літери. Представлені предмети у вигляді букви залиште дітям у доступних для користування місцях.

Активізуйте тактильні дії, зокрема обведення пальцями літери з контуринговим зображенням на папері, або використовуйте глину / тісто, щоб сформувати букву, таці з піском, мотузки, палички, жолуді тощо.

Крок 5

Асоціація літер зі звуками та словами

Наведіть приклади різних слів, які починаються на певну літеру, підкреслюючи початковий звук.

Час історій: читайте оповідання / казки, промовляйте чистомовки, віршики, забавлянки, потішки, де часто з'являється фокусна літера. Заохочуйте дітей упізнавати літеру щоразу, коли вони бачать її в книзі або на фронтальній наочності.

Крок 6

Практика письма й стислого розповідання

Надайте дітям аркуші для обведення літери за штрихпунктиром, використовуйте напрямні стрілки, щоб допомогти в правильному відтворенні. Заохочуйте їх створювати прості речення або мініісторії, використовуючи слова, які починаються на відповідну літеру. Якщо діти не можуть згадати слів з відповідною літерою, запропонуйте їм картки із зображеннями предметів або об'єктів.

Починайте кожен день зі швидкого повторення раніше вивчених букв. Використовуйте пісні, віршики чи співи, які містять знайомі літери.

Крок 7

Складання речень

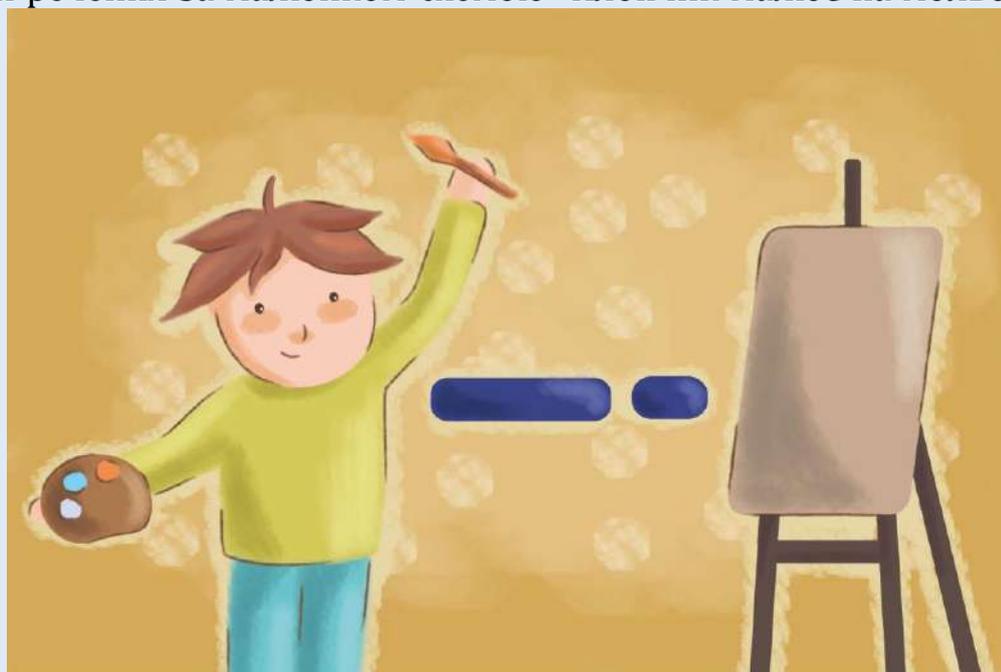
Діти старшого дошкільного віку засвоюють елементарні відомості про речення, зокрема такі: українська мова складається з речень; речення – зі слів; у реченні може бути різна кількість слів; слова в реченні промовляють послідовно одне за одним.

Робота над реченням проводиться систематично. Під час ознайомлення з реченням використовують різноманітні прийоми: діти всі разом промовляють речення; послідовне називання слів у реченні; підрахунок кількості слів у реченні; визначення місця кожного слова в реченні; називання кожного слова, плескаючи в долоні в міру промовляння слів; удари м'ячем у підлогу за кількістю слів у реченні; викладання слів у вигляді картинок; «оживлення речення»: одна дитина виконує дію, інша – складає про це речення; самостійне складання речень за заданою кількістю слів; відтворення речень, викладаючи слова з картонних смужок, дерев'яних паличок, фішок.

Склади речення за малюнком-схемою «Дівчинка розглядає книжку».

Склади речення за малюнком-схемою «Хлопчик малює на мольберті».

Крок 7

Поділ слів на склади

Вправляйте дітей в аналізі слів різної складності. Послідовність введення слів із різною складовою структурою така: спочатку пропонують слова, що складаються з двох, потім – із трьох відкритих складів, а пізніше – з одного закритого складу, а вже потім – із кількох різних складів, наприклад, си-ла, ма-ши-на, кінь, вес-на. Практика показує, що робота над

складовою структурою слова потребує тривалого вправляння й поєднується з роботою над реченнями та звуковим аналізом слова. Вправи зі складового аналізу різноманітних слів сприяють тому, що дітям буде легше оволодіти механізмом суцільного читання, а в майбутньому – правописом.

У процесі ознайомлення дітей зі складами застосовують різноманітні прийоми: діти слухають, як вихователь промовляє слова по складах, потім разом із вихователем промовляють слово частинами (складами); підраховують при цьому кількість дотиків підборіддя до руки; диригують, скільки замахів рукою – стільки й складів; згинають пальці; ударяють м'ячем об підлогу.

Введення графічного зображення складової структури слова, наприклад, прямокутниками. Скільки складів – стільки й прямокутників або кружечків.

Крок 8

Участь батьків

Домашні заняття: надсилайте домашні завдання або аркуші для додаткової практики. Заохочуйте батьків читати своїм дітям та вказувати на букви в книгах, рекламі та предметах повсякденного вжитку.

Крок 9

Відстеження прогресу

Відстежуйте прогрес кожної дитини в освоєнні елементів грамоти. Для більш короткої форми записів фіксуйте лише літери, фрагменти звуко-буквеного аналізу, особливості утворення речень, із якими в дітей виникають проблеми.

2. ЕЛЕМЕНТАРНІ МАТЕМАТИЧНІ УЯВЛЕННЯ

Таблиця 5

ЕЛЕМЕНТАРНІ МАТЕМАТИЧНІ УЯВЛЕННЯ: КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ

Часовий період	Критерії			
	Оперування множинами, число та лічба, елементарні приклади та задачі на основі практичних дій.	Орієнтування в просторі та часі.	Сприйняття форми, дослідження геометричних фігур.	Розуміння параметрів величини та вимірювання.
Показники розвитку				
перший місяць	<p>Утворює числа та знає цифри шість, сім, вісім.</p> <p>Застосовує кількісну та порядкову лічбу в межах восьми.</p>	<p>Визначає напрямок руху (свій та інших об'єктів).</p> <p>Визначає місце розміщення одного предмета щодо іншого (уживає прийменники та прислівники: навколо, перед, посередині, серед, з-поміж, попід, із-за, з-під, поруч, внизу / вгорі, справа / зліва, зверху зліва, зверху справа тощо).</p> <p>Має уявлення про секунди з використанням секундоміра.</p>	<p>Розпізнає фігури, визначає елементи, зіставляє, конструює овал, ромб.</p>	<p>Розрізняє параметри величини (високий – низький, широкий – вузький, довгий – короткий, товстий – тонкий, важкий – легкий).</p> <p>Уміє будувати ряд величин із предметів за одним / кількома параметрами одночасно (від найвищого до найнижчого й одночасно від товстого до тонкого).</p>
другий місяць	<p>Утворює числа та знайомиться з цифрами 9, 10.</p> <p>Володіє кількісною та</p>	<p>Орієнтується в лабіринтах.</p> <p>Має уявлення про хвилини з</p>	<p>Розпізнає фігури, визначає елементи, зіставляє,</p>	<p>Вимірює сипучі й рідкі речовини кількома однаковими мірами з</p>

	порядковою лічбою в межах 10-ти.	використанням пісочних годинників.	конструює рівносторонній трикутник.	перелічуванням наповнених мір.
третій місяць	Знає склад числа, вирішує елементарні приклади та задачі (сума та остача) на основі практичних дій.	Орієнтується на листку паперу. Має уявлення про годину та половину з використанням циферблатного годинника.	Розпізнає фігури, визначає елементи, зіставляє, конструює трапецієвидний прямокутник.	Здійснює лінійне вимірювання довжини, ширини, висоти, товщини предмета багатьма умовними мірами – смужками, паличками та перелічує їх після викладання.
четвертий місяць	Знає склад числа, вирішує елементарні приклади та задачі на основі практичних дій (об'єднання або роз'єднання елементів двох множин).	Орієнтується за схемою. Має уявлення про чверть години з використанням циферблатного годинника.	Розпізнає фігури, визначає елементи, зіставляє, конструює - зірки (п'ятипала, шестипала)	Здійснює лінійне вимірювання ширини / довжини / товщини / висоти з використанням паличок, смужок: розуміє залежності: чим більші міри, тим менша кількість вимірів.
п'ятий місяць	Вирішує елементарні приклади та задачі (задача-ілюстрація; задача на завдання «більше (менше) на одиницю» в умові задачі) на основі практичних дій.	Створює споруди за схемою. Визначає орієнтовний час за положенням сонця щодо лінії горизонту.	Здійснює трансформацію складних форм, змінюючи один або два елементи «Колумбове яйце», «Танграм».	Здійснює лінійне вимірювання та рідких і сипучих речовин однією мірою з фіксацією мір фішками.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З УТВОРЕННЯМ ЧИСЕЛ: «6», «7», «8», «9», «10», ПОРЯДКОВОЮ ТА КІЛЬКІСНОЮ ЛІЧБОЮ

Крок 1

Порівняння суміжних множин, актуалізація попередніх знань.

Запропонуйте дітям порівняти суміжні множини, наприклад, число автомобілів і мотоциклів без перелічування, способом прикладання карток із зображеннями (один під одним) на набірному полотні, де кожен елемент розташований в окремій клітинці. Так можна з'ясувати, що мотоциклів більше на один.

Поставте питання до дітей: «Що зробити, щоб дізнатися про кількість кожної множини предметів?». Так, порахувати. Автомобілів – шість, а мотоциклів – сім. Скажіть, на скільки число шість більше за сім? Що зробити для того, щоб кількість автомобілів і мотоциклів стала рівною / однаковою? Додати ще один автомобіль або забрати один мотоцикл. Додаємо ще один автомобіль. Що зараз можна сказати про кількість автомобілів і мотоциклів? «Їх стало порівно – по сім».

Крок 2

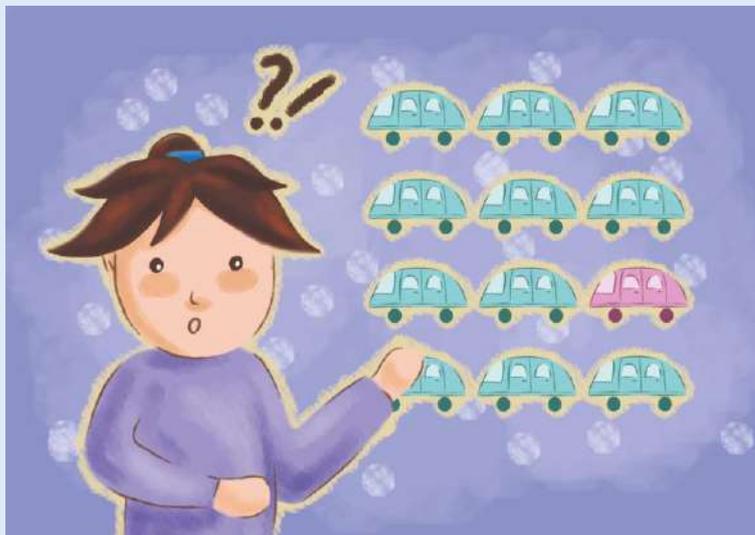
Ознайомлення з новим числом, кількісна лічба

Демонструйте дії та пояснюйте: «До семи мотоциклів приїхав ще один. Подивіться на них уважно, я теж зараз я їх порахую». Показуючи вказівкою на кожен мотоцикл, вихователь рахує їх, узгоджуючи іменник із числівником у роді, числі та відмінку – один мотоцикл, два мотоцикли..., усього вісім. Я застосувала кількісну лічбу, число вісім стосується не тільки останнього мотоцикла. Указуючи на деякі мотоцикли, звертає увагу, що і цей один із восьми, і цей один із восьми. Ми дізналися з вами про нове число «вісім». Як воно утворилося? До семи додали одиницю.

Крок 3

Порядкова лічба.

Демонструйте дії та пояснюйте: «Якщо нам потрібно дізнатися порядкове місце предмета в ряду зліва направо або справа наліво, ми рахуємо так: «перший», «другий»... Ця лічба відповідає на питання «котрий?». Порахуємо зліва направо та дізнаємося порядкове місце рожевого автомобіля в нижньому ряду, а яким буде його порядковий номер, якщо рахувати справа наліво?».

Крок 4

Закріплення уявлень

Запропонуйте дітям пограти з різноманітними множинами: з певної змішаної множини овочів, фруктів, ягід відрахувати, наприклад 8 зелених яблук; накрити кришкою, на якій позначено цифру, відповідну множині крапок; методом штампування відповідно до намальованої цифри наштампувати необхідне число помідорів на шматку піци; кинути слоником таке число кілець, яке назве / проплескає вихователь тощо.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ
ЦИФРАМИ: «6», «7», «8», «9», «10»

Крок 1

Відраховування предметів / об'єктів

Запропонуйте дітям відрахувати з множини предметів, наприклад, множини морських мешканців, вісім рибин, пояснити, що число предметів – вісім. Число «вісім» позначається цифрою «8».

Крок 2

Демонстрація цифри

Покажіть цифру «8». Назвіть її, повторіть назву разом із дітьми, покажіть число пальцями рук.

Крок 3

Елементи цифри

Розкажіть, із яких елементів складається цифра. Цифра «8» складається з двох кружечків, верхній – менший, нижній – більший, або вони бувають однакової величини. Прочитати вірш.

У цифри 8 – два кільця
Без початку, без кінця.
Можна вітряка зробити,
Буде вправно він крутити.

Обстежте разом із дітьми цифру рухово-дотиковим способом. Поясніть спосіб виконання: «В одну руку беремо цифру (вирізану з цупкого паперу), ставимо пальчик в середину цифри 8, де торкаються один до одного кружечки, обводимо верхній кружечок справа наліво, спрямовуючи палець угору. Плавно переходимо на нижній кружечок й обводимо його, спрямовуючи пальчик униз справа наліво. Кожна дитина обстежує цифру. Це також можна зробити, спрямовуючи автомобіль по трасі, яка має форму цифри 8».

Крок 4

Установлення взаємозалежності – зображення цифри не залежить від величини, кольору й матеріалів, із яких вона зроблена

Виставте на полиці / столі цифри «8» різного розміру, фактури, кольору. Зверніться із запитанням до дітей: «Що ви бачите?». Так, цифри «вісім». Чим вони відрізняються одна від одної? Кольором, величиною, матеріалом, із якого зроблені. Отже, незважаючи на те що цифри високі та низькі, металеві й дерев'яні, похилені та прямі, з прямими і хвилястими сторонами, різного кольору, – це все цифри «вісім».

Крок 5

Співвіднесення цифри з цікавим образом

Знайдіть разом із дітьми схожість цифри з цікавим образом. Цифра «8» схожа на грушу. Загадати загадку, прочитати потішку:

Що за цифра отака,
Ноги де, а голова?
Два з'єдналися кільця,
Крутити можна без кінця!

Крок 6

Відтворення цифри

Запропонуйте скласти цифру з частин або заштрихувати, обвести за контуром, перетворити цифру на цікавий образ.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ РІЗНИМИ ТИПАМИ ЗАДАЧ

Крок 1

Задачі на основі реальних дій з об'єднання або роз'єднання елементів двох множин

1. Ознайомте дітей зі структурою арифметичної задачі на основі драматизації певних дій.
2. Запропонуйте комусь із дітей виконати певні дії (наприклад, поставити на стіл два літаки й один гелікоптер).
3. Запропонуйте дітям розповісти про те, що зроблено (Сашко поставив на стіл два літаки й один гелікоптер). До цієї розповіді вихователь додає питання: «Скільки всього іграшок поставив Сашко на стіл?». Діти рахують іграшки й дають відповідь на запитання в задачі.
4. Зосереджуйте увагу дітей на тому, що задача складається з умови та запитання. Діти окремо повторюють умову й запитання.
5. Поясніть, що для того, щоб дізнатися результат і відповісти на питання задачі, іграшки не потрібно перераховувати, їх потрібно скласти разом (показує рухом об'єднання літаків і гелікоптера, ставлячи їх щільно один до одного). Те, що ми зробили, – об'єднали, зібрали до купи, поставили разом, називається додати. Показати знак «+».
6. Запропонуйте дітям знайти в числовій касі цифри, що показують число літаків і гелікоптерів. Запитайте, який числовий приклад потрібно скласти та яку арифметичну дію обрати, щоб відповісти на запитання в задачі ($2+1=3$). Акцентуйте на тому, що під час додавання одиниці не потрібно перелічувати всі іграшки, а можна назвати наступне число.
7. Зробіть перевірку правильності вирішення задачі, міркуючи вголос.
8. Попросіть дати розгорнуту відповідь на запитання до задачі.

Крок 2

Ознайомлення дошкільників із задачами-ілюстраціями

1. Продемонструйте сюжетну картинку, на якій зображено рух об'єктів з'єднання або роз'єднання (на картині зображено річку, на березі граються четверо дітей, а двоє дітей у човні плывуть до берега).
2. Проаналізуйте зміст зображеного й запропонуйте відповісти на запитання: «Що намальовано на картині? Де грають діти? Скільки дітей на березі? Що роблять ці діти? Скільки дітей у човні? Коли вони вийдуть на берег, їх стане більше чи менше? Складіть задачу за цією картиною».
3. Запропонуйте одній дитині скласти умову задачі: «На березі грають четверо дітей, а двоє підпливають до них на човні», а інший запитання до задачі: «Скільки дітей буде на березі?».

4. Разом із дітьми розв'яжуть задачу. Поставте запитання: «Про що йдеться в умові задачі? Скільки дітей грається на березі? Знайдіть і покажіть цифру? Скільки дітей підпливає до берега на човні? Знайдіть і покажіть цифру. Яку арифметичну дію треба зробити, щоб дати відповідь на запитання задачі? До числа п'ять додати число два». Якщо в дітей виникають труднощі з додаванням, розкласти число два на $1+1$.

5. Покажіть розв'язання задачі за допомогою числового приклада ($4+2$; $4+1+1=6$), користуючись набором цифр і математичних знаків.

7. Зверніться до дітей із проханням дати відповідь на питання задачі.

Крок 3

Ознайомлення дошкільників із задачею на завдання «більше (менше) на одиницю» в умові задачі

1. Розкажіть про реальну ситуацію / подію, за якою складається задача. Продемонструйте корзинку з каштанам (іншими предметами / об'єктами), про які йдеться в задачі.

2. Зверніть увагу дітей на умову задачі (Дмитрик зібрав чотири каштани, а Софійка – на три більше). В умові цієї задачі вказано, що каштанів на три більше – це є підказкою для вибору арифметичної дії. Щоб правильно обрати арифметичну дію, треба уважно слухати запитання до задачі – скільки каштанів зібрала Софійка?

3. Запропонуйте в цифровій касі знайти числа, що позначають кількість об'єктів в умові задачі.

4. Спонукайте дітей вибрати арифметичну дію, щоб знайти відповідь на запитання задачі. При цьому попросіть дітей розмірковувати вголос: «Якщо сказано на три більше, значить, треба вибрати дію додавання».

5. Покажіть розв'язання задачі числовим прикладом.

6. Перевірте, чи правильно вибрали арифметичну дію з огляду на запитання.

7. Спонукайте дітей дати відповідь на запитання задачі.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ОРІЄНТУВАННЯ НА АРКУШІ ПАПЕРУ

Крок 1

Знайомство з різноманітними варіантами листків паперу

Презентуйте листок паперу, покажіть сторінку в альбомі, книзі, верхню й нижню / праву-ліву сторони щодо себе.

Крок 2

Орієнтування на листку паперу в клітинку за основними напрямками: правий – лівий – нижні та верхні кути (листок квадратної форми; 7 клітинок вертикально та 7 горизонтально)

Спонукайте дітей позначити верхні – правий / лівий кути, нижні – правий / лівий кути, переміщуючи дрібну іграшку, яка шукає, де захований скарб. Вихователь: «Проведімо пальчиком по лівій / правій стороні листка, по нижній / верхній стороні листка. Візьміть іграшку в руку й допоможіть рухатися, щоб поставити крапки олівцем у тих клітинках, де «заховані скарби», перший скарб заховано у верхньому лівому куті ... і т. д.».

Крок 3

Орієнтування на листку паперу в клітинку за основними напрямками: центр (листок квадратної форми; 7 клітинок вертикально та 7 горизонтально)

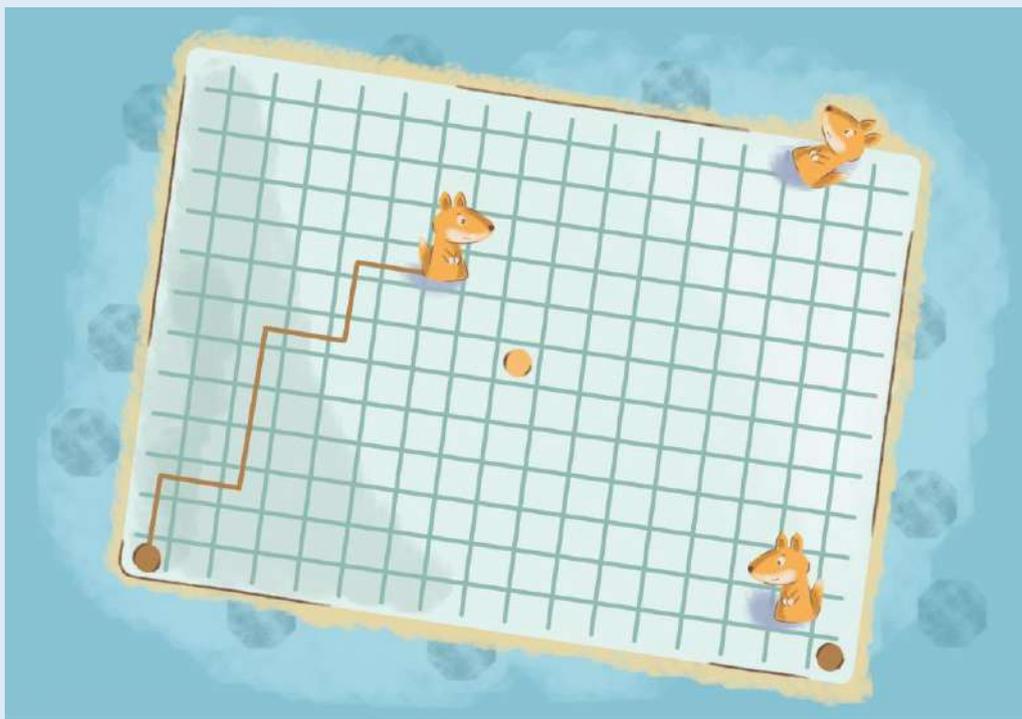
Знайдіть разом із дітьми середину листка, відраховуючи клітинки зверху – вниз та зліва – направо, пересуваючи дрібну іграшку. Запропонуйте дітям поставити крапочку в тій клітинці, куди прийшов персонаж.

Крок 4

Вправи на закріплення навичок орієнтування на листку паперу

Закріпіть уявлення дітей, відраховуючи з дітьми клітинки й позначаючи крапки для створення візерунків на звичайному аркуші зошита в клітинку. Крапки з'єднують лініями за інструкцією вихователя: спочатку між двома виставленими крапками малюють лінію, а далі – кожен попередню крапку з'єднують із наступною.

Закріплення навичок орієнтування на листку паперу.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ПЛАНОМ-СХЕМОЮ, ЛАБІРИНТОМ

Крок 1

Складання план-схеми лялькової кімнати на основі конструктивно-будівельної діяльності дітей

Запропонуйте дітям облаштувати кімнату для ляльки Мотрі. Для цього ділянку, на якій буде облаштовано кімнату, огорожують мотузкою, гімнастичними палицями або беруть велику коробку з низькими бортиками. Вихователь: «На яку геометричну фігуру схожа лялькова кімната?». Так, на прямокутник. З яких елементів складається ця геометрична фігура — з

чотирьох кутів, з чотирьох сторін: дві сторони коротші, а дві довші, протилежні сторони рівні між собою. Кожен із дітей буде робити (знаходити) предмети для цієї кімнати, а після цього ми її облаштуємо. Орест сконструює ліжко, Ігнат – лаву або поставить до кімнати іграшкові стільці, Ольга – вішака (використовують конструктор зі з'єднувальними деталями), Маринка прикрасить вазу, Аліна буде витинати килимок тощо. Коли діти виготовили / знайшли різні предмети побуту, вони розставляють їх у ляльковій кімнаті, стаючи всі разом біля однієї зі сторін прямокутника, про що попередньо домовляються. Сторони прямокутника є стінами кімнати. Ставлячи свій предмет, кожна дитина вказує його місце розташування. Спочатку розставляють предмети в центрі кімнати, у дальньому правому (лівому) куті від нас, у ближньому правому (лівому) кутах від нас, Облаштувавши кімнату, вихователь пропонує дітям зробити схему, щоб користуватися нею під час створення інших лялькових кімнат.

Діти отримують аркуші цупкого паперу / картону прямокутної форми коричневого кольору та за допомогою вирізаних форм позначають, що й де розташовано в кімнаті, обираючи форми та кольори відповідно до реальних предметів, наприклад, холодильник – білий великий прямокутник, полиця – жовтий квадрат, стіл – білий квадрат, стільці – чотири овали, плита – сірий квадрат, тумба – прямокутник із позначенням шухляд тощо. Позначки наклеюють на папір. Коли плани-схеми готові, діти звіряють їх з оригіналом.

Орієнтовний зразок лялькової кімнати

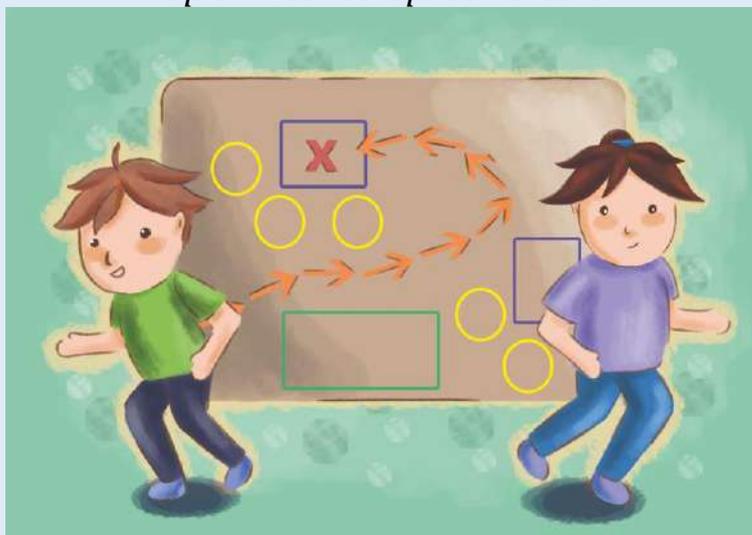
Крок 2

Навчання дітей орієнтування за схемою групової кімнати «Знайди схованку»

Роздайте кожній дитині листок зі схемою групової кімнати, на якому символами та знаками зображені меблі, предмети, ігрові куточки (символами й знаками можуть бути геометричні фігури, стрілки, смайлики, прямі, хвилясті, ламані лінії тощо). Колір і форма знаків або їхня функційна характеристика повинні мати схожість із реальними предметами (об'єктами). Вихователь просить розглянути схему та сказати, на яку геометричну фігуру схожий аркуш паперу. Так, на прямокутник. З яких елементів складається ця геометрична фігура – з чотирьох кутів, із чотирьох вершин, із чотирьох сторін: дві сторони коротші, а дві довші, протилежні сторони рівні між собою. Тримаючи схему перед собою, ми будемо вважати, що сторони прямокутника – це стіни нашої групи. Діти стоять шеренгою з одного боку кімнати й розглядають схему. Вони повинні знайти предмети в групі відповідно до зображених знаків. Бажано, щоб діти один за одним називали по одному символу та відповідний до нього предмет: зелений квадрат – килим, зелені квітки – подушки для сидіння, великий прямокутник – стіл у пізнавальному осередку тощо. Так діти ідентифікують кожен символ, указуючи місце його розташування – у центрі групи, біля стіни праворуч від нас, у правому дальньому куті від нас.

Зверніть увагу дітей на те, що розташування предметів щодо них буде змінюватися в процесі переміщення, незважаючи на те що предмети залишаються на тих самих місцях. Після цього вихователь кожному з дітей малює на схемі маршрут пошуку схованки (червоний хрестик – предмет, який потрібно знайти, а стрілками – напрямом руху). Кожна дитина згідно з маршрутом має шукати схованку з предметом.

Орієнтовний зразок схеми

Крок 3

Навчання дітей орієнтування в багатоходовому лабіринті

Запропонуйте дітям лист паперу із зображенням лабіринту. З одного боку зображено «Старт», а від нього прокладено три доріжки до виходу з лабіринту, з протилежного боку біля трьох виходів розміщені різноповерхові будинки. Такий лабіринт готують вихователі (батьки) самостійно. Кожна доріжка має різносторонні ходи, петлі, зигзаги, спіралі. Маршрути не позначають кольором. Вихователь: «Діти, сьогодні я вам розповім історію про двох друзів – Петра та Наталку. Якось вирушили діти гуляти на ігровий майданчик біля свого дому. Бігали вони, гралися, та не вгледіли, як відійшли далеко від свого майданчика. Вулиця здалася їм незнайомою, будинки незвичними, а тротуарами ходили герої різних казок: Аліса з Країни Чудес, Спанч Боб із Патріком, Котигорошко, Івасик-Телесик і навіть дві лисички – одна з казки «Лисичка і Журавель», а друга – з казки «Лисичка-Сестричка і Вовк-Панібрат». Спочатку друзям було цікаво й весело. Вони знайомилися з усіма героями й цікавилися їхніми історіями. Але потім дуже захотілося повернутися додому. Для того, щоб із цього фантастичного міста знайти вихід, їм потрібно пройти лабіринтом, що веде до трьох різних будинків: Наталці – до триповерхового, Петрику – до п'ятиповерхового, Василькові – до дев'ятиповерхового». Не встигли діти стати на стартову доріжку, а хитрі лисички вже побігли до виходу.

Вихователь пропонує кожній дитині за допомогою палички-указки пройти трьома доріжкам та знайти правильний вихід. Іти доріжкою необхідно навіть тоді, коли вона повертає назад або веде по колу.

Орієнтовний зразок багатоходового лабіринту

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЧАСОМ

Крок 1

Ознайомлення дітей старшого дошкільного віку із секундою

Увімкніть аудіозапис звуків дощу, кування зозулі, звуків барабанного дробу. Запропонуйте дітям упізнати звуки, які вони чують. Зверніть увагу дітей на те, що ці звуки повторюються ритмічно і є плинними, тобто протікають у часі. Продемонструйте дітям імітаційні ритмічні рухи з різними звуками: люди крокують вулицею, столяр забиває цвяхи. Діти відтворюють кожен рух по черзі за вказівкою вихователя. Ці рухи також ритмічні й тривають певний час.

Послухайте, як звучать секунди. Що може відбутися за одну секунду? Можна плеснути в долоні (діти плескають у долоні один раз), кліпнути очима, вимовити звук, кинути м'яч товаришу. Діти повторюють такі або аналогічні рухи по одному разу. Час не можна побачити, його можна відчути за тривалістю діяльності, яку ми здійснюємо. Для того, щоб людина могла точно визначати час і навіть побачити його, у секундоміра є секундна стрілка, яка показує час у секундах. Діти розглядають секундомір, вмикають і вимикають відлік секунд. Вихователь пропонує відтворити звуками ритм руху секундної стрілки. Вихователь разом із дітьми, дивлячись на секундомір, відстукує певну кількість секунд (три, п'ять, десять). Вихователь: «Отже, секунда – найменша одиниця виміру часу, що показує годинник. Секундоміром користуються всі люди світу. Сучасні секундоміри бувають різними: зі стрілками (які ми бачили сьогодні), електронні (можна побачити в мобільних телефонах), спортивні (на великому електронному табло). Вихователь показує картинки, відео, на яких зображено різні види секундомірів.

Крок 2

Формування в дітей старшого дошкільного віку уявлень про інтервали часу в одну, три, п'ять хвилин на основі пісочного годинника

Ознайомте дітей з тривалістю однієї, трьох та п'яти хвилин, використовуючи секундомір та пісочні годинники. Вихователь показує предмет, накритий серветкою. «Відгадайте, що лежить під серветкою. Для цього потрібно послухати, які звуки видає цей предмет», – звертається вихователь до дітей. Так, це знайомий нам секундомір. Показує його, звертає увагу, що одна секунда зовсім коротка. Скажеш «раз» – і секунда минула. А у хвилині таких секунд 60. Ми ще не знаємо цього числа, але це багато. Послухаймо ще раз, як цокотить секундомір, відраховуючи секунди». Дошкільникам пропонують посидіти одну хвилину та виміряти її тривалість за секундоміром. «Той час, що ми сиділи й слухали секундомір, називають хвилиною. Хвилина складається із секунд». Після цього показати дітям пісочний годинник, запитати, чому його так називають, пояснити принцип дії. У цьому пісочному годиннику пісок висипається за одну хвилину. Разом із вихователем діти роблять висновок що одну хвилину можна виміряти секундоміром, а також за допомогою пісочного годинника.

Поставте спочатку пісочний годинник на одну хвилину, а потім – на три хвилини. Запропонуйте дітям викладати палички / розфарбовувати дві однакові картинки-розфарбовки під час висипання піску в пісочних годинниках. Діти візуально оцінюють кількість паличок, які вони виклали за одну хвилину, три хвилини, п'ять хвилин. Іванко виклав більше паличок за одну хвилину чи за три? За три хвилини він виклав паличок більше, ніж за одну. Отже, за більшу тривалість часу можна зробити більше роботи, а три хвилини більше за одну хвилину. На наступному занятті завдання ускладнюється. Дітям можна показати залежність результатів від темпу роботи при однаковій тривалості часу. Сучасні люди рідко користуються пісочним годинником, але коли потрібно вчасно завершити роботу, пісочний годинник показує, скільки ще залишилося часу й коли час вичерпано. Ми теж у групі для цього використовуємо пісочний годинник. А ще в нього красиві форма й колір піску. Коли пісок сиплеться, це заспокоює. Такими годинниками прикрашають квартири й будинки. У музеях пісочні годинники показують людям історію створення людиною годинників у давні часи.

Крок 3

Ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з циферблатним годинником

Загадайте дітям загадку: «Ніг немає, а ходжу. Рота немає, а скажу, коли спати, коли вставати, коли їсти, коли грати». Що це? Чому ви вирішили, що це годинник. Вихователь показує дітям модель годинника (такі самі в дітей на столах). Подивіться на стрілки годинника, вони однакові чи різної довжини? Так, їх потрібно вміти розрізняти. Покажіть довгу стрілку. Довга стрілка показує хвилини, а коротка – години. Ці стрілки рухаються з різною швидкістю по колу. За одну годину хвилинна стрілка пройде ціле коло, а годинникова стрілка – відстань тільки від однієї цифри до іншої. Щоб дізнатися, скільки хвилин пройшла хвилинна стрілка, потрібно рахувати від цифри 12. Поставте на своїх годинниках хвилинну стрілку на цифру 12, а часову – на цифру 1. Коли коротка стрілка на одиниці, а довга на дванадцяти, годинник показує першу годину дня або ночі. Котра година на ваших годинниках? Перша година дня. Обведіть хвилинною стрілкою коло та поставте на цифру 12. Скільки часу минуло? Яку цифру тепер має показувати коротка часова стрілка? Так, другу годину.

Запропонуйте дітям на наступному занятті показати на макеті годинника чверть – «на / за» (чверть на п'яту годину, за чверть на шосту годину); о пів на третю, попередньо поділяючи паперовий круг навпіл та на чотири частини. Діти пальчиком показують половину круга та його чверть (четверту частину).

Поясніть, чому говорять «о пів на другу, чверть на дванадцятую, за чверть третя». Виставляйте час на макеті годинника, щоразу називаючи відповідний відтінок часу.

Крок 4

Ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з математичним календарем

Змайструйте разом із дітьми модель календаря з відривного календаря, низької скриньки, поділеної на сім секцій для кожного тижня місяця та дванадцяти місяців року. Ця математична модель часу дає змогу дітям відчутти його плинність, зрозуміти, що кожна наступна одиниця часу містить у собі попередні. Рік складається з місяців, місяці – з тижнів, тижні – з днів, дні – з годин, години – з хвилин, хвилини – із секунд. Така математична модель календаря має бути в розвивальному середовищі групових кімнат. За її допомогою можна уточнювати й закріплювати знання дітей про порядкову, кількісну лічбу, склад числа.

Модель календаря (окреме відділення – день тижня, куди вкладають листок відривного календаря, після заповнення кожного з тижнів степлерувати листки та розмістити у відділеннях відповідно до поточного місяця).

Понеділок		Вівторок		Середа	Четвер		П'ятниця		Субота	Неділя	
Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень

Відривайте кожен день разом із дітьми листок календаря й кладіть у відповідну секцію. Проведіть бесіду про основні події цього дня. Може поставити запитання: «Які дні є сусідами сьогоднішнього? Через скільки днів буде четвер? У який день буде свято? Чому ми розкладаємо листки по сім?». Діти складають купками «дні» кожного тижня (вихователь зв'язує їх мотузкою, з'єднує степлером) та визначають кількість тижнів у першому місяці року. Усі листки січня складають в одну купку в секцію для січня.

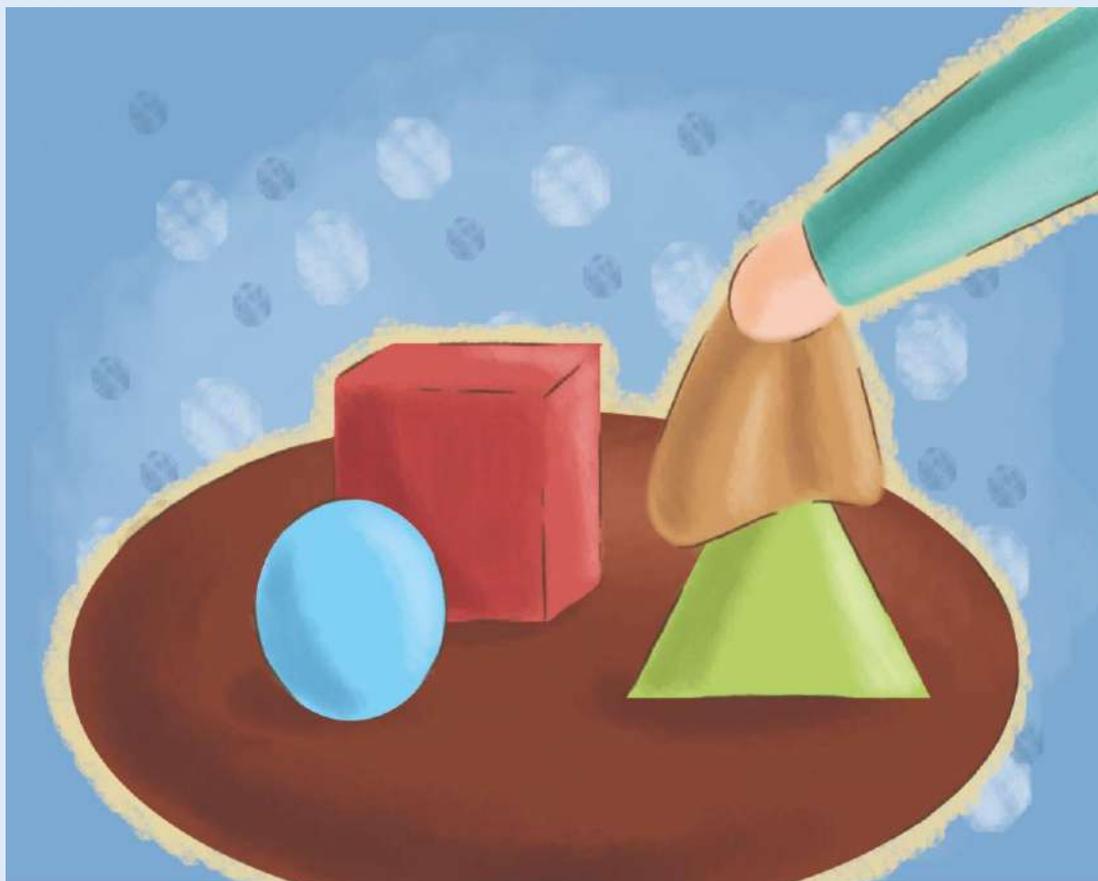
Поясніть дітям, що наступний місяць року називають «лютий» і в цьому місяці діти будуть кожного дня знімати листки календаря та складати в коробку. З'ясуйте, з якого дня тижня почнеться лютий. Деякі діти помилково вважають, що перше число – це завжди понеділок. Нагадати, що необхідно перевірити, яким днем закінчився січень. Системна робота з календарем формує в дітей знання не тільки про дні тижня, а й про плинність часу, його циклічність та незворотність.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ПЛОЩИННИМИ ГЕОМЕТРИЧНИМИ ФІГУРАМИ

Крок 1

**Маніпулювання з об'ємною та площинною фігурами;
демонстрація властивостей та озвучення назви площинної фігури**

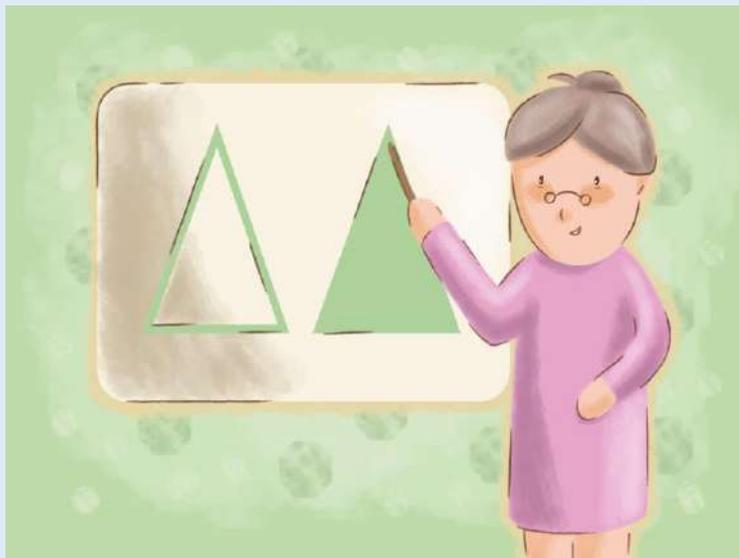
Продемонструйте об'ємну та площинну геометричні фігури, порівняйте їх. Покажіть через спосіб накривання тканиною, що плоска фігура не випирає з-під тканини, а об'ємна – так. Зверніть увагу, що площинна фігура є однією зі сторін (граней) об'ємної фігури та називається трикутником.

Крок 2

Обстеження елементів

Обстежте разом із дітьми площинну геометричну фігуру через конкретні практичні дії. Називання й показування елементів геометричної фігури (сторони, кути, вершини). Старші дошкільники знайомляться з різностороннім трикутником. Порівняйте довжину сторін, застосовуючи рухово-дотикове обстеження: нижня від нас сторона коротша, а бокові (права / ліва) – довші.

Крок 3

Усвідомлення інваріантності (певна властивість об'єкта зберігається незалежно від змін інших характеристик) форми: форма не залежить від величини, кольору та матеріалу, з якого зроблена фігура

Покажіть ще декількох таких самих геометричних фігур, але різних за кольором і величиною. Порівняння геометричних фігур. Зосередження уваги дітей на незалежності форми від величини й кольору фігури. За допомогою порядкової лічби, наприклад, знайти третій справа трикутник у ряду та назвати його колір.

Форма не залежить від величини, кольору та матеріалу, з якого зроблена фігура.

Запропонуйте дітям здійснити порядкову лічбу для закріплення візуального сприйняття форми та актуалізації знань про місце предмета в ряду в процесі порядкової лічби.

Який за порядком червоний трикутник справа, зліва?

Крок 4

Порівняння фігури з формою реальних предметів / об'єктів

Порівняйте геометричні фігури з предметами, близькими за формою; знайдіть разом із дітьми серед навколишніх предметів такі, які близькі за формою з цією фігурою.

Крок 5

Використання геометричної фігури як еталону

Порівняйте разом із дітьми два предмети за формою, користуючись геометричними фігурами як еталонами.

Крок 6

Порівняння геометричних фігур між собою

Порівняйте відомі дітям геометричні фігури, визначивши спільні якості та розходження (овал і прямокутник, шестипроменеву та п'ятипроменеву зірки тощо).

Крок 7

Творче відтворення форми

Закріплюйте властивості геометричних фігур за допомогою вимірювання, ліплення, малювання, викладання, конструювання та ін.

Приклад застосування алгоритму (1-й та 2-й пункти) для закріплення уявлень про п'ятипроменеву зірку в процесі ігор із піском, під час прогулянки або в пізнавальному осередку з використанням ємностей із сипучими речовинами.

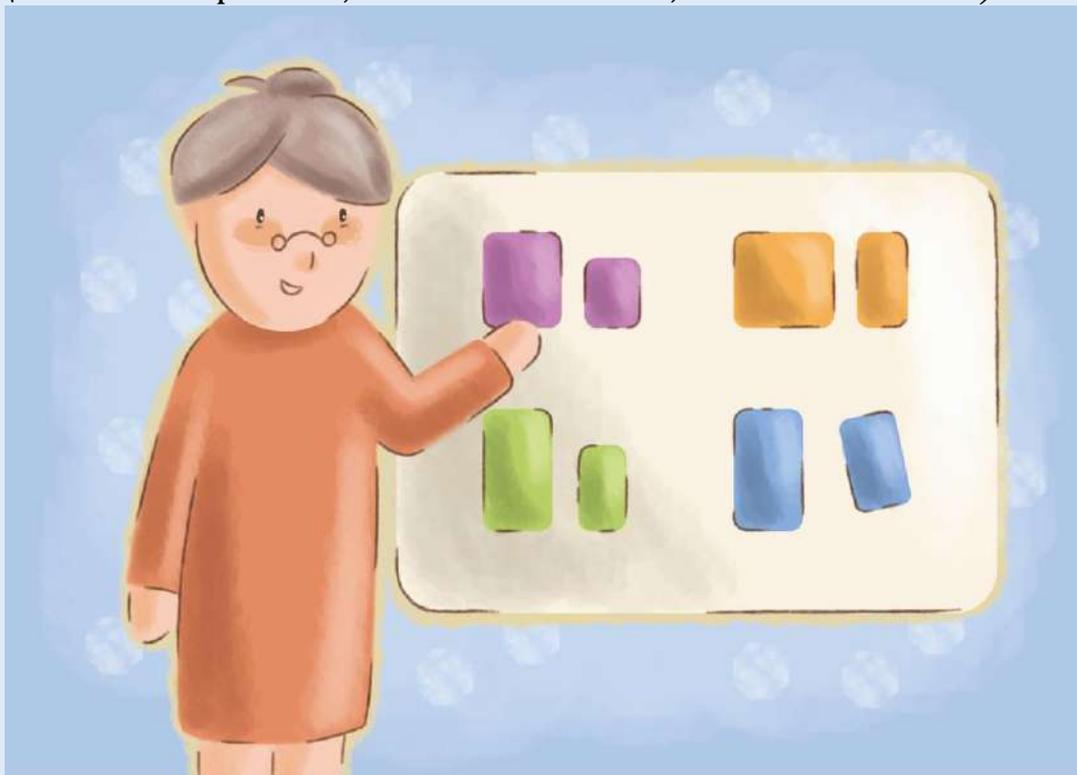
Розгляньте з дітьми об'ємну зірку-формочку для створення бабок із піску або зірочок із тіста. З'ясуйте, чи це площинна фігура, чи об'ємна (доторкнутися пальцями вершин, одночасно перераховуючи їх; обстежити промені зірки, рухаючись пальчиком кожним промінчиком, показати розташування кута всередині одного з промінців зірки). Зробити відбиток зірки або бабки піску у формі зірки. Поставити питання: «Відбиток плаский чи об'ємний? Як це перевірити? Відповідь: накрити хустинкою / листком паперу / долонькою».

**МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ НАВЧАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ
ВИМІРЮВАННЯ СИПУЧИХ І РІДКИХ РЕЧОВИН ЗА ДОПОМОГОЮ ОДНІЄЇ
ЧИ БАГАТЬОХ МІР, А ТАКОЖ ЛІНІЙНИМ ВИМІРЮВАННЯМ**

Крок 1

Пояснення основ вимірювання

Актуалізуйте уявлення дітей про параметри величини через практичні дії, зокрема через зіставлення блоків (високий – низький, широкий – вузький, довгий — короткий, товстий – тонкий, важкий – легкий).

Опишіть різні види вимірювань – об'єм (рідких і сипучих речовин) і протяжності – ширини, довжини, висоти (лінійне вимірювання).

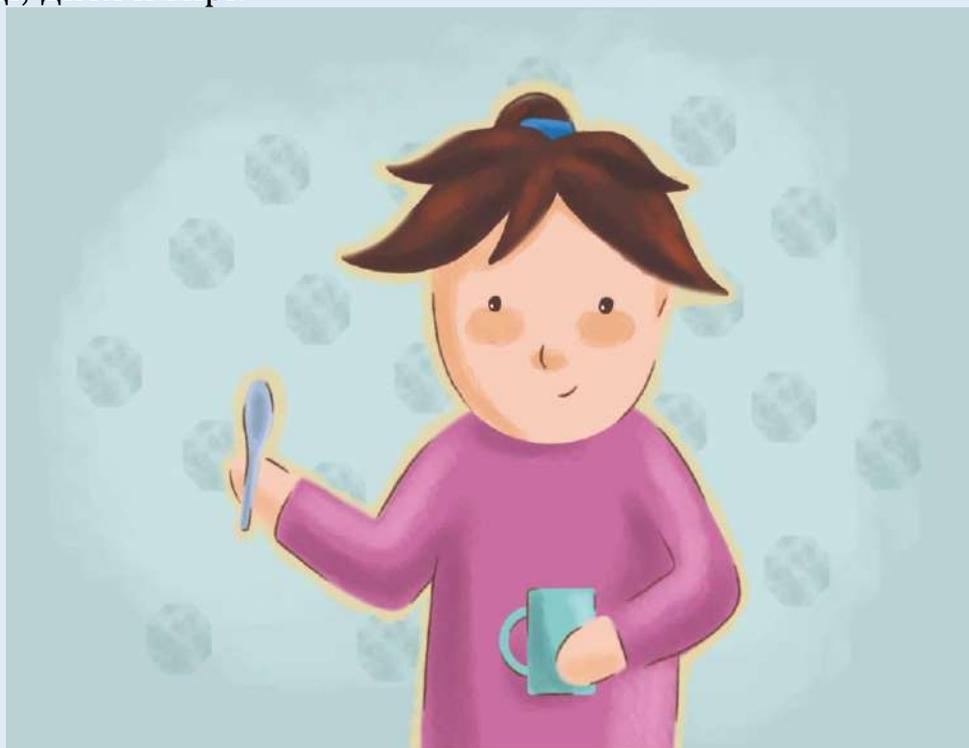
Крок 2

Інструменти та одиниці вимірювання

Ознайомте дітей з інструментами вимірювання, покажіть різні інструменти, зокрема такі, як мірні чашки, ложки, ваги для вимірювання

маси, палички, смужки паперу, лінійки, рулетки для лінійних вимірювань, терези для вимірювання маси.

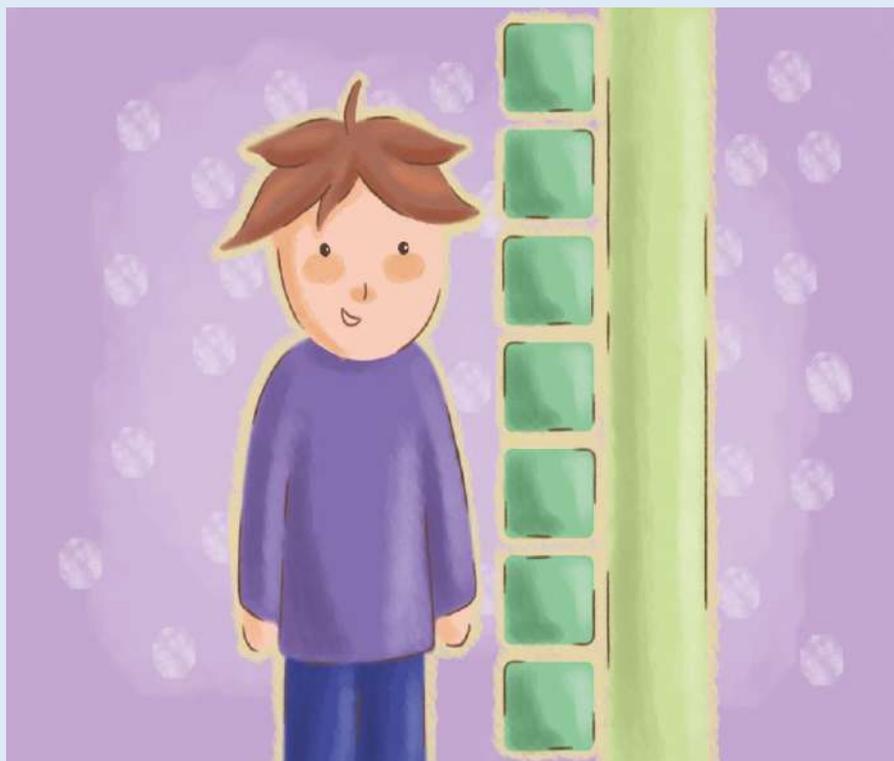
Поясніть, що є стандартні одиниці вимірювання (літри; метри, сантиметри) та умовні міри вимірювання – різноманітні ємності: склянки, відра, ложки, пляшки для вимірювання об'єму рідких і сипучих речовин; народні міри вимірювання: пальці, долоні (п'ядь), лікті, кроки, сяг – розведені руки, цаль – товщина великого пальця, жменя, кужіль, повісмо – десять жмень; міри вимірювання на чашкових терезах: кубики горіхи, жолуді, олівці, дитячі гирі.

Крок 3

Вимірювання багатьма мірами

Вправляйте дітей у накладанні однакових мір під час лінійного вимірювання та встановлення числа мір, якими заповнена певна висота – ширина / довжина.

Сприяйте послідовним діям: діти заповнюють однакові міри в процесі вимірювання сипучих і рідких речовин, а потім перераховують їх. Наприклад, із певної ємності діти переливають / пересипають речовини в прозорі склянки за допомогою лійок, після чого встановлюють кількість заповнених мір.

Визначення маси також здійснюється багатьма мірами.

Крок 4

Вимірювання однією мірою з використанням позначок

Вимірюйте разом із дітьми лінійні величини однією умовною мірою, кількість вимірювань фіксуйте фішкою (маленьким предметом). При цьому використовуйте міри різної величин – більшу та меншу. Зробіть висновок: чим більша міра, тим менша кількість вимірювань, але довжина предмета залишається такою самою. Після вимірювання дитина рахує кількість вимірів, позначених фішками, показуючи пальчиком кожну міру, а не фішку.

Вимірюйте разом із дітьми не заради самого вимірювання, а для створення засобів гри: побудувати дорогу, ліжко для високої й низької лялечок, лавочки різної довжини / ширини тощо.

Вимірюйте сипучі та рідкі речовин однією мірою, використовуючи дрібні предмети / фішки на позначення мір. Позначку ставлять тоді, коли, наприклад, одну склянку з рідиною перелито в іншу ємність. Використовують велику й маленьку міри. Діти починають розуміти, що від величини міри залежить кількість вимірів, тобто якщо застосовувати велику міру, кількість вимірів буде меншою, при цьому об'єм речовини залишається однаковим.

Здійснюйте разом із дітьми вимірювання маси за допомогою дитячих шалькових терезів та гирок (за відсутності гирок можна скористатися кубиками, металевими кульками тощо).

3. ПРИРОДА ТА ДОСЛІДЖЕННЯ

ПРИРОДНИЧІ УЯВЛЕННЯ Й ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ:
КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ

Таблиця 6

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ

Етапи реалізації	Критерії природничих уявлень					
	Уявлення про рослинний світ	Уявлення про тваринний світ	Уявлення про об'єкти природи	Уявлення про явища природи	Уявлення про космос	Екологодоцільна поведінка та основи сталого розвитку
Показники розвитку						
перший місяць	Має уявлення про рослини (дерева, кущі, трав'янисті рослини, гриби) своєї місцевості (парк, ліс, поле, сад); їхню назву, будову, умови життя та етапи росту; зміни за порами року, значення в природі й для людини.	Розпізнає й називає тварин (свійські та дикі) своєї місцевості: знає їхню назву, зовнішній вигляд, спосіб життя та харчування, будову тіла, спосіб руху (літає, стрибає, повзає, ходить, плаває), місце їхнього проживання, зміни в житті в різні пори року, значення в житті людини та природи, догляд та охорону.	Має знання про об'єкти природи, що утворилися без людського втручання (Сонце, повітря, вода, каміння, ґрунт, зірки).	Розрізняє явища природи: вітер, дощ, грозу, блискавку, веселку, туман, грім, град, іній, сніг, заметіль, хуртовину, ожеледицю, посуху, шторм.	Має уявлення про планету Земля, небо та його значення для Землі.	Усвідомлює роль природи в житті людини, основні екологічні проблеми та основи сталого розвитку (усвідомлює необхідність збереження ресурсів планети й країни, сталого способу власного життя та особистої причетності до майбутнього суспільства й природи).

<p>другий місяць</p>	<p>Розрізняє <i>рослини лісів</i>: дуба – дуб, клен, липа, бук, граб, осика, смерека, ялина, сосна, береза; кущі – ліщина, бузок, шипшина, бузина, малина, ожина; <i>гриби</i> – їстівні (білий гриб, лисички, опеньки, маслюки) та отруйні (мухомор, бліда поганка) тощо; <i>культурні рослини</i> (злакові, овочі фрукти), догляд за ними, етапи росту, значення для людини.</p>	<p>Має уявлення про <i>життя тварин</i> залежно від місця проживання: <i>ліс</i> (білки, вовки, ведмеді, дикі кабани); <i>мешканців водойм</i> або біля них (риби, жаби, бобрі, водоплавні птахи); <i>мешканців луків</i> (заєць-русак, мала землерийка, жайворонок польовий); <i>мешканців степу</i> (ховрахи, байбаки, миші-полівки, ящірки, орли), <i>мешканців, які живуть під землею</i> (хробак, кріт), тварини,</p>	<p>Має уявлення про <i>воду</i>: прісна та солоня, у ній живуть живі організми, стани води, забруднення та очищення води, колообіг води. Уточнення уявлень про те, що вода дуже важлива для всіх живих істот.</p>	<p>Розрізняє характерні ознаки <i>пір року</i>: <i>осінь</i> (небо часто вкривається хмарами, мрячить дощ, тумани, повітря вологе, земля мокра).</p>	<p>Розуміє, що являють собою материк і (Африка, Австралія, Європа), водний простір (річка, море, океан).</p>	<p>Проявляє <i>природо-доцільну поведінку та має первинні уявлення про сталий розвиток</i> – економію та раціональне використання води: правило чищення зубів однією склянкою води, правило вимкнення води під час намилювання рук / волосся перед змиванням; збереження електроенергії – вимкнення приладів та освітлення під час виходу з приміщення), вторинне використання речей, наприклад, створення колажу із залишків одягу.</p>
-----------------------------	--	--	---	--	--	--

		що живуть біля людини: <i>свійські тварини</i> (кішка, собака, кінь, корова, свиня, вівця, віслюк, кролик, домашні птахи – курка, качка, гуска, індик).				
третій місяць	<i>Має знання про кімнатні рослини (алоє, бегонія, сансевієрія, фікус та ін.) та умови, необхідні для їхнього росту; уявлення про розмноження кімнатних рослин та особливості догляду за ними.</i>	<i>Має знання про особливості зовнішнього вигляду та поведінки тварин у куточку природи (риби, птахи, хом'яки та ін.), про те, що умови життя тварин у неволі мають бути схожі на природні (до прикладу, для птахів</i>	<i>Усвідомлює, що повітря є навколо нас, ним дихає все живе; ознаки повітря, що залежать від пори року.</i>	<i>Має уявлення про прикмети та характерні ознаки пір року: восени небо часто вкривається хмарами, мрячить дощ, опадають тумани, повітря вологе, земля мокра.</i>	<i>Має елементарні уявлення про Сонячну систему (назви планет, їх розташування щодо Сонця). Розуміє, що Сонце – це зірка, воно дуже гаряче, існування живої природи залежить</i>	<i>Проявляє відповідальне ставлення до відходів. Органічні відходи. Харчові відходи: обрізки овочів та фруктів, шкірка від картоплі, яблук, кістки та залишки м'яса, залишки хліба, каш, макаронів, чайна заварка та</i>

		потрібно повітряний простір, гілки, пісок, їжа тощо).			ь від сонячного світла та тепла.	кавова гуща. Рослинні відходи: трава, листя, гілки, обрізки кущів, квіти (зів'ялі чи зрізані). Неорганічні відходи: папір, пластик, кришечки від пляшечок, ганчір'я, метал, скло. Уміє сортувати сміття в екоконтейнери для кожного виду сміття (зелений контейнер – скло; синій – папір, помаранчевий – пластик, чорний – органічні відходи, а червоний – для відходів, що не піддаються
--	--	---	--	--	----------------------------------	--

						вторинній обробці).
четвертий місяць	Має знання про рослини (дерева, кущі, трав'янисті рослини, гриби) своєї місцевості (парк, ліс, поле, сад); їхню назву, будову, умови життя та етапи росту; зміни за порами року, значення в природі й людини.	Має знання про тварин (свійські й дикі) своєї місцевості: їхню назву, зовнішній вигляд, спосіб життя та харчування, будову тіла, спосіб руху (літає, стрибає, повзає, ходить, плаває), місце проживання, зміни в житті в різні пори року, значення в житті людини й природи, догляд та охорону.	Має уявлення про користь повітря (приносить дощ і прохолоду, очищає повітря від пилу, шкідливих газів тощо) та шкоду (руйнують будівлі, знищують урожай, дерева тощо) вітру.	Має уявлення про прикмети та характерні ознаки пір року: зима (сонце світить, але не гріє, холодно, мороз, сніг, хуртовини, заметілі, намети).	Має уявлення про зірки та сузір'я. Формування уявлень про супутники Землі: Місяць (рух навколо Землі, значення для планети Земля). Ознайомлення з фазами Місяця.	Проявляє дбайливе ставлення до живих істот (підгодовування пташок та безпритульних тварин узимку, розуміє, що домашніх і диких тварин не можна тримати в тісних клітках, для них треба передбачити місця для прогулянок тощо; не можна тримати тварин у зоопарках, дельфінаріях та цирках).

<p>п'ятий місяць</p>	<p>Має знання з про рослини, що занесені до Червоної книги (латаття біле, конвалія травнева, сон лучний, горицвіт та ін.)</p>	<p>Має знання про тварин, занесених до Червоної книги (зубр, рись, їжак вухатий, кіт лісовий, афаліна та ін.).</p>	<p>Має уявлення про ґрунти (чорнозем, глина, пісок) України. Розрізняє їх за зовнішніми ознаками, визначає властивості ґрунту, піску, глини, гальки та ін. Усвідомлює зв'язок повітря, води та ґрунту в природі й значення ґрунту в природі й для людей.</p>	<p>Має уявлення про прикмети та характерні ознаки різних пір року: зима (сонце світить, але не гріє, холодно, мороз, сніг, хуртовини, заметілі, намети).</p>	<p>Розуміє сезонні зміни (весна, літо, осінь, зима) та зміни дня й ночі (ранок, день, вечір, ніч), а також роль Сонця для планети Земля (світло, тепло тощо).</p>	<p>Усвідомлює основні екологічні проблеми: повітря забруднюється через викиди шкідливих речовин, дітям не варто розводити багаття, адже це призводить до пожеж та псує повітря; пластикова пляшка, викинута в річку або в лісі, може стати пасткою для тварин; надмірне використання мийних засобів забруднює чисту воду; діти розуміють, що від їхніх дій також залежить здоров'я планети Земля.</p>
-----------------------------	---	--	--	--	---	---

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОСЛИНАМИ

Крок 1

Перше знайомство з рослиною

Починайте знайомство з новою рослиною зі спостереження за нею. Озвучте дітям її назву, використовуючи цікаві відомості з книжок, дитячих енциклопедій. Додатково демонструйте рослину за допомогою фото- та відеоматеріалів. До прикладу, соняшник означає квітка сонця, або сонячна квітка. Звертайтеся до досвіду дітей про рослину, з якою знайомляться.

Крок 2

Зовнішній вигляд, особливості та етапи росту рослини

Познайомте дітей із зовнішнім виглядом, особливостями та етапами росту рослини, структурою та функціями різних частин рослин, використовуючи ілюстрації, фотографії, готові гербарії, відео, енциклопедії та книги про рослини. Спонукайте дітей сласти рослину з частин.

Стимулюйте сюжетно-рольові, дидактичні ігри, пов'язані з рослиною, наприклад, творча гра «Маленькі садівники»: діти грають ролі садівників, доглядають за рослинами, вивчають їхні особливості. Дидактична гра «Знайди рослину»: діти за описом знаходять зображення рослини та розповідають про неї.

Організуйте творчу діяльність: малювання, ліплення, аплікацію, у процесі яких діти відтворюють рослину різними способами.

Вирощуйте рослини в куточку природи або на ділянці дитячого садка. Проведіть досліди (наприклад, вирощування рослини з насіння, спостереження за ростом рослини у різних умовах). Спостерігайте та узагальнюйте знання дітей про цикл життя різних рослин.

Крок 3

Ознайомлення з групами рослин та середовищем їхнього існування

Розкажіть дітям, що рослини об'єднані в кілька груп: *культурні* – це ті рослини, які вирощують люди (яблуні, огірки, полуниця тощо); *дикорослі* – ті, що ростуть самі в природі (папороть, ромашка, кульбаба тощо); *рослини лісу* – дерева, кущі та трави, які ростуть у лісі (дуб, ліщина, гриби тощо); *рослини луків* – це трави та квіти, які ростуть на відкритих місцевостях (волошки, конюшина тощо); *рослини водойм* – ті, які живуть у воді або біля неї (очерет, латаття тощо).

Звертайте увагу дітей на середовище існування рослини. Поясніть, що всі рослини пристосовані до життя в різних умовах. Наприклад, кактуси ростуть у пустелях, де мало води, тоді як латаття біле живе у воді. Лісові рослини зазвичай потребують затінку, а рослини луків – відкритого сонця.

Розвивайте в дітей здатність розрізняти рослини та середовище їхнього існування за допомогою дидактичних ігор. Наприклад: візьміть малюнки лісу, водойм та луків і роздайте дітям картки з рослинами, що там ростуть. Дітям потрібно розкласти свої картки до середовища існування. Обговоріть результати гри.

Доповніть ознайомлення з рослинами екскурсіями до ботанічного саду або парку (залучайте батьків до цієї роботи), цільовими прогулянками в природу.

Створіть на території закладу дошкільної освіти осередки природи, де можна висаджувати рослини.

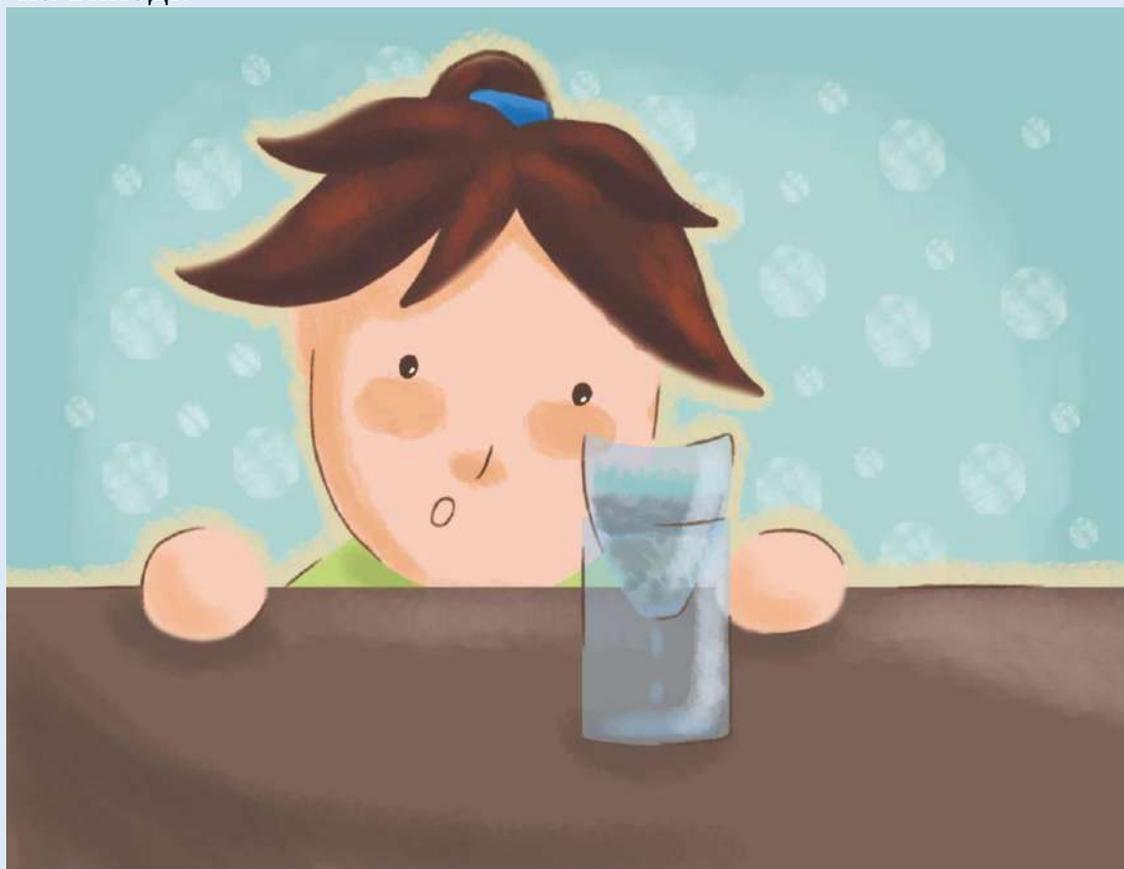
Крок 4

Зв'язки та залежності в природі

Познайомте дітей із взаємозв'язками та залежностями у природі. Розкажіть їм, що рослини допомагають усім навколо, вони дають кисень, щоб тварини та люди могли дихати, годують тварин: трава потрібна корівкам, а квіти – бджілкам, люди їдять плоди рослин – яблука, ягоди, моркву. Наголосіть, що для життя рослинам потрібні світло, вода, ґрунт, і вони дуже радіють, коли ми їх не топчемо й не рвемо.

Організуйте досліди, до прикладу, дослід «Природний фільтр води»: показати, як ґрунт, пісок, каміння та рослини очищують воду, і пояснити, як це допомагає природі. Відріжте верхню частину пляшки. Нижня частина пляшки стане резервуаром для фільтрованої води. Переверніть верхню частину пляшки (горлечком донизу) і вставте її в нижню частину. Шар за шаром викладіть матеріали в пляшку у такому порядку: дрібні камінці, шар піску, шар ґрунту, зверху покладіть траву або мох. Повільно вилийте брудну воду у верхню частину фільтра. Спостерігайте разом із дітьми, як вода просочується крізь шари, стаючи чистішою на виході.

Крок 5 **Значення рослин**

Розкрийте значення рослин у житті людини та в природі. Поясніть, що без рослин ми не могли б жити, вони прикрашають наше життя. Запропонуйте уявити дітям парк без дерев або поле без квітів. Рослини допомагають зробити повітря чистим і дарують нам не тільки їжу, а й красу. Наприклад, із пшениці печуть хліб, а з яблук роблять сік. Використовуючи малюнок, поясніть дітям про важливість рослин у природі: дерева надають притулок птахам, квіти приваблюють бджіл і метеликів, а рослини вздовж річки захищають її береги.

Крок 6

Дбайливе ставлення до рослин

Формуйте в дітей дбайливе ставлення до рослин, обговорюйте правила догляду за рослинами, правила поведінки в природі тощо. Організуйте екологічні акції з озеленення території дитячого садка або беріть участь в екологічних проєктах («З маленької насінини – велика рослина», «Я рослини не ламаю, краще я про них подбаю»). Поясніть дітям правила: щоб рослини завжди були здоровими, ми повинні: не ламати гілки дерев і кущів; не рвати квіти; поливати рослини, якщо їм бракує води; не залишати сміття в природі. Дотримання цих правил допомагають природі залишатися гарною та здоровою!

Крок 7

Систематизація та узагальнення

Узагальнюйте та систематизуйте дитячі знання про рослини, обговорюйте різні ситуації / пригоди. Проводьте рефлексію з дітьми: запитайте, що їм найбільше сподобалося, що нового вони дізналися, про що їм хотілося б розповісти батькам, тощо.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ТВАРИНАМИ

Крок 1

Знайомство з твариною

Продемонструйте тварину за допомогою фото / відеоматеріалів, безпосередньо спостерігаючи за нею. Почніть із назви, використовуючи цікаві відомості (з дитячих енциклопедій, казок, легенд) До прикладу, чорногуз – давня українська назва, вона вказує на колір птаха: біла шия, груди, загалом уся передня частина тулуба й чорний хвіст.

Крок 2 **Зовнішній вигляд**

Опишіть зовнішній вигляд тварини, її особливості та членів «родини». Наприклад, у вовка густе сіре хутро, гострі зуби й довгий хвіст, а жирафа – висока, з довгою шиєю та плямистою шкірою. Особливості тварин – це те, що робить їх унікальними: у білки – пухнастий хвіст, у зайця – довгі вуха, а в павука – вісім лапок. Дітям цікаво спостерігати за зовнішніми особливостями тварин і знаходити те, чим вони схожі або відрізняються. Щоб краще розуміти зв'язок між тваринами одного виду, членів родини називають за їхньою роллю: тато, мама, дитинчата. Наприклад, у курей: тато – півень, мама – курка, дитинча – курча; у качок: тато – селезень, мама – качка, дитинча – каченя, у корів: тато – бик, мама – корова, дитинча – теля та ін.

Крок 3 **Визначення, до якої групи належить тварина**

Поясніть дітям, як визначити до якої групи належить тварина, з якою вони знайомляться. Покажіть, у які групи об'єднані тварини: до прикладу: комахи (мурашки, метелики, жуки) мають зазвичай шість лапок і крильця; риби (карась, окунь, акула) живуть у воді й дихають зябрами; птахи (горобець, орел, лелека) мають крила, дзьоб і пір'я; ссавці (вовки, зайці, коні) живуть на суші. Поясніть також, що об'єднуємо тварин у групи: свійських тварин, які повністю або частково утримує людина, вони живуть

із людиною, вона їх розводить (корова, кінь, собака), та диких тварин – тих, що живуть у лісі чи в дикій природі (вовк, лисиця, олень).

Доповнюйте ознайомлення екскурсіями до парку, ферми, залучайте до цього батьків; цільовими прогулянками для спостереження за тваринами в природному середовищі.

Крок 4

Особливості пересування

Знайомте дітей із твариною та звертайте увагу на особливості їхнього пересування: бігають – леви, олені, зайці; літають – птахи, метелики, кажани; повзають – змії, равлики; плавають – риби, дельфіни, крокодили. Спостерігайте за тим, як різні тварини пересуваються (бігають, плавають, повзають або літають). Під час занять покажіть дітям, як пересуваються різні тварини, запропонуйте «перетворитися» на тварин та імітувати їхні рухи в різноманітних іграх («Хто як рухається?», «Упізнай тварину за рухом»).

Крок 5

Харчування тварин

Ознайомлюйте дітей із твариною та звертайте увагу на те, чим вона харчується. Це залежить від того, де вона живе і що їй підходить для їжі. Поясніть це дітям за допомогою ігор, спостережень і простих прикладів. Зокрема, *травоїдні тварини* їдять траву, листя, овочі, фрукти або зерно (корова, козуля, слон, заєць). У цих тварин зазвичай плоскі зуби, які допомагають пережовувати траву. Вони часто живуть у лісах, на луках або фермах, де є багато рослин. Опишіть цікаві факти, наприклад, слон може з'їсти до 200 кг рослин за день, а заєць дуже любить капусту й моркву. *Хижаци* харчуються м'ясом інших тварин (вовк, лисиця, тигр, лев). У них гострі зуби й кігті, які допомагають полювати. Хижаци зазвичай сильні й швидкі, щоб зловити здобич. Цікавий факт: лева називають «царем звірів», бо він полює на великих тварин, а лисиця може їсти дрібних гризунів чи птахів. *Всеїдні тварини* можуть їсти й рослини, і м'ясо (ведмеді, свині, ворони, їжаки). У них різні зуби: і гострі, і плоскі, щоб їсти різну їжу. Всеїдні тварини добре пристосовуються до життя в різних умовах. Цікавий факт: ведмідь може їсти ягоди, рибу, мед і навіть комах, а їжак любить гриби, фрукти та комах. Знайомлячи дітей з особливостями харчування, можете пограти в гру «Хто що їсть?».

Крок 6 *Середовище існування*

Ознайомлюючи дітей із твариною, звертайте увагу на середовище її існування. Поясніть, що всі тварини живуть там, де їм зручно й комфортно, їхнє середовище залежить від їжі, клімату та умов, які підходять для життя, зокрема ліс – це дім для багатьох тварин (вовків, лисиць, білок та ін). Там багато дерев, кущів, грибів і місць для схованок, багато їжі: ягоди, гриби, листя, а для хижаків – здобич. Вода – це дім для тих, хто не може жити без неї (риби крабів, жаб, дельфінів та ін.). Тут є їжа: водорості, планктон, дрібні риби. Вода захищає від перегрівання в спекотну погоду. Поле – це простір, де ростуть трави та квіти, але майже немає дерев. Можна зустріти мишей та інших тварин. У траві легко сховатися. Савана – це тепле місце з великою кількістю трав і кількома деревами. Тут живуть леви, жирафи, зебри та інші тварини. Ознайомити дітей із середовищем існування тварин допоможуть ігри «Хто де живе?», «Подорож світом», творчі завдання.

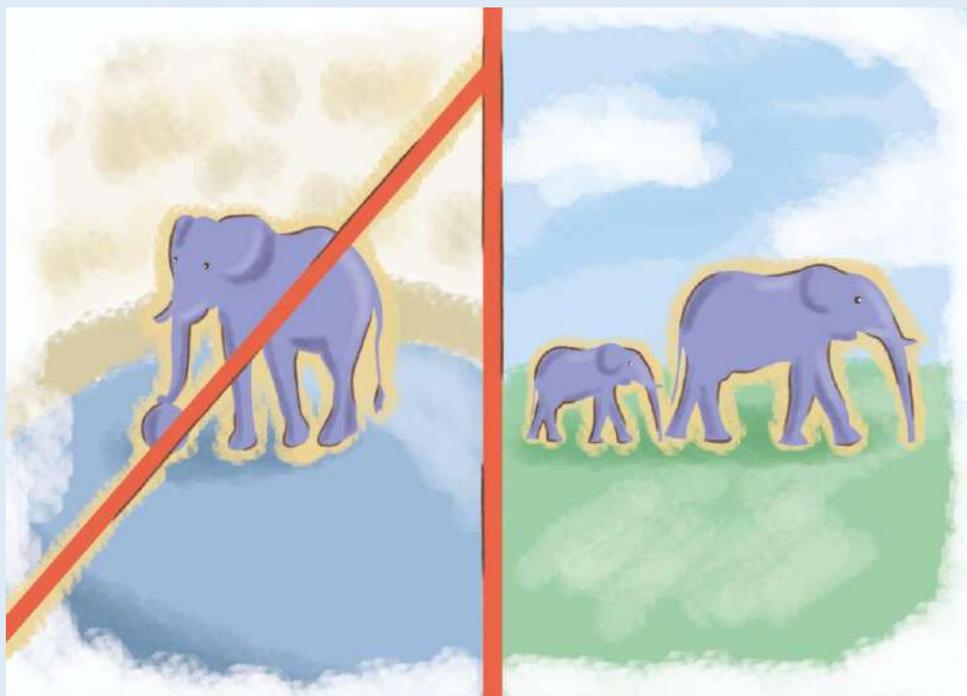
Крок 7

Дбайливе ставлення

Організуйте разом із дітьми та батьками акції допомоги тваринам (наприклад, збір їжі для притулків, підгодовування безпритульних тварин та птахів) або розповсюдження інформації в соцмережах про безпритульних тварин, щоб знайти їм сім'ю.

Поясніть дітям, чому тварин не можна тримати в неволі чи використовувати для розваг: наприклад, тварин у цирках часто змушують виконувати неприродні трюки; у тактильних зоопарках тварини страждають від дотиків багатьох відвідувачів; у дельфінаріях дельфіни мають коротше життя в порівнянні з тими, хто живе на волі.

Транслюйте дітям ідеї, що тварини заслуговують на життя у своєму природному середовищі існування, навчайте їх поваги до всіх живих істот.

Крок 8

Відстежуйте в дітей рівень розвитку уявлень про тварин, обговорюючи ситуації, пропонуйте завдання на закріплення знань (вікторини, загадки про тварин). Проводьте рефлексію з дітьми: що їм найбільше сподобалось, що нового вони дізналися, про яку з тварин вони хотіли б розповісти батькам і чому.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОБ'ЄКТАМИ ПРИРОДИ

Крок 1

Знайомство з об'єктами природи

Знайомте дітей з об'єктами природи в повсякденному житті (вода, повітря, пісок, глина, каміння тощо). Формуйте уявлення про об'єкти природи, їхні властивості та значення для життя, використовуючи природні зразки: воду, пісок, глину, каміння, ілюстрації, відео або фотографії.

Організуйте осередок «Природа та наука» з обладнанням для експериментів, природними матеріалами для серіації, класифікації, зважування, порівняння параметрів: склянки, ложки, ваги, сито, таці / ємності з піском / крупами; набори мушлів різного розміру, зрізів деревини, каштанів, жолудів, насіння.

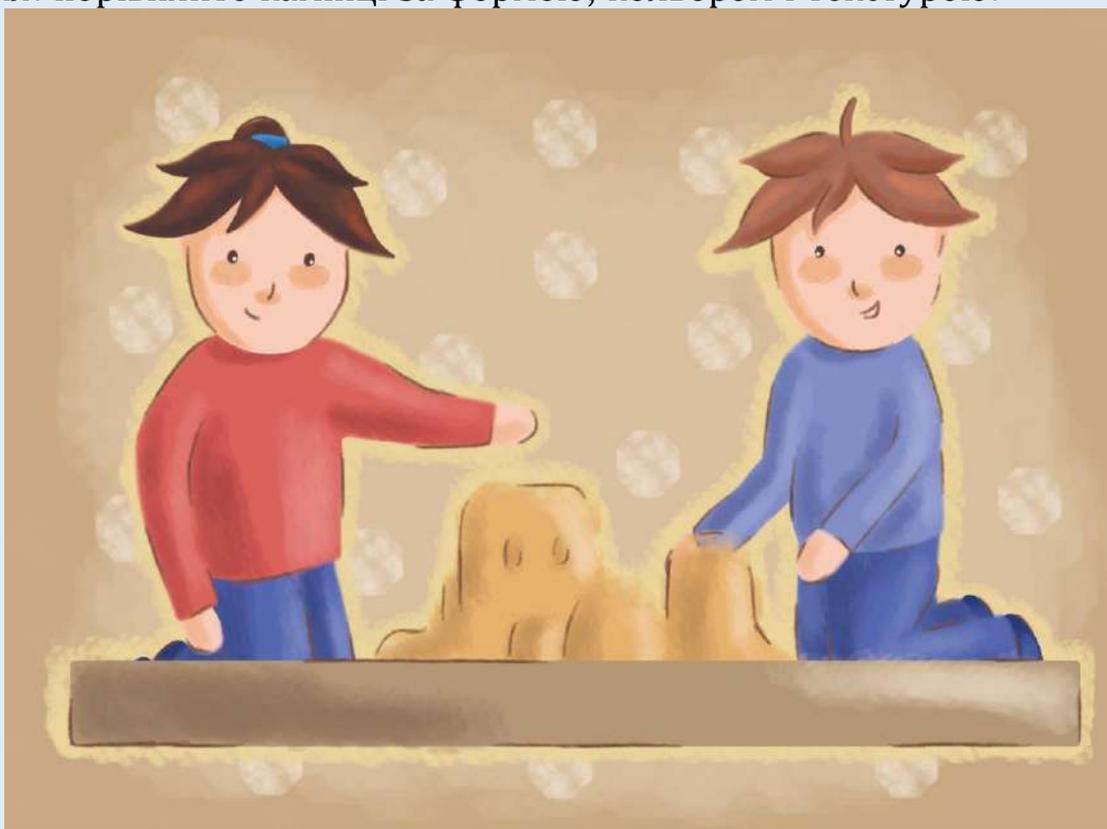
Крок 2

Властивості об'єктів природи

Розкажіть коротку історію, загадку або казку про об'єкти природи (Що таке об'єкти природи? Чи можемо ми побачити їх навколо нас? Чому вода така важлива? Що ми можемо зробити з піском?). Запропонуйте дітям назвати об'єкти природи, які вони бачили (вода в річці, камінчики на дорозі, пісок у пісочниці). Покажіть дітям зразки об'єктів: вода (налити в склянку, продемонструйте її прозорість, текучість), каміння (різні за формою, кольором і вагою), пісок (сипучість, розміри піщинок), повітря (проведіть дослід із надуванням кульки). Для того, щоб показати, як виглядають

об'єкти природи в різних місцях (у пустелі, у горах, на березі моря), використовуйте фото або відео.

Проводьте різноманітні експерименти для розуміння властивостей об'єктів природи: *вода*: покладіть предмети у воду (наприклад, камінь, листок) і визначте, що тоне, а що плаває; заморозьте воду, щоб показати її стан у вигляді льоду; *пісок*: пересипайте пісок через сито, щоб показати його сипучість, додайте воду в пісок і поясніть, як із нього можна ліпити форми; *глина*: покажіть її пластичність: діти можуть спробувати зробити фігурки; *каміння*: порівняйте камінці за формою, кольором і текстурою.

Дбайливе ставлення

Поясніть, чому важливо берегти воду, не засмічувати річок та лісів, не розкидати каміння. Організуйте мініакцію: «Чистота природи – у наших руках!» Продемонструйте, як недостатність чистої води впливає на рослини, тварин і людей. Наприклад, розкажіть історію «Мешканці озера в небезпеці», у якій ідеться про те, що забруднені водойми стають небезпечними для риб і птахів, і хто їм допоміг упоратися з проблемою.

Розглядайте з дітьми різне каміння, поясніть, що під камінням живуть комахи, молюски та дрібні тварини, і розкидання каміння може пошкодити їхнє середовище.

Організуйте прибирання ділянки біля дитячого садочка, у парку або біля водойми. Зробіть фото «до» та «після», щоб показати дітям результат їхньої роботи. Розташуйте фото у фронтальній наочності.

Крок 4

Узагальнення та систематизація

Узагальнюйте та систематизуйте знання дітей про об'єкти природи, запропонуйте виконати різні види діяльності (ігри-стратегії, серіацію або класифікацію, загадки). Проводьте рефлексію з дітьми, запитайте, що їм найбільше сподобалося, що нового вони дізналися, яку добру справу для природи вони зробили.

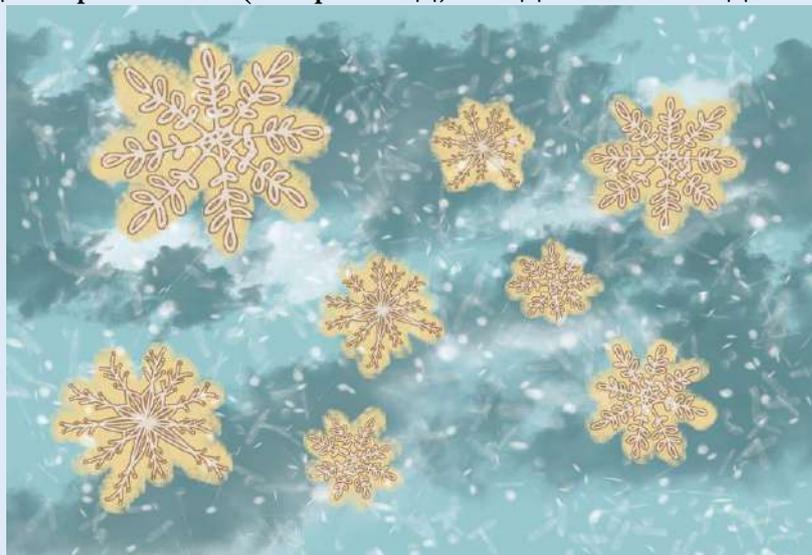
МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЯВИЩАМИ ПРИРОДИ

Крок 1

Знайомство з явищами природи

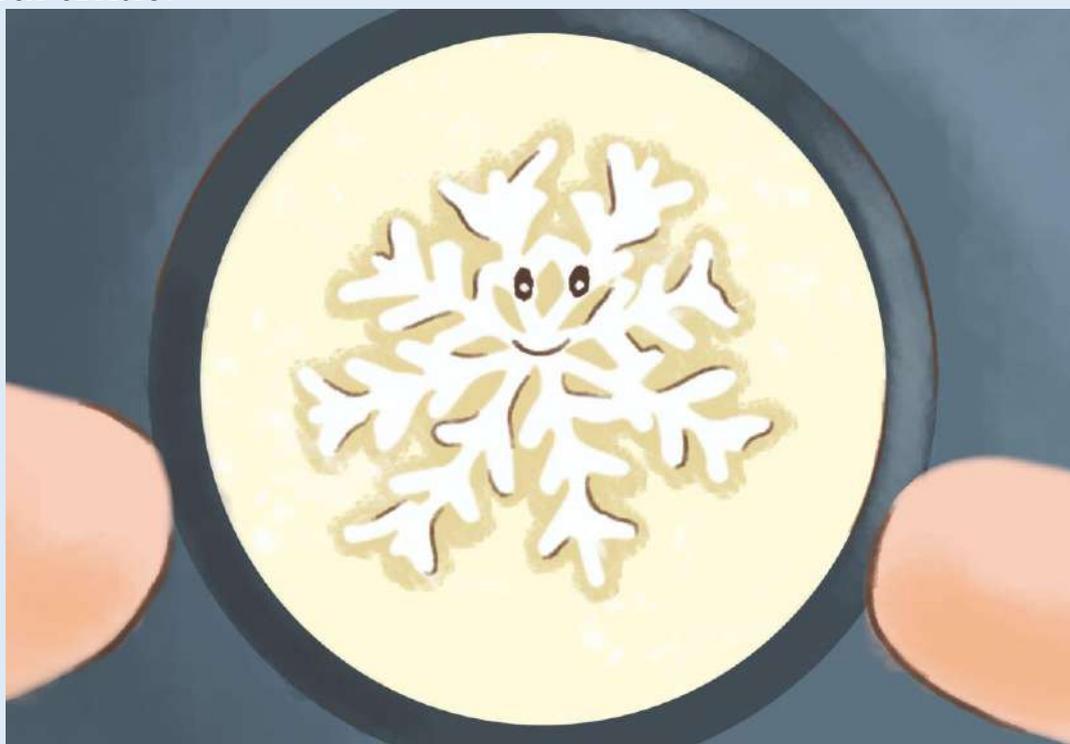
Навчіть дітей спостерігати за явищами природи (дощ, сніг, вітер, веселка тощо). Розширюйте знання про конкретне явище природи, використовуючи ілюстрації, відео, фотографії, демонстраційні предмети: термометр, пісочний годинник, компас; природні зразки: краплі води, сніг, пісок тощо. Розкажіть коротку історію, загадку або казку про явище природи (наприклад, «Як з'являється веселка?»), поставте запитання до дітей: «Що ви знаєте про дощ? Чому буває вітер?». Покажіть дітям саме явище або ілюстрації чи відео про нього (наприклад, як іде сніг або дме вітер).

Крок 2

Дослідження явищ природи

Покажіть краплі води й поясніть, як утворюється дощ. Дослідіть сніжинки через збільшуваче скельце. Організуйте спостереження за явищем природи в реальному часі (за можливості). Розкажіть дітям про явище природи: «Що це таке? Чому і як воно виникає? Яке значення це явище має для природи й людей?». Проведіть бесіду, ставлячи запитання: «Що потрібно, щоб з'явилася веселка? Коли ми можемо побачити сніг?». Проведіть експерименти: для дослідження дощу – за допомогою пульверизатора покажіть, як падають краплі води; для дослідження вітру – створіть легкий вітерець за допомогою віяла або вентилятора; для дослідження веселки – використайте призму або краплі води та покажіть, як розсіюється світло.

Крок 3

Несприятливі явища природи

Розкажіть дітям про несприятливі явища природи (дощ із грозою, сильний вітер або буревій, сильний снігопад або заметіль, сильна спека), поясніть, чим вони можуть бути небезпечними для людей. Навчіть дітей розуміти ці явища, знати їхні ознаки та правила поведінки під час них (описані в наступному кроці). Запропонуйте дітям зобразити ці явища за допомогою малювання, аплікації тощо. Запитайте в дітей, чи мали вони досвід бачити ці явища наживо, попросіть їх поділитися спогадами.

Крок 4

Правила поведінки під час несприятливих явищ природи

Навчіть дітей правильно поводитися під час різних природних явищ: коли гроза, не можна ховатися під деревами, не можна торкатися металевих предметів і відкритих водних поверхонь, потрібно знайти укриття в будівлі або машині; коли сильний вітер, не можна ходити поблизу старих дерев чи рекламних щитів, потрібно триматися якнайдалі від великих вікон, якщо вітер дуже сильний, краще залишатися вдома; коли сильний снігопад, завжди одягати теплий одяг: шапку, рукавиці, шарф, не відходити далеко від дорослих; коли сильна спека, потрібно пити багато води, носити капелюх або панаму, не перебувати довго на відкритому сонці, особливо в обідній час.

Проведіть ігри: наприклад, одна дитина гуляє під час якогось з несприятливих явищ, а інші пропонують ідеї, як вона має діяти; гра «Екологічний експерт»: поставте дітям запитання на зразок «Що треба зробити, щоб сильний вітер не розкидав сміття?».

Крок 5

Узагальнення та систематизація

Виконуйте завдання на закріплення знань (ігри, вікторини, загадки про явища природи). Проводьте рефлексію з дітьми: що їм найбільше сподобалося, що нового вони дізналися, яких правил поведінки під час несприятливих явищ вони навчать батьків.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З КОСМОСОМ

Крок 1

Перше знайомство з космосом

Ознайомте дітей з основними поняттями: планети, Сонце, зірки, галактики, космонавти, як вони літають у космос і чому вони одягають скафандри.

Розвивайте цікавість до космосу, використовуючи ілюстрації, плакати, фотографії космічних об'єктів (планети, Сонце, Місяць, ракети), відео або мультфільми про Космос, моделі планет Сонячної системи, глобус Землі, дитячі енциклопедії з доповненою реальністю.

Крок 2

Планети Сонячної системи

Покажіть модель Сонячної системи, поясніть, які планети найближчі до Сонця (Меркурій, Венера, Земля), а які далі (Уран, Нептун). Розкажіть, що Сонце – це велика зоря, яка дає світло й тепло; що таке Сонячна система (планети, які обертаються навколо Сонця, великі кулі, які обертаються навколо Сонця); Місяць – супутник Землі.

Пограйте з дітьми в гру «Назви планету»: покажіть картинки або моделі планет і запитуйте, яка це планета; рухливу гру «Знайди своє місце» – це гра для підгруп дітей, роздайте дітям картинки з планетами, і за сигналом вихователя вони мають стати на своє місце щодо Сонця.

Крок 3

Практичне закріплення уявлень про космос

Проведіть експерименти, щоб показати, як обертається Земля навколо Сонця (використовуючи глобус і лампу або імітуючи обертання планет навколо Сонця за допомогою ліхтарика (Сонце) і м'ячів (планети)); показати, як працює гравітація, використовуючи м'яч (падіння предметів). Сплануйте творчі завдання для дітей: малювання космосу: діти малюють зірки, Сонце, планети, ракети (використовують улюблені техніки малювання за вибором дитини); ліплять планети Сонячної системи з пластиліну або іншого пластичного матеріалу, створюють аплікації на космічні теми тощо. Проведіть такі ігри: «Космонавти» – діти уявляють, що вони в скафандрах, і «летять» на ракеті досліджувати планети; «Зоряна подорож» – вихователь називає планету, а діти мають її знайти на моделі Сонячної системи або плакаті.

Крок 4

Значення дослідження космосу

Ознайомте дітей з космосом, формуючи уявлення про необхідність його дослідження. Пояснити, чому важливо вивчати космос: він допомагає нам зрозуміти, як виникла Земля, Сонце дає нам тепло й світло, люди досліджують космос, щоб більше дізнатися про Всесвіт. Запропонуйте дітям подивитися на зорі ввечері разом із батьками, поясніть, що космонавтами можуть стати дуже розумні й сміливі люди.

Крок 5

Узагальнення та систематизація

Організуйте проведення завдань на закріплення знань (ігри, вікторини, загадки). Проведіть рефлексію з дітьми: що їм найбільше сподобалося, що нового вони дізналися, на яку планету вони хотіли б полетіти й чому.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГОДОЦІЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ
ТА ФОРМУВАННЯ ОСНОВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Крок 1

Базовий етап формування основ сталого розвитку й екологодоцільної поведінки, починаючи з найближчого оточення – формування навички «Одна склянка води»

Сприяйте формуванню в дітей навичок свідомого ставлення до природи, вчіть зберігати природні ресурси, ознайомлюйте дітей з основними правилами природодоцільної поведінки. Почніть із найближчого оточення, формуйте в дітей навичку «Чищення зубів однією склянкою води». Розкажіть історію від імені Патріка з мультфільму «Губка Боб Квадратні Штани», який рятує планету й добре знає, що не можна без нагальної потреби зливати чисту воду в стічні труби, наприклад, коли чистиш зуби або намилюєш волосся. Запропонуйте дітям використовувати лише склянку води, щоб почистити зуби.

Покажіть дітям та повправляйтеся, як наповнювати склянку та використовувати її для змочування зубної щітки й полоскання рота. Потім діти можуть намалювати або розфарбувати зображення героїв мультика та прикрасити персональну склянку для зубної щітки. Зауважте, що склянка для зубної щітки та склянка для полоскання – це дві різні ємності.

Крок 2
Свідоме споживання енергоресурсів

Ознайомте дітей із різними видами енергії та їх використанням. Малюнки або фотографії джерел енергії (сонце, вітер, вода, лампочка, плита тощо).

Закріпіть навички вимикання світла, коли воно не потрібне. Вчіть дітей нагадувати дорослим про важливість вимикання електроприладів, комп'ютера, пральної машини з розетки, коли ними не користуються. Розкажіть дітям про різні види відновлюваної енергії (сонячні панелі, вітряки).

Крок 3

Сортування сміття для збереження чистоти навколишнього простору

Запропонуйте дітям ігрову вправу на сортування. Озвучте проблему, що в Україні все ще неправильно люди викидають сміття. Покажіть фото або картинки неприпустимої поведінки.

Поясніть, що сміття, яке не сортують, потрапляє на звалища та забруднює нашу Землю. Це погано для тварин, рослин і людей. До прикладу, покажіть фрагмент відео, де черепашка заплуталася в пакеті. Ми допомагаємо тваринам, коли правильно викидаємо сміття.

Виставте перед дітьми велику тацю з різноманітними залишками: дерево, метал, пластик, органіка, папір / картон, старі речі, тканини. Об'єднайте дітей у групи, одягнувши на руку браслетики, що відповідають кольору контейнера та запропонуйте «утилізувати» залишки... За результатами утилізації зробіть колективний постер «Як правильно сортувати сміття» та розмістіть у фронтальній наочності.

Крок 4

Вторинне використання матеріалів

Покажіть дітям, що вторинне використання матеріалів – це спосіб зробити старі речі корисними (фото виробів із вторинних матеріалів), замість того щоб їх викидати, адже це допоможе зберегти ресурси природи, зменшити кількість сміття.

Розкажіть дітям, що не всі речі, які ми викидаємо, є непотрібними. Папір, пластик, скло та метал можна переробити, щоб створити нові речі: книги, іграшки, пляшки. До прикладу, з непотрібних картонних коробок та

паперу зробити будинок для ляльки, задекорувати його за бажанням, оснастити меблями; із пластикових яєць кіндер-сюрпризу – ємності для городу на підвіконні; із залишків тканини – іграшки на ялинку. До цих активностей залучайте батьків.

Крок 5

Зниження надмірного споживання

Навчіть дітей розрізняти речі, які справді необхідні, і ті, без яких можна обійтися. Розкладіть картинки перед дітьми із зображенням різних предметів (іграшки, їжа, одяг, непотрібні дрібнички). Обговоріть кожен предмет і запитайте: чи справді він потрібен? Запропонуйте дітям сортувати картинки на дві групи: «необхідне» та «зайве». Ілюстрація для гри «Потрібне чи зайве?» для дошкільнят: два кошики підписані як «Потрібне» та «Зайве», а навколо них розташовані різні предмети, зокрема такі, як ведмедик, банан, зламана чашка, пляшка, квітка та зім'ятий папір. Це допоможе дітям легко зрозуміти гру!

Поясніть дітям, використовуючи казкову історію (можна вигадати історію про персонажа, який накопичував зайві речі), чому важливо берегти ресурси та уникати зайвих покупок, що деякі іграшки можна зробити власноруч, щоб не купувати зайве (як зробити іграшки див. крок 4).

Крок 6

Залучення батьків

Проведіть челендж «День без зайвих покупок»: запропонуйте дітям разом із батьками відмовитися від купівлі непотрібних речей на один день, обговоріть результати: що змінилося, які відчуття викликав цей челендж?

Запропонуйте батькам разом із дітьми реалізувати проекти вдома, наприклад, сортування сміття чи створення мінігородів на підвіконні. Запропонуйте батькам запровадити вдома систему сімейного «екокалендаря», де вони позначатимуть дні сортування сміття, висадки рослин або прогулянки в природу.

Крок 7

Узагальнення та систематизація

Узагальнюйте та систематизуйте знання дітей про збереження природи, обговорюючи різні ситуації в побуті, іграх, на прогулянках. Не забувайте про відстеження показників розвитку: спостерігайте за поведінкою дітей, оцінюйте рівень їхніх знань та навичок. Проводьте рефлексію з дітьми: що їм найбільше сподобалося, що нового вони дізналися, яку добру справу для природи вони хотіли б зробити.

Таблиця 7

Етапи реалізації	Критерії експериментування	
	Дослідження та знайомство з природними об'єктами	Вивчення фізичних властивостей предметів
Показники розвитку		
перший місяць	Досліди з рослинами: знання про різноманіття рослин у місцевому парку або на ділянці закладу дошкільної освіти; спостереження за рослинами: визначати їхні види, кольори квітів, форму листя, визначати, як вони змінюються в різні пори року; виготовлення фарб із рослин; спостереження за ростом рослин за умов різного освітлення, ґрунту, вологості; обстеження листків різних видів дерев (окремо в різні пори року); висаджування рослин у ґрунт тощо.	Магнітність предметів: знання про те, які предмети притягуються до магніту й чому це відбувається, використовуючи магніти різних форм і сил, щоб вивчати, як вони впливають на різні матеріали.
другий місяць	Досліди з ґрунтом: знання про властивості різних типів ґрунту (пісок, глина, чорнозем) та їхній вплив на ріст рослин, як різні види ґрунту пропускають воду тощо.	Плавучість і тяжіння: знання про те, які предмети плавають і які тонуть у воді, експериментуючи з різними матеріалами та формами, щоб зрозуміти, як впливає об'єм і вага на плавучість предметів.
третій місяць	Дослідження погоди: знання про погоду, визначення температури, величини опадів, напрямки вітру тощо.	Теплопровідність: знання про те, які матеріали швидко нагріваються й охолоджуються, використовуючи різні метали, тканини або інші матеріали з різними теплопровідними властивостями.
четвертий місяць	Досліди, об'єктом яких є людина: знання про людське тіло, його можливості та реакцій на різні фактори (тінь; дослідження зросту протягом року; вивчення систем життєдіяльності людського організму: нервова, травна, дихальна, серцево-судинна, покривна системи) тощо.	Еластичність і гнучкість: знання про те, які матеріали можна розтягнути або стиснути і як вони повертаються до своєї первісної форми. Наприклад, дослідити гумку, ганчірки та інші матеріали.
п'ятий місяць	Досліди з водою: знання про стани води в природі (холодна, гаряча вода, лід, пара); властивості води (прозора, немає форми, кольору, запаху) тощо.	Звукопровідність: знання про те, які матеріали передають звук і як. До прикладу, стукати по різних предметах і слухати, які з них видають звук і який це звук.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Крок 1

Підготовчий

З'ясуйте рівень знань дітей про об'єкт дослідження за допомогою запитань або інших засобів, методів чи прийомів. Створіть проблемну ситуацію та мотивуйте дітей до дослідницької діяльності, попросіть дітей розповісти про об'єкт дослідження (що вони знають), цікавити проблемною ситуацією, допомогти підготувати робочі місця та необхідний матеріал.

Проведіть інструктаж із техніки безпеки, якщо діти вже проводили схожий дослід, то спонукайте дітей до пояснення правил поведінки під час досліду.

Крок 2

Початок досліду

Обговоріть тему досліду. Створіть умови для висування гіпотез. Надайте допомогу в разі потреби. Обговоріть із дітьми алгоритм дій під час досліду, використовуючи схеми (зразок на малюнку), на яких за допомогою схематичних зображень показано послідовність дій досліду.

Крок 3

Проведення досліду

Проведіть дослід, пояснюючи свої дії. Спостерігайте за діями дітей, коригуйте правильність виконання досліду, допомагайте в разі необхідності. Ускладнюйте завдання досліду або запропонуйте інший варіант його проведення (залежно від ситуації, до прикладу, дослід виявився досить легким для дітей, тому всі швидко впоралися).

Крок 4

Підбиття підсумків

Підбийте підсумки досліду: що сталося? Перевірте правильність висунутих дітьми гіпотез, поясніть, що відбулося з об'єктом досліду з наукової позиції доступною мовою для дітей. Наприклад: у досліді «Веселка» вода з розчиненими барвниками вбирається в паперові серветки й так піднімається вгору. Коли серветки повністю забарвлюються, забарвлена вода буде заповнювати порожні склянки, змішуючи в них кольори. Діти на цьому етапі намагаються відповісти на запитання «Що сталося?», перевіряють свої припущення / гіпотези, розуміють, що відбулося під час досліду з об'єктом і чому.

4. ГРА

ДИТЯЧА ГРА: КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ

ТВОРЧІ ІГРИ

Таблиця 8

Етапи реалізації	Критерії		
	Самостійність у створенні задуму та його реалізації	Креативність уява	і Емоційна залученість та рольова поведінка
Показники			
перший місяць	<p>Уміння ініціювати гру без допомоги дорослих, використовувати раніше набуті знання про навколишній світ, систематизувати та використовувати більш складні ігрові засоби.</p> <p>Індивідуальні ігри-стратегії «Транспорт у місті», «Парк динозаврів» тощо.</p> <p>Групові сюжетно- рольові ігри «Сім'я», «Лікарня», «Магазин одягу / техніки», «Парк розваг», «Подорож».</p>	<p>Фантазування, уміння вигадувати персонажів, події та ігрові ситуації.</p>	<p>Бажання занурюватися в гру індивідуально чи колективно, уміння дотримуватися правил гри.</p>

<p>другий місяць</p>	<p>Уміння придумувати нові сюжети, ролі, ігрові ситуації незалежно від дорослого чи інших дітей; уміння розрізняти фантастичний (казковий) і реалістичний (реальні людські взаємини) сюжети. Ігри-драматизації: інсценування казок, оповідань чи вигаданих історій «Три ведмеді», «Космічна експедиція», «Супергерої в дії». Сюжетно-рольові ігри: «Лікар-офтальмолог», «Показ мод», «Кав'ярня», ігри за мотивами улюблених мультфільмів.</p>	<p>Внесення нових елементів у гру, уміння трансформувати сюжет.</p>	<p>Уміння домовлятися, розподіляти ролі, взаємодіяти з іншими учасниками гри; уміння узгоджувати власні ігрові дії з діями однолітків, погоджувати ролі як із різним змістом (лікар-офтальмолог – пацієнт), так і з подібним змістом (лікар – медсестра), а також ті, що прямо не пов'язані між собою (лікар – водій) тощо.</p>
-----------------------------	---	---	---

<p>третій місяць</p>	<p>Уміння організувати ігровий простір, використовувати іграшки та предмети-замінники, створювати з різних видів конструкторів споруди, транспорт, меблі та інші засоби гри, добирати атрибути, музичний супровід, наприклад, у сюжетно-рольових іграх «Зірковий концерт», «Будинок моди – модельєри», «Парк для диких тварин».</p>	<p>Уміння комбінувати різні ігрові елементи, ролі, предмети.</p>	<p>Уміння емоційно відтворювати поведінку, мовлення персонажів; уміння підігрувати партнерові в грі.</p>
<p>четвертий місяць</p>	<p>Здатність приймати самостійні рішення у процесі гри. Приклади сюжетно-рольових ігор: «Поліціанти», «Супермаркет», «Лікар-стоматолог».</p>	<p>Використання нестандартних рішень під час організації гри.</p>	<p>Демонстрація емоцій, що відповідають сюжету гри, дотримання рольової поведінки під час взаємодії.</p>
<p>п'ятий місяць</p>	<p>Здатність планувати та реалізовувати свої ідеї, наприклад, у сюжетно-рольових / конструкторських іграх «Будівельники – ляльковий будинок», «Будівельники – багатоповерхові дороги й парковки».</p> <p>Сюжетно-рольові ігри: «Хлібний кіоск – пекарі», «Вихователь і діти».</p> <p>Конструкторські ігри / стратегії: створення різних споруд із конструктора, кубиків чи інших матеріалів. «Будівництво міста», «Фантастичний космічний корабель».</p>	<p>Оригінальне виконання ролі, побудови ігрових обставин.</p>	<p>Доброзичливе ігрове спілкування з однолітками; радість і задоволення від процесу гри.</p>

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОРГАНІЗАЦІЇ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Крок 1

Збагачення життєвого досвіду.

Створіть умови для виникнення сюжетно-рольової гри через збагачення життєвого досвіду за допомогою: екскурсій, спостережень, бесід, дидактичних, рухливих ігор, ілюстрацій, читання дитячої художньої літератури, перегляду мультфільмів тощо).

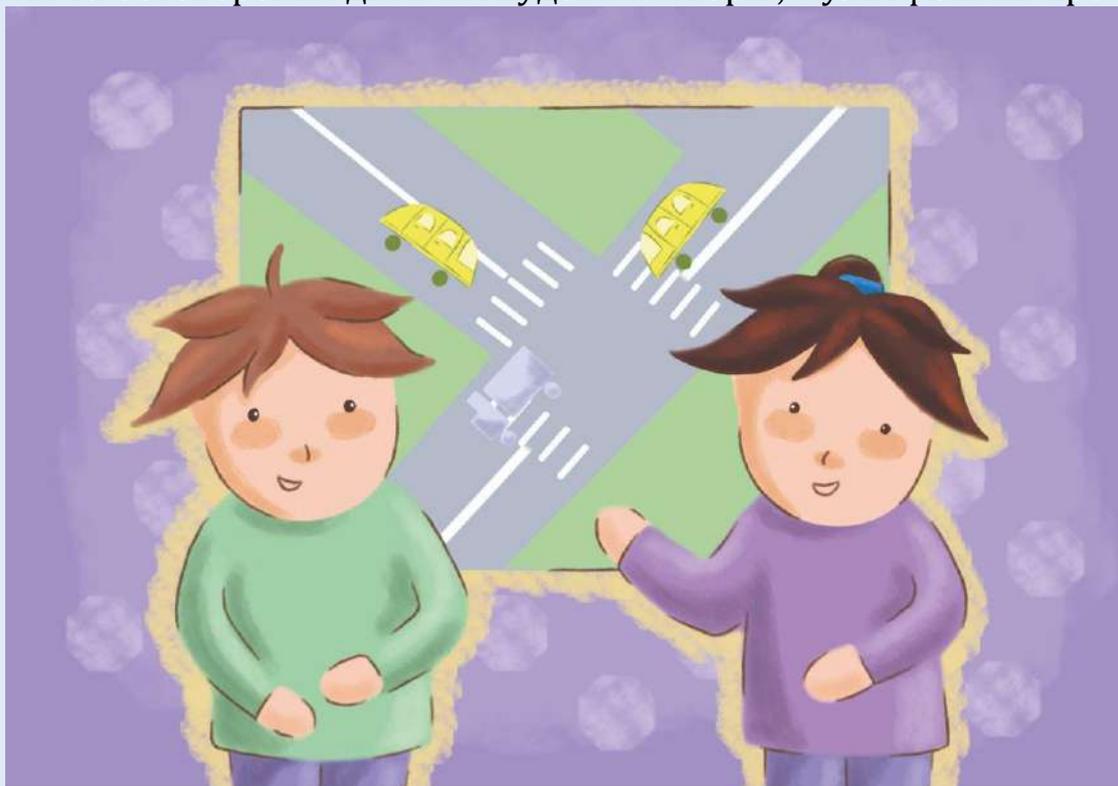
Наприклад, створюючи умови для сюжетно-рольової гри «Водії», маємо організувати екскурсії: на вулиці міста / села / селища, де розглянути особливості розмітки вулиць, пішохідні переходи, роботу світлофорів або регулювальника, уточнити й закріпити знання про види транспорту та його призначення; в автопарк, у гараж індивідуальних машин; до перехрестя; до бензозаправки; до залізничного переїзду тощо.

Разом із дітьми можна організувати спостереження за легковим і вантажним транспортом; за роботою водіїв автобуса, тролейбуса, трамвая, маршрутного таксі тощо.

Закріплюйте знання дітей про роботу водіїв під час бесід на різноманітні теми, наприклад: «Як водій екскаватора готується до роботи», «Обов'язки водія трамвая» тощо.

Важливим засобом збагачення досвіду дошкільників про роботу водіїв на різних видах транспорту є проведення тематичних дидактичних ігор: «Куди їдуть машини», «Що треба для поїздки?», «Підбери вантаж для машин», «Що потрібно шоферу для роботи?», «На воді, у повітрі, на землі», «Буває – не буває», «На чому я подорожую», «Хто чим керує», «Дорожні знаки», «Пішоходи і транспорт», «Хто проїде першим».

Ефективний засіб – проведення рухливих ігор: «Літаки, автомобілі, кораблі», «Кольорові автомобілі», розгляд ілюстрацій різного транспорту, читання та обговорення дитячих художніх творів, мультфільмів про водіїв.

Крок 2

Створення предметно-ігрового середовища

Забезпечте якісне предметно-ігрове середовище (осередки інтересів) для розгортання сюжетно-рольової гри. До прикладу, гра «Водії» передбачає наявність: іграшкових машинок (легкові, вантажні, автобуси, таксі), а також матеріалів для створення макетів автомобілів (картонні коробки, іграшкове кермо тощо); килимка з розміткою дороги, перехрестями, парковками; пластикових/ дерев'яних моделей доріг, мостів, заправних станцій; набору дорожніх знаків, світлофорів; іграшкового набору для ремонту автомобілів; макетів будівель (кубики) та ін. Крім того, необхідно потурбуватися про наявність костюмів: жилетів «водіїв», куртки з рефлекторними вставками, шапки (наголовники) для створення образу водія. Не зайвими будуть: бейджики з ролями «водій», «пасажир», «поліціант», «працівник АЗС»;

папірці, що імітуватимуть паперові гроші, квитки для «пасажирів», наліпки для імітації номерних знаків та ін.

Крок 3

Мотивація та підтримка дітей

Мотивуйте, заохочуйте та підтримуйте прагнення дітей гратися: створюйте позитивну атмосферу, обговоріть ідеї для гри, якщо діти просять про допомогу, підберіть / виготовте разом із дітьми необхідні ігрові атрибути. Якщо діти не завершили гри, залиште осередок для продовження гри, що сприяє її розгортанню та ускладненню. Якщо сюжет гри вичерпано, спонукайте дітей скласти іграшки та інші засоби.

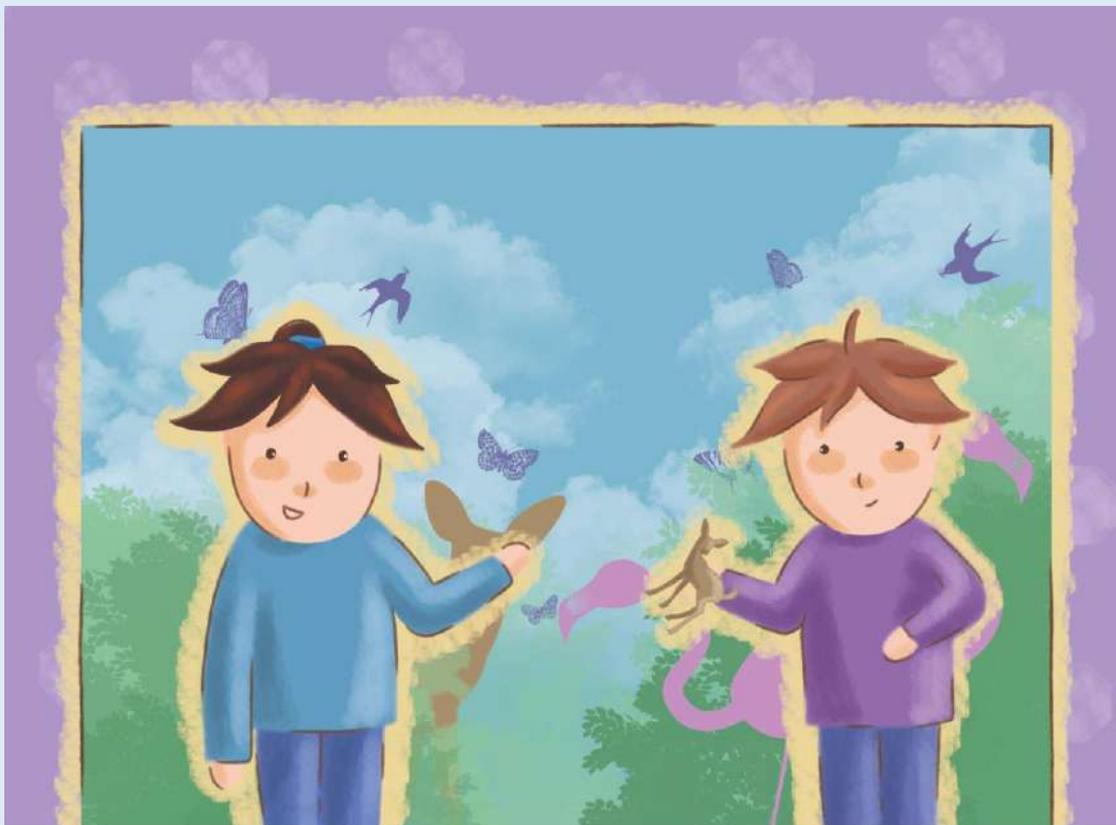

Крок 4

Супровід та залучення до гри

Утримуйте в полі зору всіх учасників гри, а за потреби долучайтеся як учасник. Заохочуйте взаємодію через запитання, наприклад: «Кого ти запросиш допомогти побудувати тобі гараж?». Допоможіть дітям упоратися з конфліктами чи труднощами в грі.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕЖИСЕРСЬКОЇ ГРИ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Крок 1

Створення умов для виникнення режисерської гри

Створіть умови для виникнення режисерської гри. Одна з необхідних умов – спокійна сприятлива, тиха атмосфера. Найсприятливіший час для індивідуальної режисерської гри тоді, коли дитина першою прийшла в заклад дошкільної освіти, або першою прокинулася після денного сну, або останньою чекає батьків. Для дітей старшого дошкільного віку важливі як індивідуальні, так і спільні режисерські ігри.

Крок 2

Збагачення досвіду дитини

Читайте дітям художньою літературу, організовуйте бесіди на різноманітні теми. Спостереження, екскурсії, подорожі, перегляд мультфільмів також збагачують досвід дитини старшого дошкільного віку. Наприклад, щоб організувати режисерську гру «Життя під водою», ви можете (за можливості) організувати екскурсію до океанаріуму, перегляд науково-популярного фільму, у якому транслюють особливості життєдіяльності морських підводних мешканців.

Крім екскурсій та подорожей, корисним буде розглядання книжок: книга «Маленькі дослідники. Підводний світ», написана Рут Мартін та проілюстрована Алланом Сандерсом, насичена яскравими ілюстраціями та захопливими фактами про морських жителів, світовий океан, коралові рифи та полярні води; книга «Моя перша шукайка-помічайка. Підводний світ» – Віммельбух, автором якого є Джо Мун. Віммельбух (від німецького «Wimmelbuch») – це ілюстрована книга для дітей із великими сторінками, з детальними, насиченими ілюстраціями. У ній, зазвичай, майже немає тексту або він обмежується короткими підписами, водночас акцент зроблено на візуальній складовій. Ця книга пропонує малюкам весело провести час, шукаючи підводних тварин, визначаючи кольори на кораловому рифі та розплутуючи лабіринти.

Крок 3

Організація спільної творчої діяльності

Мотивуйте дитину до спільної творчої діяльності з вихователем та однолітками зі створення макету / декорації для режисерської гри, атрибутів для макету, використовуйте картон, кольоровий папір, пластилін, фарби, фігурки жителів водойм тощо.

Крок 4

Підтримка та взаємодія

Утримуйте в полі зору всіх учасників гри, а за згодою / проханням дитини долучайтеся як учасник. Заохочуйте взаємодію через запитання, наприклад: «Хто живе у мушлі? Як називається найбільша тварина в океані? Які кольори можуть мати корали?». Допоможіть дітям впоратися з конфліктами чи труднощами в грі.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ГРИ

(гра-драматизація з кількома персонажами з народних казок)

Крок 1

Підготовка тексту твору

Підберіть твір, близький до інтересів дітей, з огляду на їхній досвід. Твір (фрагмент твору) має бути зрозумілим, містити ролі, що відповідають віковим можливостям дітей.

Потурбуйтеся про те, щоб діти засвоїли літературний текст. Ефективними методами запам'ятовування є: читання або розповідання тексту вихователем; прослуховування дітьми тексту у звукозапису; бесіда з дітьми про особливості характерів голосів персонажів; переказування змісту тексту, під час якого діти закріплюють у своїй пам'яті послідовність подій, що відбуваються, прямої мови персонажів та ін.; переказування за виконаними дітьми ілюстраціями, сюжетними малюнками тощо. Наприклад, організовуючи театралізацію української народної казки «Рукавичка», можемо використати аудіоказку, мультфільм.

Крок 2

Творче залучення та вправи

Запропонуйте дітям намалювати події або героїв твору, що театралізується. Для гри-театралізації «Рукавичка» можна запропонувати намалювати рукавичку, зайчика, лисичку та ін.

Організуйте виконання вправ, спрямованих на розвиток мовлення: «Подуй на свічку», «Ш-ш-ш», «Відгадай, хто говорить», «Повтори з різною інтонацією»; розвиток міміки і жестів «Зобрази емоцію», «Чарівне дзеркало»; формування виразних рухів «Ходи як...», «Живі скульптури»; розвиток уваги, уяви й фантазії «Що змінилося?» «Що було далі?», «Хто я?»; формування соціальних взаємодій: «Передай емоцію».

Крок 3

Розподіл ролей і репетиції

Допоможіть розподілити ролі за бажанням дітей та вивчити слова персонажів твору. Організуйте репетиції уривків твору. Наголосіть на послідовності розгортання сюжету. Визначте з дітьми розміщення героїв під час гри. На цьому етапі важлива відзнака та заохочення дітей до творчості, пошуку й імпровізації.

Крок 4

Підготовка атрибутів і декорацій

Підготуйте атрибути й декорації, підберіть музичний супровід та проведіть із ним репетицію. Наголосіть на обов'язках дітей щодо підготовки реквізиту та зміни декорацій.

Крок 5

Проведення театралізованої гри

Заохочуйте дітей до театралізованої гри з використанням усіх атрибутів. Підбийте підсумки.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРИ –
ЕКСПЕРИМЕНТУВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Крок 1

Попередня робота з формування інтересу до досліджень

Проведіть попередню роботу з формування інтересу до досліджень, експериментів, відкриттів, спираючись на попередній досвід старших дошкільників про навколишній світ. Наприклад, організовуючи гру-експериментування «Властивості води», можемо провести попередню бесіду про воду та її властивості. Поставити запитання, що стимулюватимуть дитину до розмірковувань (Чи змінюється форма води, якщо налити її в різний посуд? Чому вода розтікається?)

Крок 2

Знайомство з обладнанням та демонстрація простого досліду

Продемонструйте дітям обладнання, яке можна використовувати під час експериментальної діяльності. Закріпіть знання про основні правила роботи з обладнанням для дослідницької діяльності. Разом із дітьми проведіть простий дослід, наприклад, зафарбовування води фарбою. Дайте зразок порівняння, опису результатів досліду та елементарних висновків.

Крок 3 Створення умов для самостійного чи групового експериментування

Створіть умови для самостійного чи групового експериментування. Підготуйте матеріал, до прикладу, для гри-експериментування «Властивості води»: гумову рукавичку, повітряну кульку, склянку

Візьміть гумову рукавичку (кульку чи склянку), обережно наповніть її водою. Разом із дітьми поспостерігайте, як вода набула форми рукавички. Прокоментувати разом із дітьми те, що відбулося.

Забезпечте умови для експериментування дітей, а саме: дайте дітям глечики / паперові скляночки з водою й тацю / миску на випадок, якщо вода розлілється, а також гумові рукавички, щоб діти могли повторити ігрові дії – експериментування самостійно.

Крок 4 Заохочення до творчого підходу та комбінування методів

Для розвитку творчого підходу до гри-експериментування заохочуйте дітей до комбінування різних матеріалів і методів дослідження та до вигадання власних експериментів. Зробіть, наприклад, такий самий дослід, як із гумовою рукавичкою з іншими ємностями (колба, поліетиленовий мішечок, надувна кулька, різні склянки). Спонукайте дітей зробити самостійний висновок із проведеного експерименту.

Крок 5 Обговорення результатів і рефлексія

Допоможіть старшим дошкільникам у формулюванні висновків, обговоріть труднощі, що виникли під час гри-експериментування, шляхи їх подолання. Організуйте спільні розповіді про проведені ігри-експерименти.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ

Крок 1

Ознайомлення з назвою гри та дидактичним матеріалом

Ознайомте дітей назвою гри, з дидактичним матеріалом, який буде використаний у грі (предмети, картинки, фішки, фігурки тварин та ін.). Наприклад, знайомлячи дошкільників із дидактичною грою «Коли це буває», повідомте: «Діти, сьогодні ми пограємо з вами в гру, яка має назву «Коли це буває», покажіть карти з зображенням різноманітної діяльності дорослих та дітей, які відповідають певній порі року та великі ілюстрації із зображенням пір року («весна», «літо», «осінь», «зима»).

Крок 2

Пояснення ходу та правил гри

Поясніть хід і правила гри: усі учасники сідають півколом на килимок, ви показуєте по черзі картки із зображенням діяльності, а діти визначають, коли це буває: улітку, восени, навесні чи взимку.

Поясніть, що потрібно виконати низку завдань, дотримуючись правил: не викрикувати, не підказувати, завдання виконує визначена вами дитина.

Крок 3

Демонстрація виконання ігрових завдань

Покажіть дітям, як правильно виконувати ігрові завдання. Граючи в гру «Коли це буває», поясніть, що завдання з визначення пори року можна виконати, навчившись розрізняти їхні ознаки, а для цього закріпити знання про природні явища та поведінку людей у різні пори року.

Крок 4

Розподіл ролей, участь у грі

Визначтеся з роллю, яку будете виконувати. Міра безпосередньої вашої участі в грі залежить від віку дітей, рівня їхньої підготовки, складності дидактичного завдання, ігрових правил. Беручи участь у грі, спрямовуйте дії гравців (порадою, питанням, нагадуванням).

Крок 5

Підбиття підсумків та фіксація результатів

Підбиття підсумків та фіксація результатів гри може бути у вигляді висновків, спільних речівок, відзначення ігрових дій кожного учасника як позитивних; визначення команди-переможниці та ін.

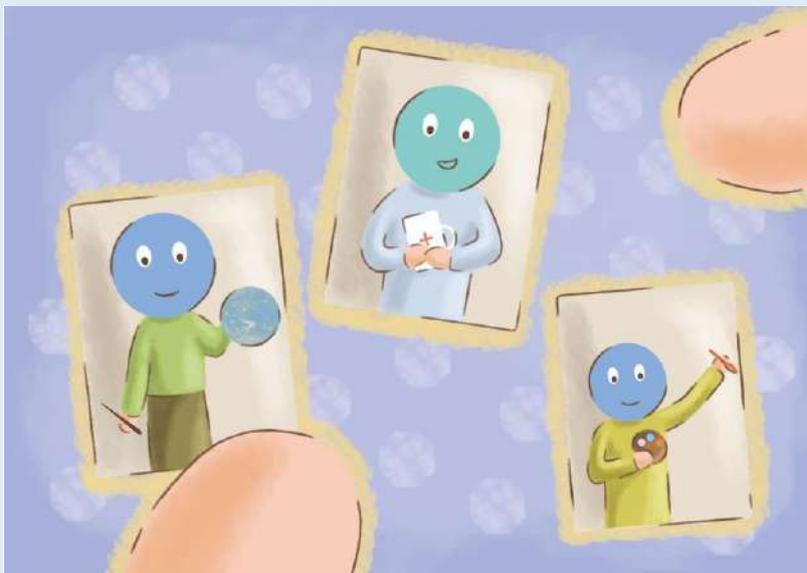
Зафіксуйте та проаналізуйте результати кожної дитини.

Приклад застосування алгоритму, ураховуючи всі кроки:

Дидактична гра «Хто ким може бути?»

Мета - ознайомити дітей старшого дошкільного віку з різними професіями та формувати уявлення про гендерну рівність, кидаючи виклик стереотипам про те, що жінки та чоловіки мають виконувати різні ролі.

Необхідні матеріали: картки із зображеннями різних професій з обличчями у вигляді смайликів (наприклад, пожежник, лікар, учитель, військовослужбовець, пілот, кухар, учений, танцюрист, фермер, художник, вихователь у садочку та ін.).

Мішечок / коробка / цупкий конверт для витягування карток.

Три коробки або кошики з написом «Хто може виконати цю роботу?» із символами хлопчик, дівчинка та одночасно хлопчик і дівчинка.

Реквізит або костюми, пов'язані з професіями.

Налаштування гри. Ознайомте дітей з назвою гри, з дидактичним матеріалом, який буде використаний у грі.

Розкладіть картки та елементи костюмів і реквізиту для кожної професії та розмістіть їх так, щоб діти могли бачити.

Підготуйте конверт і складіть туди картки, щоб діти витягували їх по одній.

Інструкції гри (пояснення ходу й правила гри).

Вступ (5 хвилин):

Почніть із невеличкої дискусії: «Ким ти хочеш стати, коли виростеш, і чому саме ця професія найкраща?»

Запитайте: «Чи можуть хлопці та дівчата виконувати однакову роботу? Чому так або ні?». Поки що не узагальнюйте відповідей дітей та не поспішайте з висновками.

Правила: Учасник витягує картку, називає професію, серед реквізиту знаходить річ, яка пов'язана з цією професією, та кладе у відповідну коробку.

Хід гри (15–20 хвилин)

Одна дитина витягує картку з конверта й повідомляє професію (наприклад, «Це пожежник»).

Група коротко обговорює роль: «Що робить пожежник?», дотримуючись правила висловлюватися тоді, коли тебе обрано лічилкою «Один, два, три, зараз говориш ти!».

Потім дитина кладе картку в коробку хлопчика, або в коробку дівчинки, або в коробку хлопчика й дівчинки. Знаходить із реквізиту іграшковий вогнегасник (може бути попередньо виготовлений із матеріалів вторинного використання дітьми разом із вихователем).

Запитайте групу: «Чи може дівчина бути пожежником? Чи може хлопець бути пожежником?»

Заохочуйте дискусію, щоб кинути виклик стереотипам. Наприклад, якщо дитина каже: «Тільки хлопчики можуть бути пожежниками», м'яко виправте це та поясніть прикладами чи історіями.

Підкресліть: «Усі роботи може виконувати будь-хто, незалежно від того, хлопчик це чи дівчинка».

Завершення: Рольові дії (за бажанням, 10 хвилин). Нехай діти одягнуться або використають елементи костюму та реквізит, щоб відчути себе представниками різних професій.

Підсумок (5–10 хвилин).

Зберіть дітей і повторіть ключове повідомлення: «Хлопці та дівчата можуть виконувати будь-яку роботу, про яку мріють!». Наведіть приклади реальних людей, які ламають стереотипи (наприклад, жінки-пілоти, чоловіки-медбрати, чоловіки-вихователі в дитячих садках).

Закінчіть фразою, яка надихає: «І дівчата, і хлоп'ята можуть ким завгодно стати! Крок за кроком йдемо до цілі ми, веселі та умілі!».

Результати навчання:

Визнавати різні професії та їхню роль у суспільстві.

Зрозуміти, що стать не обмежує кар'єрних можливостей.

Виховувати повагу та формувати інклюзивність серед однолітків.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОРГАНІЗАЦІЇ РУХЛИВОЇ ГРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Крок 1

Збір дітей на гру

Зберіть дітей на гру за попередньою домовленістю, указівкою, іграшкою, звуковим сигналом, але з елементами змагань.

Крок 2

Організація простору для гри

Розташуйте дітей якнайзручніше (півколом, колом, у шеренгу). Наприклад, граючи в гру «Мишоловка», запропонуйте розташуватися колом.

Крок 3

Створення інтересу до гри

Створіть ситуативний інтерес до гри. Проведіть бесіду про раніше побачене, створіть ігрову ситуацію, використайте художнє слово, загадайте загадку. Наприклад, щоб зацікавити дітей на гру «Мишоловка», запропонуйте відгадати загадку про мишку.

Крок 4

Оголошення назви гри та пояснення змісту

Повідомте назву гри та поясніть зміст, назвіть персонажів, укажіть, які рухи хто виконує. Розподіліть ролі. Можна використати лічилку, стрілочку, обруч, паличку, жеребкування або ведучим призначити того, хто першим відгадає загадку.

Вихователь говорить: «Зараз ми з вами пограємо в гру, яка має назву «Мишоловка». Спочатку поділимося з вами на дві групи. Хлопчики утворюють коло – мишоловку. Дівчатка – миші. Тобто хлопчики будуть ловити дівчаток та навпаки».

Крок 5

Пояснення правил гри

Поясніть правила гри, якщо гра відома, пригадайте правила. Граючи в «Мишоловку» вперше, оголосіть правила: на початку гри коло «Мишоловка» (хлопчики) рухатимуться праворуч. Не присідати, доки не почуєте слово «Лови!». Мишкам (дівчаткам / хлопчикам) не розривати кола та не пробігати під опущеними руками). Щоб переконатися, що діти запам'ятали правила гри, пропонуємо промовити віршик, який звучатиме спочатку: «Як ж ви, миші, знахабніли – Все погризли, все поїли! Наше коло міцненьке – Переловим вас швиденько!».

Виконуйте роль судді, за потреби беріть участь у грі. Підказуйте дітям, які розгубилися, допомагайте, стежте за дотриманням правил гри.

Крок 6

Закріплення правил гри

Закріпіть правила. Варто це робити не колективно, а окремо. Запитайте: «Марійко повтори, будь ласка, що мають робити мишки?», «Матвійку, а ти нагадай, що робитимуть хлопчики?» «Андрійку, у який бік починатиме рухатися «Мишоловка»?»

Крок 7

Підбиття підсумків гри

Підбийте підсумки гри, відзначте тих, хто був швидким, спритним, дотримувався правил. Проаналізуйте, чи вдалося досягти успіху в грі, хто був старанний, а хто заважав і порушував правила. Укажіть на сильні сторони дітей і запевніть, що помилки можна виправити.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОРГАНІЗАЦІЇ КОНСТРУКТИВНО-БУДІВЕЛЬНОЇ ГРИ

Крок 1

Визначення теми, мети та підготовка до гри

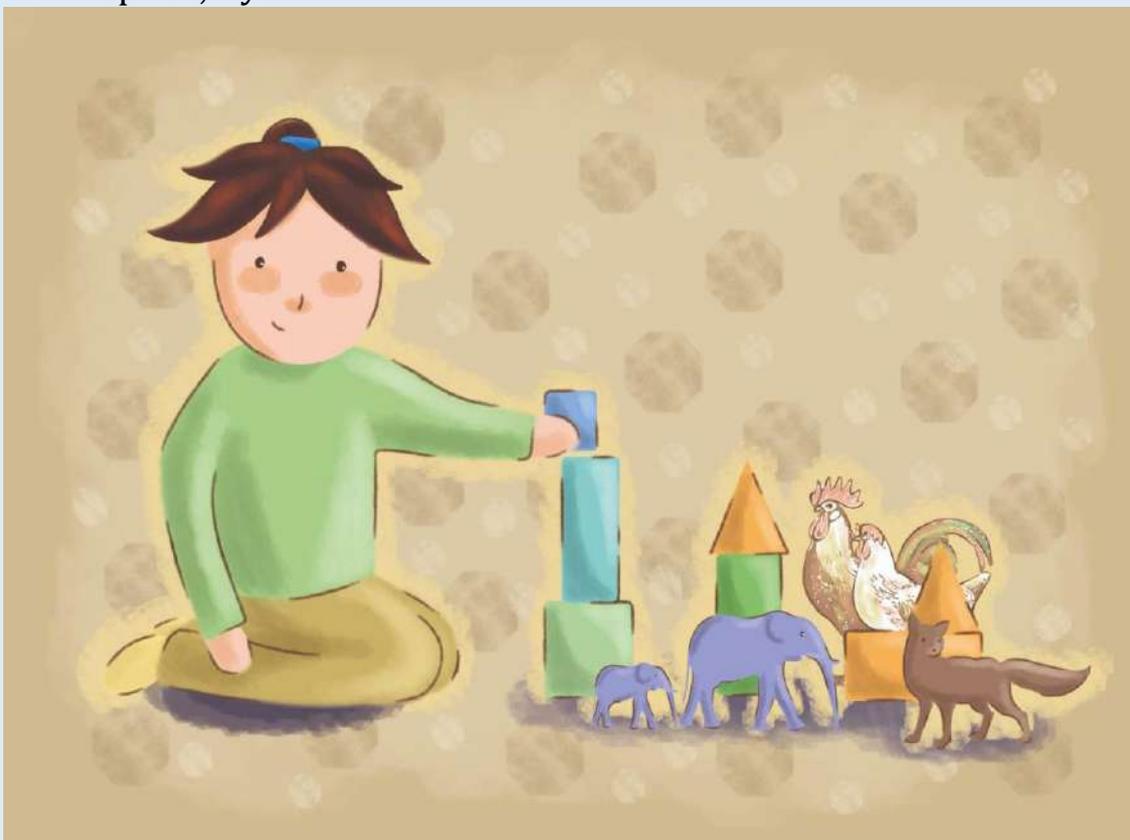
Визначте тему та мету організації конструктивної діяльності. Наприклад, мета конструктивно-будівельної гри «Ферма для старих тварин» – сприяти розвитку просторового мислення, дрібної моторики, творчих здібностей та уяви дітей старшого дошкільного віку. Спонукайте дітей грати в ігри, що дають відповідь на сучасні виклики та проблеми.

Формуйте уявлення про поважне ставлення до тварин, про те, що зараз люди створюють притулки для покинутих або старих тварин. Попередньо організуйте екскурсію до притулку тварин, щоб діти побачили, як волонтери піклуються про тих, кого покинули. Розкажіть історії про добрих героїв, які врятували тварин або дбали про них.

Крок 2

Підготовка матеріалів та організація простору

Підготуйте різноманітний будівельний матеріал: конструктори, кубики, папір, природні матеріали та організуйте простір для гри: зона для будівництва та зберігання матеріалів. Для гри «Ферма» підготуйте набір іграшок «Ферма», кубики.

Крок 3

Створення мотивації для гри

Створіть мотивацію для початку будівельно-конструктивної гри. Зверніть увагу на те, що для свійських тварин потрібно облаштувати безпечне місце, щоб вони не розбіглися і ніхто не завдав їм шкоди.

Крок 4

Керівництво процесом гри та будівництва

Здійснюйте керівництво грою залежно від рівня сформованості конструктивних умінь дошкільників та обраного способу конструювання. Будуючи ферму, діти роблять до висновок про необхідність спорудження огорожі навколо ферми, хліва для худоби, будиночка для птахів та будки для собаки тощо. Діти самі вибирають запропонований будівельний матеріал і методом наставляння деталей впритул одна до одної, різними способами вибудовують огорожу, споруди ферми.

Крок 5

Перевірка зручності конструкції

Запропонуйте дітям заселити ферму тваринами (фігурки корів, поросят, овечок, птиці) і перевірити, чи достатньо їм місця, чи зручно їм.

Крок 6

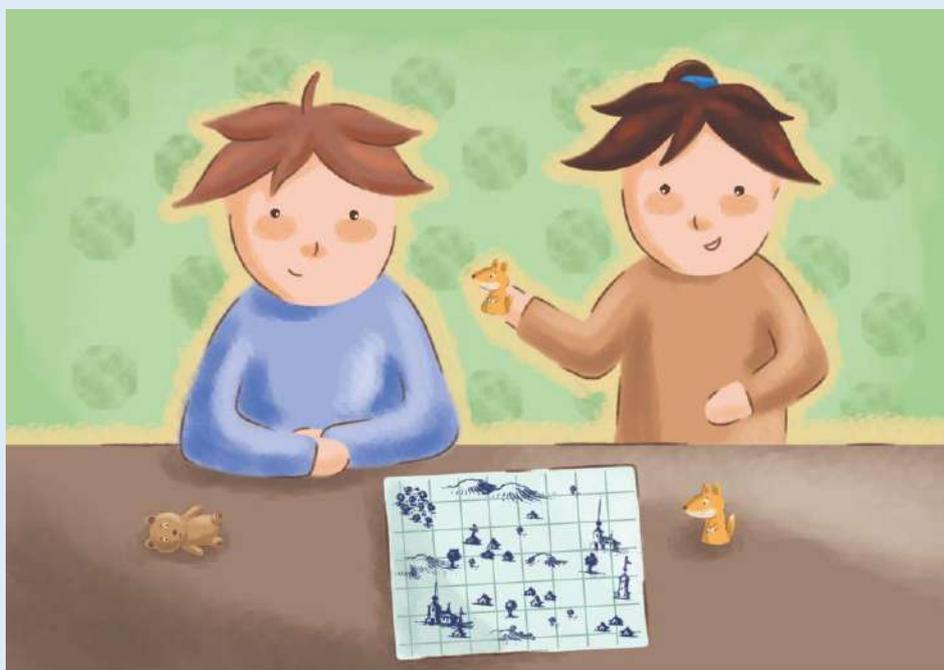
Оцінка результату, рефлексія та прибирання

Після закінчення будівництва помилуйтеся разом з дітьми створеною «Фермою», поставте запитання про особливості життя мешканців ферми.

Обов'язково нагадайте дітям, що тварин необхідно поважати, дбати про те, щоб вони смачно їли та мали місце для прогулянок, щоб мали великі, теплі та зручні приміщення, де б могли відпочивати. Покажіть фото або відео, який вигляд мають доглянуті тварини та занедбані. Поясніть, що поганий догляд може призводити до хвороб і страждань.

За необхідності після завершення гри нагадайте дітям, що потрібно прибрати будівельний матеріал, якщо гра не завершена, залиште локацію й повідомте дітей, що вони згодом можуть повернутися до гри.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ ОРГАНІЗАЦІ НАСТІЛЬНО-ДРУКОВАНОЇ ГРИ

Крок 1

Підготовка до гри

Підготуйтеся до проведення настільно-друкованої гри. Ознайомте дітей із правилами, щоб вони зрозуміли механізм і мету гри. Перевірте, чи є всі компоненти в комплекті. Викладіть усі необхідні елементи гри: картки, фішки, фігурки, кубики, дошку, друковану основу. За необхідності зробіть підготовчі налаштування на ігровій дошці / основі: установіть фішки, розкладіть картки.

Крок 2

Визначення учасників і старт гри

Визначте кількість гравців, а також того, хто починає гру (можна кинути кубик, використати лічилку або застосувати інший метод випадковості). Запропонуйте здійснити перший хід у грі й наступні ходи, виконуючи дії відповідно до правил гри (наприклад, переміщувати фішки після кидання кубика, виконувати завдання).

Крок 3

Ігровий процес і спеціальні події

Зверніть увагу дітей на те, що в деяких іграх можуть бути спеціальні події, які змінюють хід гри, наприклад, під час потрапляння на певну чарунку маршрутної гри можна пропустити хід, повернутися на декілька чарунок назад. Після декількох ходів зробіть огляд ситуації, зверніть увагу, хто з гравців має перевагу або потребує змінити свою стратегію.

Крок 4

Завершення гри та визначення переможця

Гравця, який першим досягне мети (наприклад, досягне кінця маршруту, складе пазл / мозаїку та інше), оголосить переможцем. Після гри проведіть обговорення та обміняйтеся враженнями.

Крок 5

Прибирання

Після завершення гри обов'язково перевірте з дітьми стан та наявність компонентів, складіть і приберіть гру на місце, щоб підготуватися до наступного використання.

5. ОБРАЗОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ (МИСТЕЦТВО)

Таблиця 10

ОБРАЗОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ (МИСТЕЦТВО): КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ

Етапи реалізації	Критерії	
	Образотворення на основі уяви та досвіду	Творче самовираження в художньо-практичній діяльності: ліплення, конструювання, аплікування
	Показники розвитку	
перший місяць	Розуміння форм та кольорів: відтворення характерних ознак овочів, фруктів, ягід, квітів графічними засобами (олівці, фломастери, пастель, воскові крейди) за допомогою простих форм, основних і похідних кольорів.	Уміння аплікувати: вирізання простих форм із різноколірного паперу, наклеювання на аркуш; домальовування фломастерами предметної композиції, наприклад: «Букет осені», «Банка з огірочками та томатами»

	<p>Навички тематичного предметного малювання: «Спалах хризантеми», «Веселий кавунчик», «Соковиті груші», «Грона калини».</p> <p>Володіння навичками малювання під час вільної діяльності: експериментування в процесі використання різних форм та основних (жовтий, червоний, синій) і похідних (зелений, фіолетовий, жовтогарячий) кольорів («Спогади про літо», «Барви осені», «Квітограй осені»).</p> <p>Активна участь у творчих проєктах: створення продукту спільної художньої творчості для святкування Дня осені, наприклад: «Смаколики осені», «Осінні квіти», «Фруктово-ягідний пікнік»</p>	<p>Володіння прийомами ліплення: створення з пластиліну простої форми предметів в об'ємі комбінованим способом; відтворення характерних кольорів об'єктів, наприклад: «Ваза з фруктами та ягодами», «Дощечка з овочами».</p> <p>Володіння навичками конструювання з паперу об'ємної форми за допомогою закручування прямокутника в циліндр, кола – у конус, об'єднання деталей за допомогою клею, наприклад: «Кучерява морквичка», «Весела сунічка»</p>
<p>другий місяць</p>	<p>Володіння основними техніками зображення: відтворення характерних ознак тварин та об'єктів природи засобами різних художніх матеріалів (гуаш, акварель, олівці, фломастери, воскова крейда) та їх поєднання; відтворення хутра тварин, пір'я птахів, текстури кори дерев різними засобами художньої виразності (лініями, крапками, мазками, плямами).</p> <p>Володіння навичками тематичного предметного малювання: «Їжачок восени», «Пухнастий зайчик», «Старий дуб», «Лісові гриби».</p>	<p>Володіння навичками аплікування: симетричного вирізування з паперу, складеного навпіл; створення образу за допомогою різних матеріалів (папір різної фактури, тканина, осіннє листя, плоди каштана та інші природні матеріали), наприклад: «Лисичка», «Осіннє дерево».</p> <p>Володіння навичками ліплення: створення</p>

	<p>Володіння навичками вільного малювання: експериментування під час використання різних матеріалів (воскова крейда й акварель, трубочки для пиття, штампики тощо) та технік (штрихування, плямографія, аерографія, нанесення текстур), наприклад: «Домашній улюбленець», «Ліс восени».</p> <p>Навички втілювати свій задум у процесі реалізації творчих проєктів: створення художніх образів завдяки гармонійному поєднанню різних матеріалів і технік у виготовленні колективних робіт, наприклад: «Зоопарк», «Осінній ліс»</p>	<p>об'ємної форми з пластиліну пластичним і комбінованим способами;</p> <p>використання технічних прийомів (витягування, згладжування, нанесення рельєфів стекою), наприклад: «Казковий птах», «Здивована сова».</p> <p>Володіння навичками конструювання: обирати виразну основу для конструкції за формою, фактурою, кольором із різних видів паперу, природного матеріалу; додавати деталі для отримання виразного образу, наприклад: «Лисичка».</p>
<p>третій місяць</p>	<p>Навички декоративного малювання за мотивами українських народних ремесел: створення простих візерунків на формі за допомогою елементів геометричного або рослинного орнаментів; використання ритму й симетрії в композиції декору.</p> <p>Навички декоративного малювання: «Глечик-куманець», «Сорочка- вишиванка», «Керамічна тарілка», «Іграшка-свищик».</p> <p>Навички малювання в процесі вільної діяльності: вибір форми за бажанням, складання власного візерунка за допомогою знайомих чи вигаданих</p>	<p>Навички аплікування: складати папір навпіл, вирізати симетричні геометричні форми; складати орнамент із геометричних фігур у прямокутнику, наприклад: «Український килим», «Рушничок».</p> <p>Володіння прийомами ліплення: створювати декоративний образ посуду, іграшки в об'ємі за мотивами української кераміки конструктивним та</p>

	<p>декоративних елементів засобами художніх та нетрадиційних матеріалів, наприклад: «Чарівна скринька».</p> <p>Володіння навичками кооперації в процесі творчих проєктів: створення загальної композиції об'єднанням індивідуальних робіт із декоративними зображеннями посуду, іграшок, сувенірів, одягу, предметів побуту за мотивами українських ремесел, наприклад: «Український ярмарок», «День гарбуза в Україні», «Народні традиції нашого краю».</p>	<p>комбінованим способами; ділити глину, планувати свою роботу, удосконалювати прийоми: розривання, витягування, притискання, згладжування, наприклад: «Декоративний коник», «Кухлик».</p> <p>Володіння навичками конструювання: створення простих моделей із використаного паперу (тетропаки, пластикові пляшки, палички від морозива, картонні коробки) та природного (суха трава) матеріалів, наприклад: «Українська хата», «Годівничка для птахів».</p>
<p>четвертий місяць</p>	<p>Володіння навичками створення композиції й ритму в сюжетному малюванні: створення сюжетної композиції на всій площині аркуша; відтворення зв'язків між зображеннями, розміщення об'єктів на близькому, середньому та далекому планах.</p> <p>Володіння навичками сюжетного малювання: «Автомобільна подорож», «Зимові розваги», «Свято Різдва» (за мотивами українських художників-ілюстраторів Анастасії</p>	<p>Володіння навичками аплікування: створення сюжетної композиції засобами колажу з різних матеріалів (папір різної фактури, тканина, природні та викидні матеріали), наприклад: «Різдвяна листівка».</p> <p>Володіння навичками ліплення: створення художніх образів в об'ємі</p>

	<p><u>Стефурак, Віолетти Борігард, Володимира Штанка, Наталки Гайди, Юлії Пилипчатіної</u>).</p> <p>Вільне малювання: використання різних художніх матеріалів та технік для вираження власних ідей, розповідання про свій малюнок і враження, наприклад: «Улюблена казка» тощо.</p> <p>Володіння навичками дотримуватися домовленостей в процесі творчих проєктів: спільне виготовлення книжки «Українська кухня»; колективного панно «Вулиця нашого міста»; подарунків до Дня Святого Миколая, декорацій до театральної вистави за українською народною казкою «Рукавичка».</p>	<p>(предметів побуту, транспорт, споруди, фігурки казкових героїв) прийомами скачування, розкачування, сплющування, прищипування, відтягування, вдавлювання, загладжування, затирання, наприклад: «Сніговик», «Зимові ігри».</p> <p>Володіння навичками конструювання різдвяних прикрас із паперу, матеріалів вторинного використання (пластикові пляшки та кришки, паперові рулончики, алюмінієва фольга, гудзики, дрібні пластикові елементи) та природного (шишки, гілочки та палички, горіхи, насіння, суха трава, сухе листя та ягоди) матеріалу, наприклад: «Ялинкова іграшка», «Різдвяна зірка».</p>
<p>п'ятий місяць</p>	<p>Володіння навичками декоративного малювання за мотивами українського декоративного живопису: створення декоративних образів за допомогою форми, кольору, композиції, ритму; відтворення</p>	<p>Володіння навичка ми аплікування: створювати декоративну композицію засобами площинної аплікації, за допомогою складання, вирізування,</p>

	<p>простих форм рослин, тварин, природних об'єктів, будівель та декорування їх лініями, крапками, мазками.</p> <p>Володіння навичками декоративного малювання: «Різдвяна ялинка», «Святвечір», «Казкова зима», «Фантастичний звір» за мотивами Марії Примаченко, Марфи Тимченко, Олесі Вакуленко, Інни Вапнярської.</p> <p>Володіння навичками комбінування матеріалів у процесі вільного малювання: дослідження художніх та нетрадиційних матеріалів для створення текстур і візерунків: штампування овочами, губкою; краплення піпеткою, пальцем; елементів аплікації, об'ємних елементів із пластиліну, природних матеріалів (насіння, камінці, гілочки).</p> <p>Уміння взаємодіяти в команді в процесі реалізації творчих проєктів: ознайомлення з творчістю українських художників, орнаментами декоративного живопису; розвиток комунікативних навичок; розвиток спостережливості, уваги до деталей і логічного мислення. «Фантастичний світ Марії Примаченко», «Барвіста краса рідного краю», «Зимові свята».</p>	<p>гофрування, прорізування, створення прорізного декору для виготовлення мережевих виробів, наприклад: «Сніжинки», «Зимове віконце».</p> <p>Володіння навичками ліплення: ліпити конструктивним та комбінованими способами за мотивами українського декоративного живопису, вдосконалювати прийоми: розірвання, витягування, притискання, згладжування, наприклад: «Чарівний птах», «Казковий звір».</p> <p>Володіння навичками конструювання: використовувати картон, пластилін / полімерну глину / солоне тісто для виготовлення площинних дизайнерських предметів та оздоблювати їх візерунками за допомогою художніх, природних, викидних матеріалів, наприклад: «Рамка для фото», «Янголятко».</p>
--	--	--

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬОГО СПРИЙМАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО ОБРАЗОТВОРЕННЯ

Крок 1

Ознайомлення з відтворенням основних форм та кольорів у зображенні предметів

Оцініть наявні уявлення дітей із досліджуваної теми на початку місяця перед опануванням тем із малювання, аплікації, ліплення та конструювання в ігровій формі. Наприклад, для ознайомлення з відтворенням основних форм та кольорів у зображенні предметів в різних видах образотворчої діяльності проведіть такі ігри:

I. Дидактична гра «Знайди форми навколо».

1. Запропонуйте дітям назвати предмети різних форм у груповій кімнаті.
2. Розгляньте трафаретні рамки й назвіть їхні форми.
3. Розгляньте через трафаретні рамки фрукти у вазі та назвіть їхні форми.
4. Під час прогулянки поросіть у дітей за допомогою рамок знайти квіти різних форм і назвати їх.

II. Дидактична гра «Знайди кольори веселки навколо».

1. Запропонуйте дітям знайти кольори веселки в груповій кімнаті й назвати предмети.
2. Розгляньте зображення веселки й назвіть послідовність кольорів у ній.
3. Розгляньте фрукти й овочі в кошику й назвіть їх за кольорами веселки (червоний помідор, помаранчева морква, жовта груша, зелений огірок, блакитна лохина, синя слива, фіолетовий баклажан).

4. Під час прогулянки запропонуйте дітям згадати назви квітів у послідовності кольорів веселки або дидактичну гру з картками-зображеннями квітів.

Крок 2

Сприймання форм і кольорів у творах мистецтва (на прикладі творів українських художників)

Продемонструйте твори мистецтва, де використано різні форми та кольори в зображенні квітів / овочів / фруктів. Запропонуйте помилуватися красою, обговорити, що найбільше подобається й чому.

Обговоріть із дітьми характерні особливості художніх образів: кольори – яскраві, ніжні, світлі, темні; виразні форми (знайти аналогію з геометричною формою); структура образу: які частини зображені та якими засобами (лінією, мазком, плямою, крапочками).

Організуйте дидактичну гру «Дослідники краси мистецтва». Запропонуйте дітям під час сприймання картини викласти відповідні фішки з кольорами й фішки з геометричними фігурами.

Крок 3

Образотворчість

Проведіть кінестетичну вправу «Я – квітка» – створення образу квітки великою моторикою власним тілом у просторі. Попросити дітей стати в коло й уявити, що вони є художниками, які можуть малювати власним тілом. Запропонувати поставити ноги разом, імітуючи стебло, намалювати в повітрі велику форму квітки: підняти руки вгору й повільно рухати ними, імітуючи обрану форму; домалювати двома руками пелюстки квітки. Показати, як квітка прокидається вранці та розкриває свій пуп'янок під сонячним промінням; як її пелюстки грають із дощем, вітром; як вона зустрічається з бджілкою, метеликом; як закривається її пуп'янок увечері та квітка засинає.

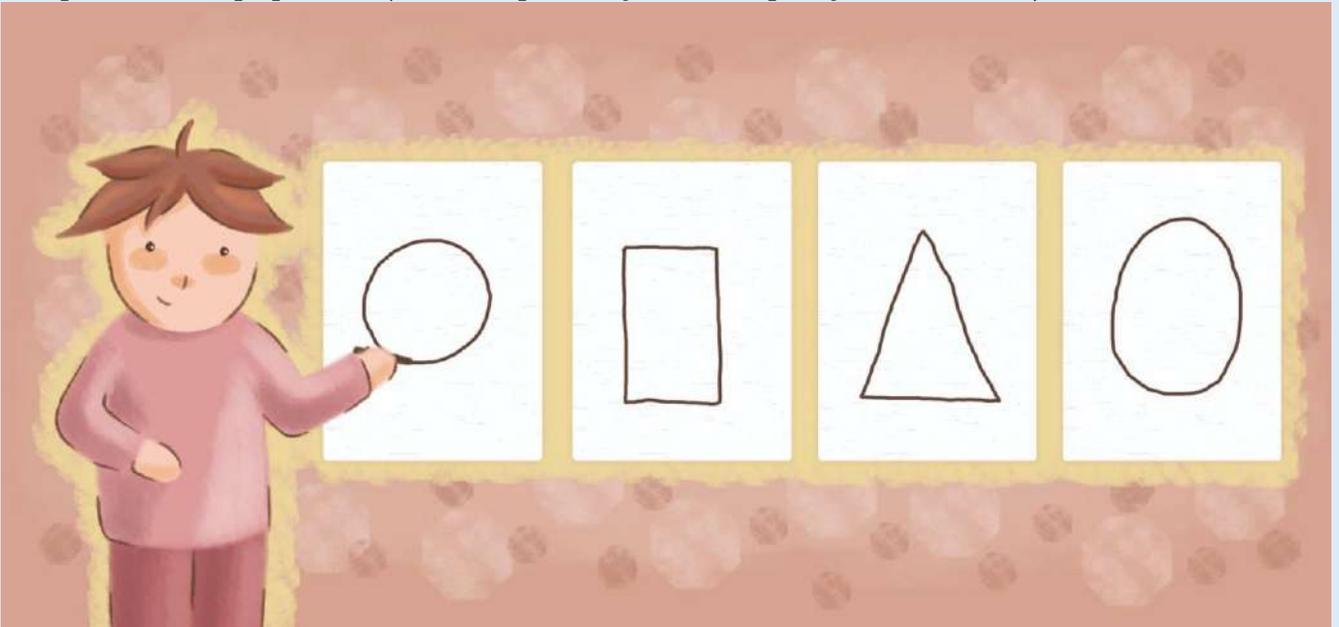
Поясніть послідовність. Малювання «Спалах хризантеми» графічними засобами (фломастери, кольорові олівці, пастель, воскова крейда).

1. Намалювати круглу серединку пуп'янка квітки, зобразити лініями пелюстки.
2. Домалювати квітку пелюстками яскравого кольору за допомогою прямих ліній.
3. Намалювати стебла, листя й траву зеленими кольорами.
4. Додали дрібні деталі до зображення

Організуйте вільне малювання «Квітограй осені» («Спогади про літо», «Барви осені»). Створіть умови для художнього експериментування під час використання різних форм та основних кольорів (жовтий, червоний, синій) і похідних (зелений, фіолетовий, жовтогарячий) кольорів.

Запропонуйте дітям обрати за бажанням графічні засоби (кольорові олівці й фломастери, дитяча пастель, воскова крейдочка) та аркуш із зображеною формою (коло, прямокутник, трикутник, овал).

Перетворити зображення форми на квітку за допомогою різноманітних ліній, наприклад:

Розфарбувати зображення за допомогою графічних матеріалів різними кольорами та прикрасити дрібними деталями.

Організувати колективний творчий проєкт «Осінні квіти» до Дня осені. Створення колективного панно.

Мета: Розвиток творчих здібностей та колективної роботи дітей. Ознайомлення з красою осінніх квітів та їхніми особливостями. Формування вмінь використовувати різні художні матеріали та техніки для створення композицій.

Обговорити з дітьми ідеї проєкту: створення великого колективного панно «Осінні квіти» для оформлення стіни до Дня осені.

Матеріали: великий аркуш паперу або тканини для основи панно; фарби (акварельні, гуаш), пензлики; фломастери, олівці, крейда; кольоровий папір, ножиці, клей; природні матеріали (сухі квіти, листя, гілочки).

Техніки: малювання фарбами, фломастерами; аплікація з кольорового паперу, використання природних матеріалів (листя, сухі квіти).

Робота в групах:

- 1 група – оформлення тла, підготовка вази;
- 2 група – підготовка аплікативних форм квітів;
- 3 група – декорування квітів візерунками графічними засобами;
- 4 група – декорування квітів рельєфними елементами за допомогою пластичних, текстильних, природних матеріалів.

Збирання панно: обговорення розташування квітів та інших елементів на панно; закріплення всіх елементів на основі, створюючи цілісну композицію.

Обговорення та рефлексія: запропонувати дітям розповісти про свої роботи, та техніки; обговорення, які нові знання та навички отримали діти під час проєкту, як колективна робота допомогла досягти спільної мети.

МЕТОДИЧНИЙ АЛГОРИТМ АПЛІКУВАННЯ, ЛІПЛЕННЯ, КОНСТРУВАННЯ

Крок 1

Актуалізація знань

Актуалізуйте знання про форму й колір перед ознайомленням дітей із їхнім відтворенням в аплікації, ліпленні, конструюванні.

Організуйте ігри.

I. Дидактична гра «Відгадай овоч / фрукт».

Матеріали: різні овочі та фрукти (реальні), тканина для зав'язування очей.
Хід: діти стають у коло. Хтось із дітей із зав'язаними очима тримає в руках овоч чи фрукт. Дитина на дотик, запах відгадує, що це за овоч чи фрукт, описуючи його форму, текстуру, запах. Інші діти допомагають підказками щодо кольору.

II. Дидактична гра «Кольорове сортування».

Матеріали: різні овочі та фрукти (пластикові), кольорові контейнери або кошики.

Хід: педагог розкладає овочі та фрукти на столі. Діти повинні розсортувати їх за кольорами, помістивши у відповідні контейнери. Обговорення, які кольори діти бачать і які овочі чи фрукти вони знайшли.

III. Дидактична гра «Поверни колір».

Матеріали: картки із зображенням різних овочів та фруктів, маркери або кольорові олівці.

Хід: роздати дітям картки із контурним зображенням овочів та фруктів у чорно-білому кольорі. Діти розфарбовують овочі та фрукти, використовуючи правильні кольори. Після завершення обговорюйте, які форми та кольори вони використовували.

IV. Дидактична гра «Знайди пару».

Матеріали: картки із зображенням різних овочів та фруктів у парному варіанті.

Хід: розкласти картки зображенням донизу. Діти по черзі перевертають дві картки, намагаючись знайти пару однакових овочів або фруктів. Якщо пара знайдена, дитина забирає картки собі, якщо ні, перевертає їх назад.

Крок 2

Сприймання форм і кольорів у ремеслах декоративно-ужиткового мистецтва

Продемонструйте площинні та об'ємні вироби з різних матеріалів із тематики овочів і фруктів. Помилуватися красою, обговорити що найбільше подобається й чому.

Обговоріть характерні особливості художніх образів: кольори, форми (знайти аналогію з геометричною формою), структура образу, матеріали.

Організуйте дидактичну гру «Дослідники краси». Запропонуйте дітям під час сприймання виробів викласти відповідні фішки з кольорами й фішки з геометричними фігурами.

Крок 3

Образотворчість: аплікування

Запропонуйте дітям зробити аплікацію «Банка з огірочками та томатами». Продемонструйте вирізання простих форм із різноколірного паперу, наклеювання на аркуш; домальовування фломастерами предметної композиції.

Дотримуйтеся методичної послідовності.

1. Наклеїти площинне зображення банки на аркуш картону.
2. Вирізати овальні форми для огірків та круглі для томатів.
3. Скомпонувати зображення з вирізаних форм та наклеїти їх.
4. Домалювати аплікативне зображення характерними деталями.

Матеріали: аркуш кольорового картону, кольоровий папір (зелений, червоний), площинна форма банки, ножиці, клей, фломастери.

Завершальна частина: організуйте виставку робіт дітей. Обговоріть, які форми та кольори вони використовували, як створювали композицію. Запитайте в дітей, що їм сподобалося найбільше, що було складним.

Запропонуйте дітям ліплення «Ваза з фруктами та ягодами»: ліплення простих форм із різноколірного пластиліну або глини з подальшим розфарбовуванням; створення предметної композиції.

Дотримуйтеся методичної послідовності.

1. Розподілити пластилін жовтого, зеленого, коричневого кольорів на частини для ліплення частин груші (груша, хвостик, листочок). Виліпити форму за допомогою розкочування, витягування, сплющування, з'єднати частини.

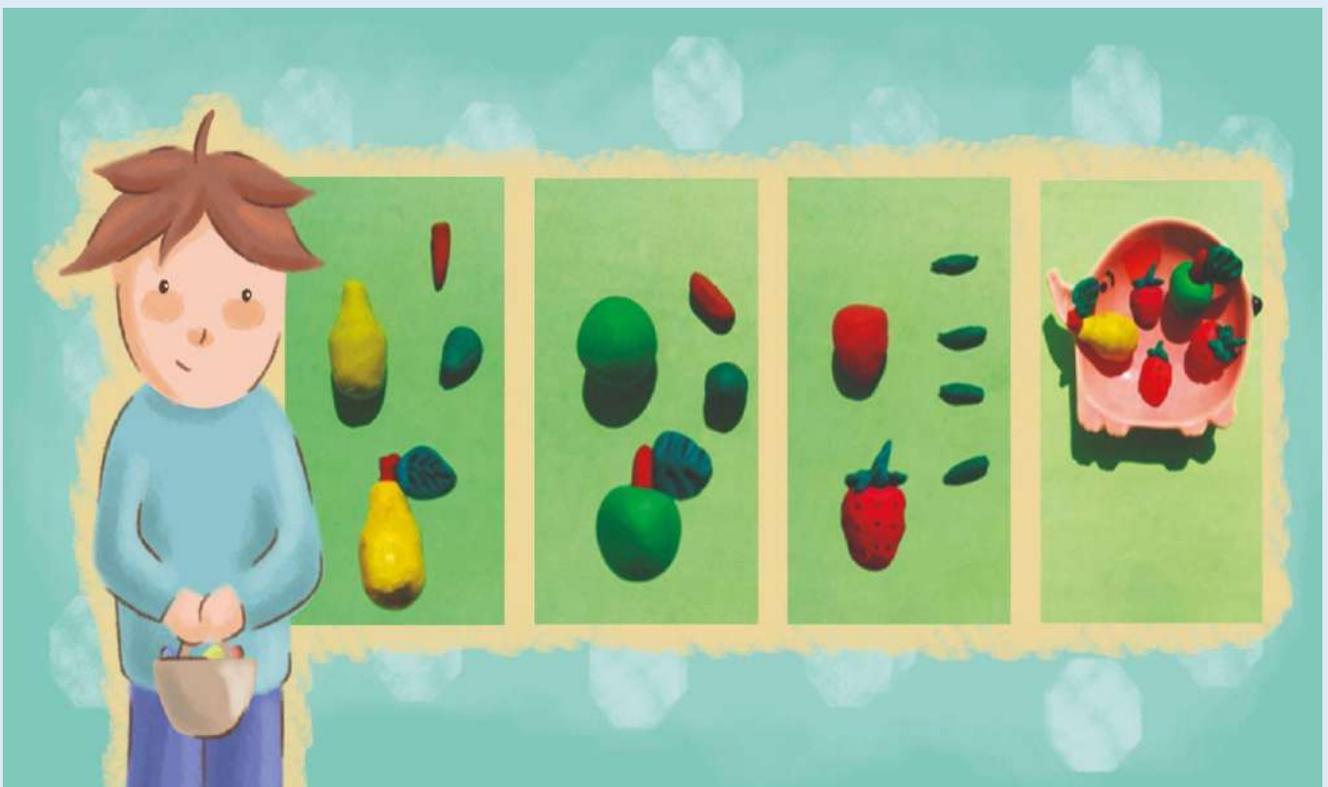
2. Розподілити пластилін зеленого, темного зеленого, коричневого кольорів на частини для ліплення частин яблука (яблуко, хвостик, листочок). Виготовити виріб за допомогою розкачування, сплющування, з'єднати частини.

3. Розподілити пластилін червоного, зеленого, кольорів на частини для ліплення частин полуниці (полуниця, хвостик з листячком). Виготовити виріб за допомогою розкочування; углубити стекою верхівку для розміщення хвостика, з'єднати частини.

4. Нанести стекою рельєф на листя груші і яблука; углубити верхівку груші, яблука, полуниці для розміщення хвостика; поставити крапочки на поверхні полунички.

Матеріали: ваза або тарілка для виробів, кольоровий пластилін (зелений, червоний, коричневий, темно-зелений), стеки, серветка.

Завершальна частина: зберіть роботи дітей у вазу або декоративну тарілку. Помилуйтеся виробами. Обговоріть, які форми та кольори діти використовували, як створювали свої вироби. Запитайте в дітей, що їм сподобалося найбільше, що було складним.

Запропонуйте дітям конструювання «Кучерява морквинка»: створення об'ємної форми моркви з паперу за допомогою закручування прямокутника в циліндр, об'єднання деталей за допомогою клею.

Дотримуйтеся методичної послідовності:

1. Підготувати папір помаранчевого та зеленого кольорів прямокутної форми. Закрутити папір помаранчевого кольору в конусоподібну форму, обрізати зайві частини в основі конуса.
2. Скласти зелений прямокутник у чотири рази. Зробити надрізи на одній стороні до середини висоти прямокутника. Скрутити в трубочку отриману частину з надрізами й склеїти край.
3. Намастити клеєм нижню частину скрученої зеленої деталі та вкласти її у витвір помаранчевого конуса. Закрутити кінцівки зеленого паперу, імітуючи листя моркви.
4. Намалювати на поверхні помаранчевої частини моркви чорні цяточки за допомогою фломастера.

Матеріали: два паперових прямокутники помаранчевого й зеленого кольорів, ножиці, клей, чорний фломастер.

Завершальна частина: організуйте разом із дітьми виставку дитячих робіт із композиціями в кошику. Обговоріть, що сподобалося дітям найбільше, які прийоми вони використовували, що було складним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аргіропоулос Д., Тарнавська Н. П. Інклюзивна педагогіка: навч. посіб. для науково-педагогічних працівників, студентів закладів вищої освіти. Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2020. 248 с.
2. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: Навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 428 с.
3. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови: [підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш]. Київ: Вища школа, 2007. 542 с.
4. Гавриш Н. В., Косенчук О. Г., Піроженко Т. О. Моя країна – Україна: парціальна програма з національно-патріотичного виховання дошкільників. Харків: Ранок, 2022. 64 с.
5. Гавриш Н. В., Косенчук О. Г. Моя країна – Україна: робочий зошит для дошкільнят з національно-патріотичного виховання. Харків: Ранок, 2022. 46 с.
6. Гавриш Н. В., Косенчук О. Г., Піроженко Т. О. Моя країна – Україна: словник для дошкільнят з національно-патріотичного виховання. Харків: Ранок, 2022. 30 с.
7. Гурковська Т. Л., Соловійова Л. І. Розвиваємо дітей разом: співпраця педагогів і батьків: метод. посіб. Київ : ЮНІСЕФ, ВГО «АПДО», 2023. 46 с.
8. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників: постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 800 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.12.2024).
9. Karapuzova Iryna, Sulaieva Nataliia, Manzhelii Nataliia, Vashak Oksana, Fazan Tetiana. O desenvolvimento da atividade cognitiva e comunicativa de pré-escolares no processo de atividades educacionais e de pesquisa na natureza. *Revista on line de Política e Gestão Educacional, Araraquara*, 2021. V. 25. N.esp. 3. Pp. 1795–1809.
10. Карапузова І. В., Коваль В. М. Організація дослідницької діяльності дошкільників з природою в закладах дошкільної освіти.

- Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі: зб. наук. праць / за заг. Ред. О. А. Гнізділової, відпов. Ред. Н. В. Ковалевська. Полтава: ФОП Цьома С. П., 2021. Вип. 5. С. 95–101.
11. Кіндрат І. Р. Організація роботи в малих групах: навч.-метод. посіб. Київ: ЮНІСЕФ, ВГО «АПДО», 2023. 34 с.
 12. Кіндрат І. Р. Літературні твори: як інтегрувати в освітню роботу: навч.-метод. посіб. Київ: ЮНІСЕФ, ВГО «АПДО», 2023. 134 с.
 13. Кіндрат І. Р. Асоціативні карти в освітній роботі: навч.-метод. посіб. Київ: ЮНІСЕФ, ВГО «АПДО», 2023. 16 с.
 14. Ковалевська Н. В. Формування уявлень про професії у дітей дошкільного віку у ігровій діяльності. *Витоки педагогічної майстерності*. 2021. Випуск 28. С. 87–91.
 15. Ковалевська Н. В., Пасічніченко А. В. Вплив сучасних розвивальних ігор на формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки*. 2022. Випуск 80. С. 3–9.
 16. Ковалевська Н. В., Пасічніченко А. В. Вплив батьків на формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі: зб. наук. пр. / [за заг. ред. О. А. Гнізділової, відпов. ред. Н. В. Ковалевська]*. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. Вип. 7. С. 122–129.
 17. Косенчук О. Г., Тарнавська Н. П. Дбаємо про емоції – мову серця: парціальна програма для дітей середнього дошкільного віку. Київ: ЮНІСЕФ, ВГО «АПДО», 2024. 64 с.
 18. Косенчук О. Г., Тарнавська Н. П. Підтримуємо та зберігаємо психічне здоров'я дітей: навч.-метод. посіб. Київ: ЮНІСЕФ, ВГО «АПДО», 2023. 49 с.
 19. Косенчук О. Г., Тарнавська Н. П. Дбаємо про емоції – мову серця: парціальна програма для дітей старшого дошкільного віку. Київ: ЮНІСЕФ, ВГО «АПДО», 2024. 48 с.
 20. Kosenchuk O. H., Tarnavska N. P. Mental Health in Education for Crisis-affected Preschool Children: Multilevel Monitoring. *Mental Health: Global Challenges*. Journal 7 (1). P. 95–117.
 21. Моя країна – Україна: хрестоматія для дошкільнят з національно-патріотичного виховання / Авт. й уклад. Гавриш Н. В., Косенчук О. Г. Харків: Ранок, 2022. 96 с.

22. Оцінювання якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти за шкалою ECERS-3: аналітичний звіт за результатами основного етапу польового дослідження / Кол. авт. Косенчук О. Г., Піроженко Т. О. та ін.; за ред. Косенчук О. Г., Піроженко Т. О. Київ: Державна установа «Український інститут розвитку освіти», 2022. 140 с.
23. Порадник для вихователів щодо забезпечення безперервності освітнього процесу у змішаному форматі зі старшими дошкільниками: навч.-метод. посіб. / О. М. Байєр, Н. Гавриш, Т. О. Піроженко, О. Рогозянський, О. Хартман; за заг. наук. ред. Т. Піроженко. Київ: ЮНІСЕФ, ВГО «АПДО», 2023. 87 с.
24. Порадник для батьків щодо забезпечення безперервності освітнього процесу у змішаному форматі зі старшими дошкільниками: навч.-метод. посіб. / О. М. Байєр, Н. В. Гавриш, Т. О. Піроженко, О. Рогозянський, О. Хартман; за заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ: ЮНІСЕФ, ВГО «АПДО», 2023. 57 с.
25. Про дошкільну освіту: Закон України від 01.01.2025 р. № 3788-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text> (дата звернення: 05.12.2024).
26. Путівник по забезпеченню безперервності освітнього процесу у змішаному форматі зі старшими дошкільниками: навч. посіб. / О. Байєр, Н. Гавриш, Т. Піроженко, О. Рогозянський, О. Хартман; за заг. наук. ред. Піроженко Т. О. Київ: ЮНІСЕФ, ВГО «АПДО». 2023. 40 с.
27. Ролік В. А., Гавриш Н. В., Косенчук О. Г., Піроженко Т. О. Мої перші гроші: парціальна програма з розвитку фінансової грамотності та формування фінансових компетентностей у дітей старшого дошкільного віку. Київ, 2024. 45 с.
28. Соловійова Л. І. Вчимо дитину діяти довільно: навч.-метод. посіб. Київ: ЮНІСЕФ, ВГО «АПДО», 2023. 37 с.
29. Тарнавська Н. П. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку в таблицях, алгоритмах, фрагментах занять: навч.-метод. посіб. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2013. 196 с.
30. Шмель Л. М. Барвіста радість. Розвиток творчих здібностей у дітей дошкільного віку на заняттях із малювання. Видання третє,

виправлене й доповнене. Методичний посібник. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2017. 336 с.

31. Шульга Л. М. Творче самовираження дітей у художньо-практичній діяльності: синергетичний підхід. *Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Педагогічні науки.* Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2020. № 3 (36). Ч. I. С. 182–188.
32. Шульга Л. М. Розвиток художньо-творчого потенціалу як природна потреба дитини дошкільного віку. *Основні орієнтири розвитку системи освіти Запорізької області в контексті реалізації Концепції «Нова українська школа» в умовах очної, дистанційної та змішаної освіти у 2020/2021 навчальному році: метод. рекомендації: у 3-х ч. /відп. ред. О. В. Варецька, ДОН ЗОДА, КЗ «ЗОІППО» ЗОР. Ч. III. Дошкільна освіта.* Запоріжжя: СТАТУС, 2020. С. 42–57.
33. Шульга Л. М. Формування мистецько-творчої компетентності: методичні аспекти. *Основні орієнтири розвитку системи освіти Запорізької області в контексті реалізації Концепції «Нова українська школа» в умовах очної, дистанційної та змішаної освіти у 2021/2022 навчальному році: метод. рекомендації: у 3-х ч. / відп. ред. О. Варецька, ДОН ЗОДА, КЗ «ЗОІППО» ЗОР. Ч. III. Дошкільна освіта.* Запоріжжя: СТАТУС, 2021. С. 50–67.